İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL 2 SAYI: 22

Resim: Nazım Hikmet / Reprodüksiyon: İsa Çelik

NAZIM HİKMET Mİ?
İYİ ADAMDI...
ACAR ADAMDI...

8.000 TL. (KDV DAHİL)

AĞUSTOS 1992

• Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Genel Yönetmen Yardımcısı
MUSTAFA SERCAN

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Teknik Danışman
MUSTAFA DOKUMACI

• Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU

• GENEL DAĞITIM
GAMEDA

•Yönetim Yeri: Mollafenari Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: SEL, 511 10 05
Baskı: Talat Matbaası
Tel: 518 13 92 - 518 15 19

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin İstanbulluoğlu adına 80.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci - Öğretmen 70.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Nedir İnsani Olan 1
Mustafa SERCAN
Berrin Taş'ın Çağrısı 2
A.Necmettin BORTEÇİN
Egemen Dille Nereye 3
Nihat ATEŞ
Kibrit (Şiir) 4
Ömer Naci SOYKAN
İnsan Kirlenmesi 5
Güngör TEKÇE
Ve Merhaba (Şiir) 7
F.Teoman MERİÇLİ
Metalaşan İnsan Ve Çevresi 8
Hüseyin ATABAŞ
Ökse(Şiir) 9
Temel DEMİRER
Ayrılanlar İçin 10
Afşar TİMUÇİN
Kuralcılık Bir Hastalıktır 13
Neşe YAŞIN
İncecik Sızılar 14
Mustafa SERCAN
Tartışıyorum 16
İlker BELEK
Toplum Bilincinde Kollektif Kalıntılar 22
Babür PINAR
Yol (Şiir) 23
Alaattin TOPÇU
Vs. Lerimiz/E Dair (Şiir) 25
Tahir ÖZÇELİK
Doğru Söze Ne Denir 27
Rainer Marie RİLKE (Şiir) 28
Cemile ÇAKIR
Yusuf Çotuksöken ile Söyleşi 29
Cengiz BEKTAŞ
Tokyo'da (Şiir) 30
Sennur SEZER
Şiir ve Moda 31
Aydın HATİPOĞLU
Nişan (Şiir) 32
Gülsüm AKYÜZ
Şiir Denizine Akan Irmaklar 33
Kadir YERCİ
Tahsin Yücel Ve Yazar Sorumluluğu 35
Koray FEYİZ
Unutmamak Sözleri (Şiir) 36
İyi Adamdı... Acar Adamdı 37
Bülent HABORA
Nazım Hikmet Şov 39
Afşar TİMUÇİN
Güzel Bir İstifa 40
Nevra BUCAK
Küçük İçki Evi (Öykü) 42
Cemile ÇAKIR
Yüzümde (Şiir) 43
Cengiz GÜNDÜĞDU
Yıldız Güncesi 44
Zerrin Taşpınar ŞAHİN
Ankara 14 Haziran'92 (Şiir) 47
Cemal Reşit Rey'de Sanatçı Özgürlüğü 49

NEDİR İNSANİ OLAN

Bir mektup... öğrenci, lise son sınıfta. "İnsani olanı kavrayamadım" diyor. Öğretmenine sormuş, doyurucu yanıt alamamış.

Nedir insani olan...Dallıbudaklı bir sorun. Nerden dolansan eksik kalır. Onca okumalardan...onca deneyimlerden sonra vardığım nokta şu. Marx'a kadar, zaman... tarihilik önemsenmiyor insan dendikte. İnsan, zaman dışı... tarih dışı bir yaratık. Nasıl yaratıldıysa öyle kalıyor insan. Oluş yok... gelişim yok. Böyle düşünen şöyle eyliyor. Bu insan nasıl şair oldu. O şair olmadı. Doğuştan şair o. Bu insan... kapitalist... hanları hamamları nasıl edindi. O edinmedi. Doğuştan onun hepsi. Bu adam nasıl gazeteci oldu. O gazeteci olmadı. Doğuştan gazeteci o.

Söylenen... inandırılmak istenen şu. İnsan hiçbir şey olamaz. Doğuştan biçilmiş ne olacağı. Mıhlanmış o yere. Bu, sistemin ideolojisi. İnsanı önlüyor... insanlaşmasını... kendini yapabilmesini önlüyor. İnsan böyle bir durumda kendini varedemiyor. İnsanı araç diye kullanan... insanı olduğu yere mıhlayan sistemi... sistemin bütün ilişkilerini yeniden üretiyor.

İnsanilik tam bu noktada dikbaşlı bir tavır. "Bizi ilgilendiren her insanın ne olduğu değil, her insanın, her an ne olmakta olduğudur." diyor Gramsci. Devam ediyor. "Kendimize insan nedir, nedir diye sorarken, insan ne olabilir, yani insan kendi kaderine hükmedebilir mi, kendisini yapabilir mi, kendisine bir yaşam yaratabilir mi. Öyleyse insan bir süreçtir ve kesin olarak kendi davranışlarının sürecidir."

Nedir insani olan. Birinci nokta. "Sen yapamazsın... senin aklın ermez, sen adam olmazsın" diyen sistem adamına karşı... saniyenin milyarda biri hızla insanın ateşi bulduğunu hatırlayıp, insan olmanın güvenciyle "Sus efendi, ben insanım. Ben kendi kaderimi çizerim" demek... dik başla... sert... yıkıcı tavırla.

İkinci nokta. Bir sistemde her bir iş, sanat, bilim, ekonomi, politika, ne varsa insanın oluşumuna katkı yapmalı. Örgütlenme insan için olmalı... Şunu kabul edelim. Türkiye'nin örgütlenmesi insan için değil... insani değil. İnsana karşı... insanı araç diye kullanan... insan çalışamayacak duruma gelince, kırk para etmez emekli aylığıyla banka kapılarında süründüren bir sistem. Üstelik insan, sistemin ideolojisiyle yabancılaşan insan, her alanda... ama her alanda sistemin ilişkilerini yeniden... yeniden üretiyor.

Sistem, herkese kendi mezarını kazdırıyor.

Söylüyorum. İddia ediyorum. Televizyonda "Çizgi Üstü" diye çıkardığımız o insanlar n'aptıysa... n'apıyorsa Türkiye'de yaşayan her insan o işi yapar. Her insan, film yönetmeni olur... oyuncu olur... resim yapar... beste yapar... yönetici olur bilim yapar... bakan olur... başbakan olur... cumhurbaşkanı olur. Çünkü bütün bunlar koşullarla... öğrenmeyle ilgili... öğrenirse... koşullar elverişli olursa her insan her işi güzel yapar.

Nedir insani olan. İkinci nokta. İnsani gelişim için bütün koşulları hazır tutmak... insanın kendini yapabilmesi... kendini doğru öğrenebilmesi... yalnızca insani gelişimi hızlandırabilecek, ilişkileri üretebilmesi için dünyayı yeniden kurmak... Bunun tersi, insani gelişimi engelleyen... böyle ilişkileri üreten... insanı olduğu yere mıhlayan bir toplum... bir sistem, insani değil. Kesinlikle değil.

İşte bu anlamda sanatçı, bunu gösteriyorsa... insani olmayan toplumu gösteriyorsa, bu sanatçıya... bu sanata insani gerçekçi diyorum.

Önümüzde sistemin oluşturduğu... insanın dışında... insandan habersiz, insanın kaderini çizdiği bir hayat var. Sanatçı bu hayata nasıl bakacak. Bu hayata ırk açısından... din açısından... mezhep açısından... boşvermişlik açısından bakarsa sanatta insani gerçekçilik mümkün değil. Bu sanat, insani gelişimi engelleyen sistemi göstermez... açımlamaz. İnsani olmayan sistemi pekiştirir. Brecht şöyle der. "Uğradığı kazadan aldığı derslerle/ öğretti bize yelken açmasını/Hatta cesareti bile öğretti bize/Büyük saygıyla söz etti fırtınalı sulardan/onun gibi bir adamı yenebildikleri için herhal/Sular onu yenerken ne de olsa/birçok hilelerini açığa vurmuşlardı/Biz öğrencilerini daha iyi kişiler yapacaktı bu bilgi/özlediği için kimi yemekleri/yemek pişirme sanatımızı geliştirdi/ (...) Sırtüstü yatarken bile/deniyordu balık ağlarımız için/yeni bir düğüm biçimi/işte böyle/öğrenerek öldü"

Nedir insani gerçekçi sanat... Sistemin oluşturduğu hayatın, insanın hayatı olmadığını gösterecek. Sen diyecek kendi hayatını yaşamıyorsun. Haydi kalk... sen insansın diyecek. Bunun için cesareti... umudu-fırtınalı sulara yelken açmayı...iyi yemek yapmayı... aşkı... dostluğu... mutluluğu yeni düğümleri öğretecek. Ama öğrene öğrene öğretecek.

Yeri geldikte şunu söylemeliyim. **İnsancıl** sanatın her dalında "kendini yapabilmek" isteyen genç insanın ürünlerini hiç çekincesiz yayımlıyor. Yayımlayacak. İnsani süreçten rahatsız olan "durmuş oturmuş" hop oturup hop kalkıyor. Şu bilinsin. İnsani süreçten rahatsız olan... genç insana geçit vermeyen "durmuş oturmuş"un benim katımda hiç değeri yok. İnsanın kendini yapabilmesine imkan tanımak taktik sorun değil benim için. Bu, benim insana bakış açımın sonucu... İşte tam bu yönden "durmuş oturmuş"la anlaşamıyorum. O, sisemin bakış açısıyla geleceğe estetik bakamıyor.. geleceği çöp yığını diye görüyor. Ben, baktığım yerden insanın güzel bir dünya... insani bir dünya kuracağını görüyorum. Ben estetik bakıyorum... sistem dışı estetik... geleceği güzel görüyorum.

İnsani olan nedir... dallıbudaklı bir sorun. Ne yandan dolansan eksiği gediği kalır. İnsani olan nedir dedikte kısadan söylemek gerekirse... Sistem dışı adam olmaktır.

Cengiz GÜNDOĞDU

BERRİN TAŞ'IN ÇAĞRISI: "İNSANA GECİKMEDEN"

Mustafa SERCAN

Gökyüzünün kara bir perdeyle örtüldüğü bir çağdayız. Parlatılmış yaldızları yıldız diye sunan bir çağda. Gece gündüz gökyüzü bu perdeyle örtülü. Yakın uzak, parlaksönük nice gerçek yıldızın, ayın, güneşin görünmez kılındığı bir geceye dönüştürülmek isteniyor bütün zamanlar. İnsana özgü bütün değerlerin piyasaya sürüldüğü, parayla ölçüldüğü günler içindeyiz. Bazan moda, kimi gün çok satarlık, bir de mega-starlık etiketleri nice idare lambasını, ışıltılı yıldız ilan ediyor. Oysa hangi yapay ışık, bırakın güneşin yerini, ayın-yıldızların yerini tutabilir ki?

İnsancıl Yayınları, her ışık kaynağının kendi ışığını saçacağı, gökyüzünün görkemini örten kara perdenin parçalanıp ortadan kalkacağı günlerin sağlanması için kitaplar yayımlıyor. Bunların hiçbiri "nihai güzel" değil. Hiçbiri bir güzellik ülküsü oluşturmayı hedefleyen yapıtlar değil. Bir araştırma bunlar. İnsanlık araştırması... güzellik araştırması. Kimi zaman üstü örtülen, yitip gitmesi istenen insanlık değerlerini savunuyor. Kimi zaman, yeni insanlık değerlerinin yaratılmasında öneriler getiriyor. Savunma, saldırı, önerme...yapma da ardından gelir. Her araştırma böyle değil midir? Bir mücadele...

"İnsana Gecikmeden" Berrin Taş'ın yayımlanan ilk kitabı. Berrin Taş, bir "yabancılaşma"yı imgeleştiriyor: **"Ne çok eşya/ ya kırılırsa-bozulursa diye kullanamadığın/ işlevini ertelemiş tarihsiz bir geleceğe/ ne çok nesne./ Ruhunun gizleri gibi tıpkı/ el değmeden tenhalarda sakladığın/ ki yeniden çoğalmayı ister her gün/ ne çok kilit".** (Ne Çok). **"Bir boşluk/ Bir boşluk daha/ Hüzün... hüzünleri bir yerlere bırakmalıyım. Cebime/ sözgelişi, cebime sığar mı..."** (Hüzün). "İletişimsizlik" yabancılaşmadan mıdır? **"Dilimin ucunda bütün sözcükler/ öylesine uzak ki..... bakışların/ Korkuyorum duymamandan/ Konuşamıyorum"** (Dilsiz). **"Dil susar ulaşamadığını bilince/ Söz biter kalır yankısı duvarlarda/ İşitilir söylenmeyen suskunluğun boşluğunda/ Gün gider kalır tortusu sorularda"** (Susarak Konuşmak). **"Dile gelince anlaşılır sözcükler/ Sesin bilinmez başkasınca duyulmayınca/ Görülmez ellerin yarattığını bilmeyince/ Dile gelince üretilir yaşam..."** (Bilinç). **"Yoruldum yüreğini gizleyenden/ insan sesine yabancı kendine uzak"** (Kendine Uzak). **"Onlar bilmiyorlar/ kendini anlatmanın gizlenmek olduğunu....** (Özü Sözü Bir Olmayana).

Bir "değişme"dir anlatılan: **"Bir gülüşün/ sildi/ korkularımı/ anımsattı yaşadığımı/ bir gülüşün/bu sabah/ hücrelerime sindi/ uçuşturduğu/ gölgeleri/ saydamlığıyla/ sevgilim/ ayazda üşümüş/ bu yürek senin."** (Bir Gülüşün). **"Sığar mı güne beşinci mevsim/ uzatsan ellerini bahar gelecek/ kaldırım kenarındaki çiçek/ caddelere yürüyecek/ tohumlar serperek peşinsıra/ Biriken özlemlerin yanardağ/ uzatsan ellerini...".** (Uyanmak). **"Bir çocuk olsan çıplak bakışlarla gören/ merak etsen neden uçar kelebekler, çocuklar nasıl doğar/ şaşırsan hergün inatla yeniden doğan güneşe/ neden değişmiyor bahar..."** (Olsan).

Bazan sorular gelir gündeme: **"Nedir üretemediğin. "** (Soru). Sonra yanıtları verilir: **"Bir şeyler buldu yolda/ Orda çalıların arasında parlıyordu/ Çevresini temizledi önce/ Yarıldı kabuğu sarsılarak/ Kendine uyanıyordu"** (Kendine Uyanmak).

Bir tersinme... yabancılaşmış bir özgürlük: **"özgürsün/ satın al istediğini daha sık kendini unutarak/ para değil ruhundur tükettiğin harcayarak/ özgürsün/ bir yudum sevgiye aç/ özgürsün aç..."** (Özgürsün).

"İnsana Gecikmeden" Bir arayışın şiiri bir bakıma: **"İzin verin içinize/ gölgeler yanılsamalar arasından/ yıkasın/ gövdenize yama olmuş biçimi/ yeniden doğsun insan"** (Arınma). **"Anlat bana düşlerini/ Çağır evrenine/ Gelirim"** (Anlat Bana). **"Düşlerim/ gerçeğe uymuyor/ gerçekse yaşadığıma/ nerdeyim/ Düşlerim gerçek olmayacak kadar yalın/ gerçekse düş gibi.."** (Nerdeyim).

Berrin Taş'ın şiirini okuyacak kimilerinin, "acemice" diyeceklerini duyar gibiyim. Küçümseyecekler, üstünde durmayacaklar, sessizliğe gömecekler... Biliyorum. Ancak Berrin'in bir sesi var. Duymak isteyenlere söyleyecekleri var. Acemilik mi? Berrin kendi sesini duyuyor. Kendi sesini duyan biri, eksikliklerini tamamlayabilir. Hiç kaygı duymam bundan. Hangi usta acemilikten geçmedi ki? Berrin ustalaşacak mı? Bunu en iyi Berrin yanıtlayacaktır. Bundan sonra yazacaklarıyla. Ama Berrin'in sesi yeni bir ses. Berrin'in şiiri yeni bir şiir. Yeni bir tat, yeni bir güzelliğin tuğlaları var "İnsana Gecikmeden"de.

Berrin Taş, yeni bir güzellik, yeni bir estetik arıyor. Bulmuş mu? Henüz hayır. Belki hiçbir son bulamayacak. Bulduğu bir şey var yalnız. Şiirinin yürüyeceği yolu bulmuş. Bu insana giden yol. Okurlarını insana giden yola çağırıyor...gecikmeden...haydi..**."Sesine var yüreğini/ Sevinçleri yerleştir bakışlarına/ özlemleri çoğalt sessizce/ önce ellerine bulaştır dostluğu.../ Ver/ Ver / ve bekle..... geç olmadan".** (İnsana Gecikmeden).

EGEMEN DİLLE NEREYE...

A. Necmettin BORTEÇİN

DEĞİŞMEYEN TEK YASA... DEĞİŞİM

Evren durduğu gibi durmadı. Değişim hep gündemde kaldı. Dünya için de böyle bu. Dünyanın, evrende ateşten bir top olduğu zamandan bu yana milyonlarca yıl geçti. O zamandan bu yana gerçeklikler sürekli değişiyor. Bir zamanlar gaz bulutu olan dünyamız, şimdi sönmüş bir yıldız. Yarın, güneş de sönecek. Eğer insanlar, yeni bir güneş... yeni bir gezegen bulamazsa yaşam bitecek. Ama, o zaman bile değişim durmayacak. Gerçeklikler, insanın olmadığı bir evrende de değişmeyi sürdürecek.

Şimdi sorun şu... biz, değişen gerçeklikleri algılar... sorgularken bu değişimi uygun bir dille... yerleşik olmayan, sistemin doğruları... talepleri dışında bir dille adlandırabiliyor, açıklayabiliyor muyuz. Eğer açıklayamıyorsak, sistemin dışında bir kültür yaratmamız olanaksız. Bu böyle. Kesin. Böyle bir dille değişimi kavrayamaz... kavratamayız. Eleştiri... elbette olanaklı bu. Ama eleştirinin tek başına değiştirici... dönüştürücü gücü yok. Bazı şeyler yerlebir edilmeli. Özellikle, eleştiriye karşı bağışıklık kazanan... kazanmış şeyler...

Eleştiriyi elbette önemsiyorum. Ama, sonsuza kadar yalnızca eleştirip durarak insani bir kültür... demokratik bir insan... toplumcu bir düzen yaratamayız.

ESKİ HAMAMA YENİ TELLAK

Gerçekten eleştiri tek başına iş görebilseydi "Yeni Dünya Düzeni" kurulamazdı. Yıllarca eleştirilen kapitalizm, bütün dünyanın gözünün içine baka baka kışkırttığı milliyetçi-şöven savaşlarla... savaş tacirliğiyle... yeryüzündeki silahları azaltırken uzaydaki yıldız savaşlarından tek adım geri atmadan yaptığı barış ve demokrasi yalvaçlığıyla kaçgun düzenini pekiştiriyor. Ama, bütün bunları artık, "kızıl tehlike"ye karşı savunma için yapıyorum diyemiyor. Artık, "komünizm tehlikesi"nden söz edemiyor. Ederse, inandırıcılığının zedeleneceğini iyi biliyor. Bu yüzden değişen gerçekliği yeni bir dille... yeni bir kavram yaratarak ortaya çıkıyor. Bu, diyor, "Yeni Dünya Düzeni'dir. Bunu, böyle dikte ettiriyor. Şimdi, kim bana yeni dünya düzeni derse, o yeni dünya düzeni değil, kaçgun döneminin egemen dille yaldızlanması diyorum. Bundan böyle yeni dünya düzeni sözünü etmiyorum. Zaten yeni bir düzen değil bu. Yalnızca, kapitalizmin değişen gerçeklik karşısında kendini aklamak için... evcil göstermek için kullandığı bir dil. Yoksa ne düzen yeni... ne de dünya. Kaçgun dönemi hızla... bütün ağırlığıyla abanıyor insanın üstüne...

Tarihte de farklı değil durum. Katolik Kilisesinin gücünden rahatsız olan sınıf, protestanlığı sanki yeni bir şeymiş gibi çıkardı hıristiyanlık dünyasının karşısına. Oysa, protestanlığın katoliklikten farkı neydi ki. Siyasal otoriteyi ruhban sınıftan alıyor... Yükselen yeni burjuva sınıfa teslim ediyordu, ekonomik değerlerle birlikte. Hamam aynıydı... tas aynı. Yalnız tellaklar değişiyordu. Münzer, tellak değiştiricilerin karşısına yeni bir dille dikildi. Kutsal-Ruh aklın ta kendisidir dedi. Bütün halklarda varolan ve varolmaya devam edecek akıl-esindir. Akla karşı kutsal kitabı çıkarmak özü sözle öldürmektir dedi. Bu, yeni bir dildi. Bu yeni dilin harekete geçirici gücü, bütün köylüleri ayaklandırdı. Tellak değiştiriciler buna çok kızdı.

HEM MİLLİYETÇİ HEM TOPLUMCU...

Aziz Nesin'in, yazdıklarına ilişkin bir yargısı var. "Ben, yazdıklarıma gülemem. Olsa olsa acı acı gülümserim." diyor. Tam olarak böyle olmayabilir. Ama, bu anlama geliyor söyledikleri. Şimdi, bazan insanlık tarihini... yakın tarihi okurken bu duyguyu yaşıyorum bir insan olarak. Bugünü yaratan bir insan olarak, bir gün insanlar acı acı gülümsemesin... acı acı gülümseyerek anımsamayayım geçmişimi... bunu istiyorum.

Bunu, faşizmi okurken düşündüm. Hitler, faşist bir rejim kuruyorum demedi. Milliyetçi-Toplumcu (Nasyonal-Sosyalist) bir sistem kuruyorum dedi. O zaman aydınlar hem milliyetçi hem de toplumcu nasıl olunacak diye sordu mu bilmiyorum. Ama sorduklarını tarih yazmıyor. Alman ırkının üstünlüğünü savunan... hukuk düzenini yok eden... insan haklarını yerlebir eden bu sistem elbette toplumcu olamazdı... olmadı da. Toplumcu bakış açısı insanlara kapitalizmin yüklediği ulusal kimliği hiçbir şekilde doğru... haklı göremezdi. Ama, tarihte bu yanılsama yaşandı. Bütün dünya acı bir bedel ödedi bu yanılsama yüzünden. Alman aydını, bu egemen dili sorgulayamamışlığı ile tarih önünde şimdi. Herbert Marcuse belki de bu sorumluluk duygusuyla 1972 yılında yazdığı Karşıdevrim ve Başkaldırı adlı kitabında 'yerleşik dil'i sorguladı.

EGEMEN DİL UYDURUK DEĞİL

Herbert Marcuse, Karşıdevrim ve Başkaldırı adlı kitapta şöyle söylüyor, "Yerleşik dil ve imgelerin -uzun zamandır tahakküm, zorbalık ve aldatma aracı olarak kullanılan dil ve imgelerin - baskıcı hakimiyetini yıkabilecek iletişim yolları bulma çabasıdır bu. Devrimin radikal olarak konformizm karşıtı yeni tarihsel hedeflerinin iletişimi, aynı ölçüde (en geniş anlamı ile) konformizm karşıtı bir dil gerektirmektedir. Yani yönetici ve idarecilerin değer ve ihtiyaçlarını kendilerine yansıtıp kendi mülkleri

KİBRİT

Islanmış kibritler
nasıl bilmiyorsa yanmayı
bilmiyorsun yaşamayı
kibrit kurur
öğrenirsin
kibrit yanar
yaşarsın.
Söndürebilir yaz yağmurları
sadece üşürsün.

Nihat ATEŞ

kılan, böylece kafalarında, bilinçlerinde, duygu ve içgüdülerinde yerleşik sistemi yeniden üreten bir topluluğa ulaşabilecek bir dil. Böylesi yeni bir dil siyasi olacaksa, muhtemelen "uydurulamaz": zorunlu olarak geleneksel malzemenin yıkıcı kullanımına bağlı olacaktır ve bu yıkımın imkanları, doğal olarak geleneğin kendisinin başka bir dile ve başka imgelere izin verdiği onayladığı ve koruduğu yerlerde aranacaktır." Bunu okuyunca sarsıldım. Geleneğin yıkıcı kullanımı... Geleneğimizin, boyun eğme... itaat öğütleyen... iç dünyamızda bunu mutlaklaştıran deyimlerini düşünüyorum şimdi. Sömürünün dizboyu olduğu yerlere"ekmek kapısı"... bu "kapı"nın sahiplerine karşı çıkanlara "ekmek veren eli ısırma" diyoruz. Ekmek veren el... işveren. Şimdi, sorun şu. Hangi gelenek kullanılarak kapitalist yerine işveren dedirtildi bize. Hangi yanlış bilinçle kapitaliste işveren diyerek akladık sistemi...

Kapitalist yerine işveren dediğimizde, kapitalizmin tarihsel- toplumsal gelişimi bilincimizden siliniyor. İşverenlik sanki dün varoluvermiş gibi algılanıyor. Kapitalizm öncesi feodallik ve onun öncesindeki üretim araçlarının ortaklaşa mülkiyeti bilinçten siliniveriyor. Bugün işveren denen kapitalist, bir tarihte öteki insanlarla birlikte emeği ile geçinirken nasıl olduğu da iş veren konumuna geldi. Bu soru, kapitalistin yerine işvereni koyunca sorulmaz oluyor. Çünkü, "İşveren"in tarihselliği yok.

Yerleşik egemen dilin, anlam düzeyinde olduğu kadar sözcük düzeyinde de sorgulanmasını bu yüzden önemsiyorum... diretiyorum. Dil, sözcüklerle yerleşiyor. Kültür oluşturan... insanın... toplumun iç dünyasını oluşturan önemli bir işlevi var. Bunu, gözardı edemeyiz.

BİR MÜLKİYET BİÇİMİ

Evlilik kurumunun temelindeki mülkiyet dayatması kapitalist bir ilişki içinde oluşuyor. Kapitalist sistem, hanedanları siyasal ve ekonomik olarak çökertti. Ekonomik ve siyasal gücü eline geçirebilmek için bu gerekiyordu. Yerine evlilik kurumu yoluyla miras hukukunu koydu. Üretim araçları, üretici güçlerle birlikte miras yoluyla kapitalistin kuşaktan kuşağa aktarılabilen malları oldu. Ama, toplumsal boyutta kadın-erkek ilişkisi için evlilik kurumunu dayatırken gerekçe olarak bunları öne sürmedi. Bunu, iyi ahlaka... güzel ahlaka dayandırdı. Evlilik ilişkisi doğrudur... ahlaklıdır... evlilik dışı ilişki ahlaksızdır... gayrimeşrudur... toplumdışıdır dedi. Evlilik kültürü oluştuktan sonra "iyi ahlaklı" olmanın güdümlediği insanlar aşkı...çocuk sevgisini... mutluluğu evlilik ile özdeşleştirdi. Evli olduğu insan dışındaki insana duyduğu aşkı ahlaklılık... meşruluk... toplum dışına itilmemek kaygısıyla ya boğdu... ya da yıktı. Ama, daha da kötüsü güdümlü toplum bilinci, doğurganlık yaşı geçtiği halde evlenmemiş kadına "kızkurusu", aynı durumdaki erkek için "tohuma kaçmış" diyerek aşağıladı. Bakın, çok önemli bu. Egemen demedi bunu... kızkurusu... tohuma kaçmış demedi egemen... dedirtti. Öyle bir güdemledi ki toplum bilincini evlilikle, toplum dışı kalma korkusu ile, insanlar bu korku ile iç dünyalarını... toplumsal ilişkilerini... aşklarını... geleceklerini kararttılar.

İNSAN BÜTÜNLENMEK İSTİYOR

Sistem insanların iç dünyalarını parçaladı... parçalıyor. Sistemin iç dünyasını parçaladığı... kopuk kopuk oluşturduğu insanlar yaşamlarını sistemin doğrusu içinde kuruyor. Bakış açılarını buna göre oluşturuyor. Maddi... düşünsel üretimleri buna göre oluyor. Egemen dilin oluşturduğu meta kültürünün etkisindeki insanların iç dünyalarını önemsiyorum. Çünkü ahlaki değerler koyuyor topluluk olarak, giderek toplum olarak. Yasalar düşünüyor, koyuyor, onaylıyor, onlara uyuyor birey olarak... topluluk olarak... toplum olarak... Giyiniyor... yiyor... içiyor. Konuşuyor... yazıyor. Parçalanmış bir iç dünyayla... bütünlenmemişlik duygusuyla ayıp diyen, yasak... değersiz diyen, doğru... yanlış diyen insanın yargıları ne ölçüde doğru olacak. Böyle bir insan, temelinde sevgi olan... sevgi dolu bir dünyayı nasıl yaratacak.

Şunu söylemiyorum. Bu sözcükleri kullanmazsak, bu yargı... bu yargının oluşturduğu etki birdenbire yokolur... Böyle bir savsözüm yok. Keşke bu olanaklı olsaydı. Ama, değil. Şu olanaklı ama... Bu sözcüklerle oluşturulan... insanları baskı altında tutan, sistemi mutlaklaştıran değer yargıları gerilemeye başlar. Kızkurusu denmeyen bir kadın karşısındakinin bu değer yargısını taşımadığını anlar. Kendini aşağılanmış duyumsamaz o insanların yanında. İç dünyası kararmaz. Baldırı çıplak denmezse yoksula, aşağılanmışlık... parçalanmışlık duygusuyla köşe dönücülüğü mutlaklaştırmaz kafasında.

Bazı sözcüklerin kullanılmaması önerisi yasaklamak anlamına gelmiyor. Kimse sözcük yasakçılığı yapamaz. Ama ben, kullanılmalarının, sistemi yeniden üretme anlamı taşıdığını düşünüyorum.

Güzel bir temmuz sabahı başlıyor. Güzel bir gün olacak bu. Yarın da öyle. Sonraki... sonrakiler de... Sevgideğer insan... unutma. İnsan bütünlenmeyi bekliyor... güzel bir dünya kurmak için... elini ver insana...

İNSAN KİRLENMESİ

Ömer Naci SOYKAN

1. GELİŞME TANRISI'NIN GAZABI

Bilinen olgudur: ortaçağlarda bilgi gizli tutulurdu. Çünkü bilgiyi elinde tutan sınıflar, zümreler, daha Bacon söylemeden önce, bilginin güç olduğunu biliyorlardı ve bu gücün başkalarının eline geçmesini istemiyorlardı. . Sonra, Rönesans'la birlikte, bilgiler gömülü oldukları yerlerden bulunup çıkarıldılar; kitaplıkların kapıları ardına dek açıldı. Bu tıpkı Pandora'nın kutusu gibiydi. Ama böyle olduğunun henüz kimse ayırdında değildi. Herkes, "daha, daha çok bilgi" diyordu. "Daha çok bilgi"nin daha çok demire, daha çok kömüre dönüşmesi çok sürmedi. Gelişme, öyle başdöndürücü idi ki, onun verdiği sarhoşlukla, bu sırada, maden ocaklarında, tezgâhlarda, onun doğduğu diğer benzeri yataklarda telef olan çocuk-yaşlı onbinlerce insanın gözden çıkarılmasının sözü bile olmuyordu. Fabrikalar ,ağzı her daim açık, doymak bilmez çelik canavarlar, sürekli malzeme istiyorlardı. Öteki zengin topraklar, bilgi gücünü eline geçirmiş beriki "aç"ların iştihalarını çekmekte gecikmedi. Savaş zaten oldum olası vardı. Şimdi yalnızca neden değişmişti: Şan şeref kazanma arzusu, yerini servet edinme isteğine bıraktı. Üstelik, beslediği canavar, karşılık olarak insanın eline şimdiye dek görülmedik ölçüde etkili öldürme aygıtları da tutuşturuyordu. Dünyanın her yerinde insan, insanın kanını akıttı durdu. Durmadı, devam ediyor. Galiba insanın en iyi yaptığı iş bu. Bu kadarla kalınsa, Gelişme Tanrısı'nın öz çocukları, yine de tanrılarının kendilerine ihanetini farketmiyeceklerdi. Çünkü nasıl olsa, sonunda kazançlı çıkan hep onlardı. Ama onlar, toprağa yalnız insan kanı dökmemişlerdi, ki bunu toprak oldum olası zaten hep kabul etmişti. Canavar, topraktan alınıp kendisine verilen besini öyle bir hale sokuyordu ki, sonra bu, toprağa geri verildiğinde, toprak onu kolay kolay kabul edemiyordu, bazan bunun için yüzyıllar gerekecekti. Havanın durumu daha acınasıydı, rüzgârıyla bir yerden aldığını sadece başka yerlere taşımakla yetinebildi. Su desen beterin beteri. Velhasıl Canavarın ağzından girenler, öte yanlarından ürün ve artık olarak çıkıyor, bir süre sonra ürünler de çöpe dönüşüyordu. Canavar beslendikçe, dünyanın dörtbir yanını sardıkça, çöpler yere göğe sığmadı. İnsan artık bu Çok Dişli Canavarı yok da edemezdi. Çünkü bu da bir çeşit kendi sonu demekti. İnsan, Faust'un Mefisto ile yaptığı anlaşmayı Gelişme Tanrısı'yla yapmıştı: Ruhuna karşılık dünya nimetleri. İnsan, bir kez dünya nimetlerinin tadını almıştı, artık ondan vazgeçemezdi. Karşılığında ruhunu satmış mıydı, yoksa onu zaten hiçbir zaman edinememiş miydi, orası pek belli değil. Ama şimdi, 21. yüzyılın eşiğinde, açıkça belli olan bir şey var: Böyle giderse, yakın bir gelecekte bütün dünyayı çöpten bir küreye çevirecek olan Canavar'ı dizginlemek, onun doğurduğu zararları kaldırılabilir halde tutmak şart. Ama bu hiç de kolay iş değil. Öte yandan, öteki tanrıların çocukları, Gelişme Tanrısı'nın himayesine daha sonra girmişlerdi; parsayı çoktan toplamış olan berikilere "Durun hele, biz daha yeni geldik, sizin keyfiniz yerinde, biz de bizim canavarımızı sizinki kadar büyütelim, o zaman konuşuruz. " gibisinden karşılıklar veriyordu. Doğrusu haksız da sayılmazlardı. Kim haklı, kim haksız tartışması bir yana, çevrenin kirlenmesi sonunda, çevre sorunu, dünyanın başgündem maddelerinden biri oldu. İnsanın kısır görüşlülüğü ya da aynı şey demek olan, doyumsuzluğunun gözü kör ediciliği bir kez daha kendini göstermişti: Önce çevre kirlendi; sonra bunun sorun olduğu anlaşıldı.

2. VERİMLİLİK: İNSANIN BİÇİMLENME İLKESİ

Çok Dişli Canavar hammadde alıp ürün ve artık bırakmakla kalmıyor; o, kendi işlerini ve bunlara sıkı ya da gevşek biçimde bağlı bir sürü işleri görecek, ayrı ayrı uzmanlık alanlarından insanlara gerek duyuyordu: İşçi, mühendis, sürücü, ekonomist, avukat, politikacı vb. Bunların sayısını, hatta toplumsal statülerini de üç aşağı beş yukarı o belirliyordu. Uçak fabrikaları mühendislerini, işletmeler işletmecileri, hastalar, hastaneler doktorları, medialar mediacıları vb. vb. ne kadar isterse, onlar da buna göre eğitiliyordu. Eğitim kurumları böylece planlanıyor, buna uymayanlar gözden düşüyordu. Bazı meslekler, bazen toplumda revaç buluyor, bazıları tahtından iniyordu. Hele bizim gibi kimi toplumlarda, bu değişiklik bazan trajik-komik görünümde or-

taya çıkıyordu: Başarılı genç, hekimliğin revaçta olduğu bir sırada tıp fakültesine girmişken, bitirene kadar, kimya mühendisliği tacı kapmış olabiliyordu. Ekonomik ilişkilerin boyutları arttıkça, karmaşıklığı da artıyordu. Bu öyle bir ağ oluşturmuştu ki, sanki kolları var başı yok dev bir ahtapota benziyordu; tıpkı Steinbeck'in "Gazap Üzümleri"nde betimlediği, evi, toprağı elinden alınan köylünün karşısında vuracak bir "sorumlu" bulamaması gibi. Bu nedenle ona "canavar" diyoruz, hem de "tek dişli" değil, Çok Dişli Canavar. Onun hep daha çok büyümeye ihtiyacı vardır. Bunun için geçerli olan tek şey verimliliktir, üretmektir ve de yeniden üretmek için tüketmek. O, daha çok ürün, daha çok çöp ister. Üretim tüketimi, tüketim üretimi hızlandırır. Nasıl üretimi yapacak kalifiye işçi ve eğitimli teknik personel Canavarın en çok istediği insan tipi ise, ürettiği birinci ve ikinci ellerden çöpleri ortadan kaldıracak temizlik işçileri de onun için aynı önemlilikte insan tipidir. Daha çok pislemek için, daha çok temizlemek gerekir. Bizde daha yeni farkına varılan, bu nedenle de toplumda tepki bulan bir olgu var: Çöpçülerin profesörlerden daha çok aylık istemeleri. Oysa bu, Batı'da en az çeyrek yüzyıldır yaşanıyor. Canavar, sekiz milyon insanı bir kente doldurduktan sonra, elbet onun profesörden çok çöpçüye ihtiyacı olur. Sıkıysa İstanbul Belediyesi çöpçüsüne 10-15 milyon aylık vermesin, ertesi gün seyreyle İstanbul'u!

3. VÜCUDUN NESNELEŞMESİ

Doğu'lu Batı'lı bilgeler, binlerce yıldır söyleyedurdular: **Kendini bil!** İlimin kendini bilmek olduğunu Yunus'ça pek güzel söyleyen Türkmen kocası da kendini bilmeyen okumuşları kınıyordu: "Sen kendini bilmezsin/ Ya nice okumaktır." O dedi, bu dedi bir yana. Sahi kim neyi bilecekti? - Biri kendini bilecekti. Yani onun iki kendisi mi var: biri bilen, diğeri bilinen? İnsanın bir kez özne, bir kez nesne olup, kendi kendini nesneleştirmesi ne demektir? Ben-sen/ Erkek-dişi/ ana-baba/ sağ-sol /yukarı-aşağı/ ön-arka/ ters-yüz/ uzun-kısa/ yaş-kuru/ kalın-ince/ doğu-batı/ güney-kuzey/ aydınlık-karanlık/ gece-gündüz/ doğru-yanlış/ iyi-kötü/ güzel-çirkin/ cennet-cehennem/ bu dünya-öte dünya/ etkin-edilgin/ neden-sonuç/ yaratılan-yaratan/ güden-güdülen/ düzen-düzülen/ efendi-köle/ patron-işçi/ satıcı-alıcı/ ev sahibi-kiracı/ âmir-memur/ üst-ast/ gerçek-sahte/ asıl-kopya/ yasal- yasak/ akıllı-akılsız/ düzenli-düzensiz/ basit-karmaşık/ yaşam-ölüm gibi bir çırpıda sayıp dökmesi güç, pek çok ikilemlerle iş gören düşünmemizin bilen-bilinen ayrımını sormasından daha doğal ne olabilir? Yanıt şu mudur: insanın kendini bilmesi, yapıp ettiklerini, ortaya koyduklarını bilgi konusu yapmasıdır? Çünkü insan yapıp etmelerinde kendini görünüşe çıkarır ya da özlü deyişlerin dediği gibi: ruhun aynası yüz, kişinin ayinesi işdir. Ama, kendi hesabıma çok saygı duyduğum bu yanıt, kendi'nin, ben'in kendisini değil, onun görünüşünü orta yere koyuyor. Yanıtsız kalan soruyu daha iyi tanımak için, onu şu biçime sokalım: "İşte!" diye gösterebileceğim, benim bir kendim var mı? Bilgikuramcılarının "ben"in son şey olduğunu, gösterilemiyeceğini söylemeleri, yanıtsızlığın onanmasından başka bir anlama gelmez. Ben "kendim" diye neremi gösteririm? Başımı? Göğsümü? Yoksa bütün VÜCUD'umu mu?

Sonunda gerçek bir nesne bulduk! O, benim ben'i değil ama bilebileceğim, ölçüp biçebileceğim, orasını burasını çekip çektirebileceğim, giydirip soyabileceğim, türlü türlü biçimlere sokabileceğim, tüm kazancımı seve seve yatırabileceğim, kendi öz malım, en değerli varlığımdır. Canavar hep onikiden vurur: Hedef insan bedenidir. Vücut bilgi nesnesi olduğunda, bilmek bölmektir uyarınca, vücudun parçalanması kaçınılmazdır. "Sarkık kalçalar", "düşük göğüsler", "inatçı yağlar" (...) gibi deyişlerle kendilerinden üçüncü kişi olarak söz edilen vücudun ayrı kesimleridir. Artık Türkçe'de bile, tıpkı "kerpeten kullanmak" der gibi vücudun kullanılmasından söz ediliyor. Yaşamak, bedeni canlı, diri tutmak anlamına geliyor. Zamanın önemli bir kısmı bedene yapılan yatırım olarak geçiyor. Spordan keyif almak yerine, eziyet verici bir uğraş olarak ona katlanılıyor. Her şey beden için!

4. CANAVAR MEDİA OLARAK GELİYOR

Canavar, dünyayı havadan, yerden, yerin altından çekilen halatlarla, gönderilen sinyallerle, yollarla, akıl erdirmesi güç daha ne çeşit iletişim araçlarıyla kaç bin kez sarıp sarmaladı, avucunun içine aldı. Adına "media" denilen bu şebekenin nelere kadir olduğunu hepimiz görüyoruz. Artık her şey gözümüzün önünde cereyan ediyor, tabii medianın bize sunduğu biçimiyle. Biz şimdi kendisine sunulanız. Bu bizim de kolayımıza geliyor. Görsel-işitsel kültürün önünde durmamız yeterli. Okumak zahmetinden de kurtulduk. Bas düğmeye, çevir telefonu, istediğin neyse, ses ya da görüntü-ses olarak karşında. Canavarın en çok ihtiyacı olan şimdi görüntüdür. Denizlerin diplerinden, dağların tepelerine dek ne varsa görüntüleştirilmiştir. Ama ille de insan vücudu! İnsan en çok kendini sevdiğinden midir nedir, tükenmez bir malzemedir insan vücudu: kadın-erkek; ama ille de genç. Otomobil mi satacaksınız; genç vücut, çörek de satacaksanız yine genç vücut. Canavar ürettiklerini satmak için mediayı yarattı. Media da vücudu keşfetti. Öyle ki insan, ünlü bir mankenin vücudunu kendi vücudundan bile daha iyi tanıyor. Tüm dünyada bir gençlik mitosu yaşatılıyor. Otuz yaşın üstü neredeyse yok sayılıyor. Media kanallarında hemen bütün vücutlar genç, diri ve güzel. İnsan sokağa çıktığında, karşısında hep böyle vücutlar bulacağını sanır. Genç vücut her malı satar. Daha doğrusu, görüntü vücut, malın yanında verilen eşantiyon değil, tersine eşantiyon malın kendisi, satılan vücut olmuştur. Satılan "vücut görüntüsü" demedim, "vücut" dedim. Çünkü alıcı sunulan görüntüyü bir yanılsama ile asıl olarak algılar. Burada alıcının hayalgücü harekete geçirilir; yanılsama gerçekleştirilir. Alıcının hayal gücü, istenildiği biçimde yönlendiri-

VE MERHABA

Çok derin bir sarnıçtan bin emekle çekilmiş
Bir kova suyun birden taşlığa devrilmesi
O taşlıklarda bizim çocukluğumuz geçti
Sular ki o zamanlar salt taşlıklar içindi
Yere birden eğilip kendimizi seyretmek
Çekiciydi güzeldi

Şimdi hala orada bir sarnıç boşluğunda
Ürkünç insan gülüşleri
Merhaba

Her yıldızın yalnızlığı kendisiyle doğar derim
Yine kendisiyle büyür aynı çizginin üstünde
Ama zamansız havasız sadece yıldızlar yaşar
Bizim yalnızlığımızsa durmaz her kez değişir
Bir gün otla bir gün kuşla bir gün insanla yeşerir

Yalnızlığın yalnızlığın içinden
Kurşun gibi gelip geçen hırçın insan gülüşleri
Merhaba

Güngör TEKÇE

lebilir. Artık hayalgücümüz bile bizim değil. O da satılık. Media araçlarını kullananlar, bizim hayalgücümüzü yönlendirirken kendileri de aynı tuzaktan kurtulamazlar. Bütün yaratıcılıkları, çamaşır tozu satışı için harcanır. Canavar yine galip gelmiştir. Tensel-tinsel, soyut-somut satılabilen her şey satılıktır. **Satılabilirlik**, temel erdemdir; dahası biricik ölçüttür: Eğer siz, media şebekesine bir yerden katılmışsanız, eski pabuçlarınızı *National Gallery of Art*'da heykel diye sergileyebilir, kendinizden sanat çevrelerinde söz ettirebilirsiniz. Dilin olabildiğince az kullanıldığı, geri plana atıldığı görsel-işitsel bir evrensel kültür oluşturan media, bu sayede ülke sınırlarını kolaylıkla aşar. Kendisini medianın kullanımına sunan her sanat, bu sunuş ölçüsünde satılabilir meta haline gelir. Ticari metanın temel ölçütünün satılabilirlik olması doğaldır. Ama özellikle de görsel sanatlar ya da işitsellik eşliğinde görsel sanat. Çünkü dediğimiz gibi en eskimeyen mal vucuttur; o da en iyi görsel olarak satılabilir.

Media'nın sunduğu vücut-insan, örneğin "Rambo" olarak baştan aşağı bir adele varlığıdır. İşi adam öldürmek olan bu güç-tanrı, çok az konuşur. Çünkü konuştukça büyü bozulacaktır. Zaten görsel kültür, sözden tasarruf üstüne bina edilmiştir. Vücut konuşmaz, sadece ses çıkarır. Ya da örneğin, sokaklarda cins köpeğinin tasmasına asılı olarak sürüklendiğini gördüğümüz başka bir vücut tipi de yine aynı medianın verdiği imaj eşliğinde var olmuştur; görüntüden gerçeğe dönüşmüştür. Örnekler istenildiğince artırılabilir. Hepsinde de vücut birer kopyadır, asılları yalnızca tasarım olan birer kopya. Vücut tasarımı en kârlısıdır.

Media demokrasiyi, kişi özgürlüğünü iyi kullanır. Sunduğu malı beğenmeyenlere, karşı çıkanlara savunması yalın ve etkileyici tek bir sözdür, tıpkı öteki sloganları gibi: **İstemiyorsan alma!** İsteyecek ya da istemiyecek olan kimdir? Vücutlaşmış insan mı? Hayalgücü örneğinde gördüğümüz gibi, ruhu da vücuduyla birlikte ele geçirilmiş insan mı? Demokrasinin erdem yönetimi olduğu unutulmuştur. O, şimdi bir iştiha yönetimidir. İştihanın uyandırılması, insanın istenilen yere sevkedilmesi için yeterlidir. Kimseyi zorlamaya gerek yok. Onu zorlayacak olan dürtü, onun içindedir. Ksenophon, "Şölen" diyalogunda, mim sanatçısı bir baba-oğul çiftinin canlandırdıkları sevişme sahnesini anlattıktan sonra, izleyenler için şöyle der: "Bekârlar evlenmeye and içtiler; evlilerse hemen atlarına binerek karılarının yanına koştular." İştihanın insanda 2400 yıl önce etkisi neyse, şimdi de odur. Kuşkusuz iştiha, yalnız cinsel dürtü ile sınırlı değildir. İnsan dürtü varlığı olarak biyolojik varlıktır. İnsanı sevk etmenin en etkili yolu, onu biyolojik varlığa indirgemektir. Hatta onun psykhe'si, yani ruhu bios'una hizmet eder biçimde kullanılabilir. Böylece bir bio-psişik, bir ruh-beden varlığı olan insan, vücudun öne çıkarılmasıyla kolayca avuç içine alınabilir. Canavar bu işi iyi becerir. O, türlü türlü görünümlerde karşımıza çıkar. Esasen biz onun kendisini görmeyiz, yalnızca görünüşlerini görürüz, ki media da bunlardan biridir, belki de en önemlisidir.

Ruh ve vücut olarak, vücutlaşmış insan olarak insan kirlenmiştir. Kirlenmiş insanı arındıracak olan, yine kendisidir, insandır; eğer o, yaşamını sürdürmeye niyetliyse. Peki Canavar ne olacak? O kalacak. Bizim yarattığımız bu Tanrı, bizi yönetmeye devam edecek. Hatta o, bizim yarattığımız değil biziz, bizim kendimizdir. Canavarımızla, yani kendimizle oluşturacağımız yeni dengelerde, kaldırabileceğimiz kadar "kir"le yaşıyacağız. Şimdi de öyle yapmıyor muyuz? Yoksa ben de "Tarih bitti." diyenler gibi mi konuşuyorum? Niyetim bu değildi, sözüm buraya gelmesine karşın. Işığı görenlere ne oldu?

METALAŞAN İNSAN VE ÇEVRESİ

F. Teoman MERİÇLİ

Gökyüzünü koyu siyah renkte bir duman tabakasının kapladığı şehirde, onlarca katlı binaların arasında, gaz maskeleriyle dolaşan insanlar... plastikten yapılmış maket ağaca bakıp, çocukluğundaki yeşil ovaları anımsayan yaşlı bir dede... oksijensizlikten bütün balıkların topluca intihar ettiği (!) bir deniz...

Bunların tamamı, kimimize bugünden tatsız düş gibi gelebilir. Ama merak etmeyin, böyle giderse günlük yaşantımızın bir gerçeği haline gelecekler. Hatta yavaş yavaş geliyorlar bile. Peki, neden bu hale geliyor dünyamız? Sistemin bu durum karşısındaki tavrı ne? Bu soruların yanıtlarını verebilmek için, insanın metalaşması, metalaşan insanın çevresini de tamamen meta haline getirmesi, bunun sonucunda insanın insanlıktan, çevrenin çevrelikten çıkarak sistemin çizmiş olduğu sınırlar içinde hapsolması üzerine düşünmek gerekiyor.

"İnsan bir sistem içinde yaşar. Sistem, insanı hayatının en küçük noktasına kadar kuşatır. Sistemin işleyişi için, sistemin doğru, meşru sayılması gerekir. Yoksa sistem yürümez. Çöker. Hatta "doğru"luğun geçiciliği bile kabul edilmez. Sistem doğrudur. Sistem meşrudur. Sistem ebedidir.

Sistem kendini nasıl meşru, doğru diye kabul ettirir? Bunun tek bir yanıtı vardır. İdeolojiyle. Sistem çeşitli biçimlerde ideolloji üretir. İdeoloji, sistemin işleyişini, doğru, meşru diye kabul ettirir.

Suyun parasız olması gerekiyorsa sistem buna uygun bir ideoloji üretir. Hayrat ideolojisi... Sağda solda hayrat çeşmeler yaptırır. Kimse su hırsızı olmaz. Sonra gün gelir, sistem değişir. Sistemde suyun parayla satılması gerekiyorsa hayrat ideolojisi yerle bir olur. Yeni bir ideoloji üretilir. Suyun parayla satılması doğru, adil, meşru kabul ettirilir. (1)

Burada da karşılaşılan durum bundan farklı değildir. Sistem önce "sanayileşme ideolojisi" ile ortaya çıkmıştır. Buna göre sanayileşmek için herşey mübahtır.

Yeni yeni fabrikalar açan sistem, açılan bu fabrikaların insanlığın iyiliği için çalıştığını söylemekten de geri kalmamıştır. Bu fabrikalara insanları doldurmuş, gerekli ürünleri üretsinler diye onlara para vermiş, insanı bir meta haline getirmiştir. Bunları öyle güzel (!) bir şekilde yapmıştır ki metalaştığını farkedemeyen insan dünyaya sistemin gözlüğüyle bakar olmuş, her zaman sistem içi düşünür hale gelmiştir. Bazen bu gözlüğü fırlatıp, kendi özgür aklıyla yolunu bulmaya çalışanlar olmuşsa da, bu tip kişiler daha yolun başında susturulup saf dışı edilmiştir.

İnsanı metalaştırdıktan sonra sıra çevreyi metalaştırmaya gelmiştir. Kendinin metalaştığını anlayamayan insan, çevresinin de metalaştığını, üstelik bu işi yapanın kendisi olduğunu bilememiştir. Çevresinde meydana gelen olaylara duyarsız kalmış, kendisinin yarattıklarına kendisinin tutsak olduğunu fark edememiştir.

Yanlış olan şeyler doğru, doğru olanlar ise yanlış olarak algılanmıştır. Çünkü insanın sistem dışı düşünmesine, iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, yararlı-zararlı gibi kavramları tartışmasına, kendi yolunu kendisinin özgür aklıyla bulmasına hiçbir şekilde izin verilmemiştir. İnsanın özgür bir ortamda hiçbir şeyin güdümünde olmadan düşünmesi, tartışması bunun sonucunda gerçek iyiyi, yararlıyı, güzeli, doğruyu bulması durumunda meşruluğunu kaybedeceğini, çökeceğini bilen sistem bunlara engel olmak için her yolu denemiştir.

Günümüzde meydana gelen çevrecilik hareketlerini (özgür aklımızla) incelediğimiz takdirde, bu durumun sistemin bize oynadığı bir oyundan başka bir şey olmadığı sonucuna varabiliriz.

"Bildiğimiz tanıdığımız insan toplumu ve belki de insan nesli bugün bir doğal denge sistemi olan dünyamızın bozulması gibi yeni yeni bir tehlikenin tehdidi altındadır". (2) Bu yüzden "...Çevre sorunlarını azaltıcı yönde yaratımlarla buna

ÖKSE

Bugün sabah erkenden çıktım sokağa,
saksılardan silinmemişti gecenin pusu
ve şiir topluyordu parkta akşamcının biri.
Günün başıboş tenhalığında birden,
birden yalnızlığım çıkıverdi su yüzüne.
Bir gariplik vardı işin içinde üstelik
bütün yüzler susuyordu gizlilikle!...

— Seni görünce aydım ve aydınlandım,
kırılmış dal kokuyordu ilkyaz bedenin.

Seni unutamadıysam suç bende değil,
söylenmemiş sözün gölgesi olmaz ki yerde,
belirsizlik algılanmamış özde,
yazılmamış sözdedir.
İşte söylüyorum ben de içimdekini, dinle:
Nasıl Ferhat'layım dağlarsa gezdiğim yer
İlan-ı aşk yerine kaimdir bu şiir de.

— Seni görünce yüzümü allar bastı,
kırılmış dal kokuyordu kiraz bedenin.

Her dal uzanacağı aydınlığı bilmeli,
her şiir biteceği yeri öyle!..
Ya bir şair ne yapabilir
gönül sultanı konacak dal bulamadıysa?
Kuşkusuz o da bir ökseye düşer sonunda,
dostlarının yakasında al karanfiller
bir şiir daha biter, anlarsın sen de!

Hüseyin ATABAŞ

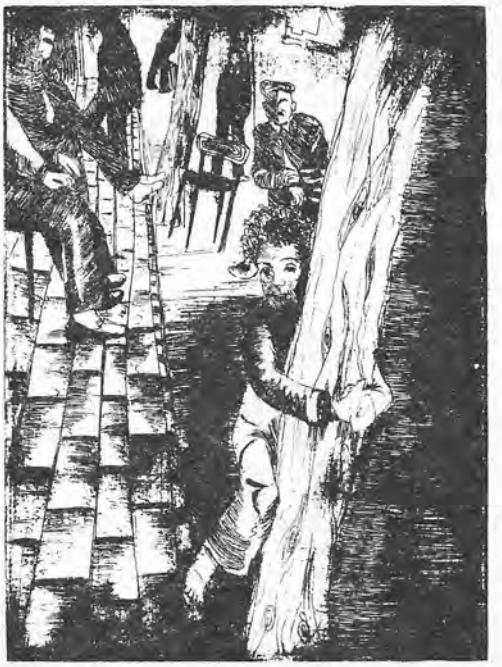

Fatma Kor

bağlı araştırmalar ve örgütlenmeler hızla gelişmektedir." (3) Şimdi de ortaya "Çevrecilik İdeolojisi" çıkarılmıştır. Geçmişte yanlış olarak kabul ettirdiği bir durumu, günümüzde doğru olarak önümüze sunan sistemin iki yüzlülüğü böylece ortaya çıkmış bulunmaktadır. İnsanlar birdenbire çevreci kesilmişlerdir. İşin kötü yanı çevreciler kendi özgür iradeleriyle çevreci olmamışlardır. Sistemin geçmişte yanlış olarak adlandırdığı bir durumu doğru diye empoze etmesi sonucu çevreci olmuşlardır.

Sistemin oynadığı ve gelecekte oynamaya hazırlandığı oyunlara karşı şimdiden hazırlıklı olmak her özgür düşünceli insanın görevi olmalıdır.

Konunun değişik bir bakış açısıyla ele alındığı yazımızın sonunda şunu söyleyebiliriz Bütün bu olumsuzluklardan kurtulmak için "...Sistem içi düşünce her noktada ciddi bir şekilde eleştirilmeli. Hırpalanmalı" (4) bakış açılarını değiştirmiş, düşüncede hiçbir sınır tanımayan özgür insanların sayısının gün geçtikçe arttırılmasına çalışılmalı, metalaşmanın olmadığı insancıl bir dünya yaratılmalıdır.

KAYNAKLAR:

1) Cengiz GÜNDOĞDU, Eleştiri, Süreç Yayınları, Syf. 22-23, İst. 1987
2) James R.HUNTLEY, Çevre Sorunları ve Atlantik İttifakı, Syf. 8, 1973
3) Reha BİLGE, Cihan DURA, Mahir FİSUNOĞLU, Zübeyde GARİPOĞLU, Orhan USLU, Çevre ve Ekonomi, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını Syf. 62, Ağustos 1985
4) Cengiz GÜNDOĞDU, Rüzgar, İnsancıl Yayınları, Syf. 70, İst. 1991

AYRILANLAR İÇİN, AYRILIK ŞARKILARI MAHZUN OLSA DA UMUTSUZ DEĞİLDİR

Temel DEMİRER

Bana sorarsan eğer, senin için bir şey ifade etmese de; gecikivermiş bir gelecek gerçeğine rağmen, güneşi okşama sevdasından vazgeçmemiş bir umutla/bilinçle örülmekte gelecek. Bunun için, B. Brechtvari düşünüyorum:

"Düşmanlarımız diyor ki: Mücadele bitti.
Biz diyoruz ki fakat: O yeni başladı.

Düşmanlarımız diyor ki: Yok edildi doğru.
Biz diyoruz ki fakat: Biz biliyoruz hâlâ onu.

Düşmanlarımız diyor ki: Bilinse bile hâlâ doğru,
yayılamaz artık o.
Biz fakat yayıyoruz onu.

Meydan savaşının arifesidir bu."

B. Brecht

Bu nedenle de, içinde bulunulan durum; özelimizden genele değin bir "yazgı" değildir, aşılmalıdır diyor ve ekliyorum: Çözümleyici bir aşkınlığın; aşamaların - aşamacılığın tarihe karışmış olduğunun unutulmaması gerekiyor. Sorunları aşmak için muhtaç olunan; sadece süreklilik/kesintisizlik değil, çözümleyici bir içiçelik, birlik/beraberliktir...

Öncelikle ve artık kabullenilmesi gerekiyor: Biz, bir ve beraber değiliz. Önemli bir zaaf bu galiba...

Kaldı ki, aşmak için aslolan fiiliyattır. Fiiliyat insanın sonsuz bölünmeleri içinde, bir an'a ve o an içindeki nesnelliğe bağlanması ve yaratmasıdır. Böyle yönelir insan fiiliyatıyla geleceğe ve süreçler bağlar insanı varlığa, varolacağa...

Bunun için de, herşeyden önce, bir/beraber olmak gerekiyor elbet... Bu olmadı mı, "birlik/beraberlik" söylenceleri altında boyveren; bir uçta baskının modernizasyonu, diğer uçta anarkoliberal hoşgörü oluyor. Yani tepkimeci nitelikli bir paradoks çıkıyor ortaya. Çözüme muhtaç sorun, açmaz olup çıkıyor...

Bilirsin: Her açmaz, ona taraf olanlar için farklılaşmış teşhisler demektir. Ona taraf olanların, karşıdakini rakip gören ve mahvetmeyi hedefleyen teşhirinde somutlanan davranışlardır. Teşhis, teşhir yolunda ileri bir adımdır. Ama, her zaman çözüm anlamını taşımayandır...

* * *

Geriye dönüp baktığımda düşünüyorum da: Yitirilen zaman, kaçırılan elverişli fırsatlar, bu arada yıpranan değerler ve hiç yoktan heba olan emek... Acı ve ağır bir sonuç bu...

Keşke, keşke bende B. Brecht'in, Margrete Steffin'i için yazdığı 'Sone No: 19'undaki dizeleri terennüm edebilseydim, senin için...

"Bir şeyi istemiyorum yalnız: Benden kaçmanı
Dinlemek istiyorum seni, sadece yakınsan bile
Sağır da olsan çünkü, söylediklerin gerekirdi bana
Ve dilsiz olsan gördüklerin

Ve kör bile olsaydın, yine de görmek isterdim seni
Bekçim gibi yanım sıra gelirdin:
Yarısına bile gelmedik daha upuzun yolun
Nasıl bir karanlık içindeyiz hâlâ düşün!

Diyemezsin "Yaralıyım beni bırak"
"Herhangi bir yerde" Diyemezsin, varolan yalnızca "Burası"
Görev bitmez, devredilir ancak

Bilirsin: Özgür değildir, gereksinilen kimse
Benimse gereksinimin var sana, şöyle ya da böyle
Ben diyorum ben ve ben diyebilirim biz de."

B. Brecht

YAVUZER ÇETİNKAYA'yı Yitirdik

Her gün bir yıldız kayıyor.
Son kayan
Yavuzer Çetinkaya değil elbet.
Hep yıldızlar kayacak, hep
gidecek insanlar, ama
ya geride kalan hüzün...

Dostların başı sağolsun

Ama!.. Ama bu, "acı ve ağır sonuç" konusunda ne kadar da hoyrat bir suskunluğu yaşıyoruz! *"Hoyrat suskunluğun" bir faturası vardır. O da; söylenmesi gerekmeyenlerin söylenip, yapılmaması gerekenlerin yapılmasıdır.*

Söylenen ve yapılanları anımsıyorum da, beraberliğimiz bab'ındaki değişim bir gerçek, ilân edilen iyimser ya da kötümser sonuçlar ise sadece öznel bir imaj... Bu noktada, yolları her ayrılan gibi her ikimiz için de aslolan; ne iyi, ne de kötü olabildiğimiz. Yani ikisinin arasına sıkışıp kalmışlığımızla, en gücünü seçmiş yaşantımız. Direnme gücümüzü yitirmemiz, çok şeyi aşındırıp yok etmekliğimiz...

Tüketilen, en güç olarak da nitelense, bir imkân. Güç olanı imkânlı kılan ise, hayatı hâlâ bizim için seslendirebilen ama tükenen/tüketilen bir geçmişin nostaljisi...

'Nostalji' dedim: O, kendini tekrarlayan ve üretemeyen bir duyarlılığa dönüşünce, korkunç denecek kadar ağırlaşıyor. Onun için de, bu duyarlılığın öznel senaryolarından da, rivayetlerinden de uzakta durmak gerekiyor. Çünkü bu tür bir duyarlılık artık "Needful Things (Gerekli Şeyler)"i açıklamaktan uzaklaşıyor. Gerçek yaşananın, yolların ayrıldığı noktadaki birliktelik çizgisinin kırıklarında ifadesini buluyor... Öyle ise,

"Haydi güle güle gülüm
haydi güle güle
(...)
Etrafına bak
Ben ve şehir çoktan arkada kaldık."
(N. Hikmet)

* * *

Evet, ben, o şehir ve geçmiş çoktan arkada kaldık... Anımsamaya gayret et: Çok uzun süredir *"birinci çoğul şahıs"* çektiğimiz fiil köklerini sen, bir süredir *"birinci tekil şahıs"* kullanmaya başladın. Örneğin, *"istiyoruz"*un yerine *"istiyorum"* veya *"yapıyoruz"*un yerine *"yapıyorum"*u ikâme eder oldun.

Yo, hayır, "suç"lamıyorum. Sadece anımsatmak istiyorum: insanlar "cehennemler"ini, daima, fiillerin birinci çoğul şahıs çekimi ile yaratmışlardır.

Görülmeli: Bir şey yazıklanmışsa eğer, onu daha fazla yazıklamayıp, rüsvay etmemek olmalıdır artık aslolan. Yani fiillerin çoğul çekilme şansını yitirdiği kesitlerin sonuna gelinmişse ve artık bir "Beraberlik", fiillerin birinci ve ikinci tekil şahıslı çekimine müracaat etmişse, çözüm; yaratılan bir cehennemin zabanileri ya da talancı korsanları olmamaya gayret etmekten başka ne olabilir ki?.. Onun için konuşulacaksa eğer bu noktada, yok olan şeylerden değil, artak "kalabilen" ne varsa onlardan söz etmek gerek...

Örneğin, orta yerdeki yabancılaşan sevdadan, onun yabancılaştığından söz edilmeli. Aşınmış, darbeler almış ve giderek açıklayıcılığını ve inandırıcılığını yitiren bir sevdadan... Yani yolların ayrıldığı yerde sevda, yabancılaşmışlık gerçeğiyle ve onu eskiye yabancılaştıran gerçek sevdasıyla tanışabilecek kadar cesur olmalıdır..."Kötü barış"lardan, nostaljiden arınarak, gerçeğin bilinç düzeyine çıkartılmasındadır...

Yolların ayrıldığı yerde, sevda bab'ında yüreğin sonuna değin açık ama yaşam kapılarının kapalı olduğu şeyler vardır. Bu durum; aşınmış, aşırı darbeler almış ve giderek açıklayıcılığını ve inandırıcılığını yitiren bir sevdanın paradoksudur... ayrılığın bu paradoksu içerdiğini kabul edilmelidir...

* * *

Kolay mı? Yabancılaşmış olsa da; öncesi, biriktirdikleri ve yarattıklarıyla sevda bir yangındır. Kelebek kanadı kadar duyarlı, ince bir emek ve ekmek, hava, su kadar yaşamsaldır... Ayrılınan noktada da iç titreten bir tarihtir.

Devam ediyorum: Sevda insanların birbirine duyduğu ve yaşadığı, oynak bir yerde, hassas bir nokta ya da "denge" üzerine oluşur. Gelişen bir duyarlılıktır. Gelişmesi durduğu anda gerilemeye başlayan bu duyarlılık, sürecini tamamladığında, çoğunlukla alışkanlık ve sıradanlık sınırına doğru kayar. Sevdaya özne olmuş insanlar birbirleriyle yabancılaşırlar. Hatta düşman olurlar. Bu duyarlılık terazisinin bir kefesinde sevdanın yanıbaşında tutku varsa eğer, yabancılaşma da kaçınılmaz olarak öfkenin bizatihi kendisi olabilir.

Yabancılaşan bir sevdayı; aşınmış, aşırı darbeler almış ve giderek açıklayıcılığını ve inandırıcılığını yitiren bir birlikteliğin sendromları, affedemeyen öfkeleri, içinden çıkamadığı sorunları; yitirilmiş ve geliştirilemediği için de gerileyen ve körelen sıradanlıkları ile açıklamak mümkün değil midir?

"Pek iyi ama bunlar neden oluyor" mu?

Sevda, bir yanıyla bilincin can yoldaşıdır. Bilinç düzeyindeki farklılaşma, kaçınılmaz olarak farklı tercihlerde somutlanırken; sevda babında da soyuttan somuta yönelen ayrılıkları da adım adım örüyor.

Yine, "Neden"mi? Şundan! Sevda bab'ında da...

"Senin nasıl göründüğün önemli değil
ne gördüğün ve ne gösterebildiğindir önemli olan
Bilinmeye değer şey ne bildiğindir
Senin ne denli iyi gözlem yapabildiğini görebilmek için
gözleyecektir seni insanlar
Sadece kendisini gözleyen kişi
insan bilgisini edinemez hiçbir vakit
Daha çok kendisini kendisinden gizleme telaşındadır
o Ve kimse kendi kendinden daha akıllı değildir.
Bu yüzden ilk eğitimimiz yaşayan insanlar arasında başlamalı
ilk okulunuz
işyeriniz, eviniz, semtiniz olsun
sokaklar, yeraltıları, dükkânlar olsun
Ordaki tüm insanları gözlemelisiniz
yabancıları tanıdık gibi
tanıdıkları yabancı gibi."
(B. Brecht)

Ya, "Sevda ne" mi?

Yanıtı çok zor bir soru bu. Ama, asla arabeskleşme-

den ve kayd-ı ihtiyat ile şunu diyebilirim: Bencillikten arındırılmış bilinçli geliştirici bir ortaklığın üretken, yaratıcı kılınması ve kuşkusuzca "aramıyorsan beni, adlandıramazsın sevda adına bulduğunu" diye ekleyebilmektir. Ya da bir ömrü, bir birlikteliği ya dışına düşmüşlükle ve ona artık bir şey katmadan ve geliştirmeden "temaşa" edercesine tartışmayan emektir...

* * *

Şimdi, yeri gelmişken, şunları açık açık sormak gerekiyor. Sevgi "bizim için" varolanla mı olur? Bir şeyi yalnız bizim olduğu zaman mı sevebiliriz? Sevgimiz sahip olmanın dışavurumu ile tezahür eden bir yanılsama mıdır yoksa? Ya da sen beni, ben seni, karşımızdakinden gayrı, kendimize ait veya "olmasını istediğimiz" şeyler için mi seviyoruz? Eğer böyle ise, gerçekten sevebilmiş miyiz? Yalan mı söylemişiz yoksa?

Sevda deyince, yalanlardan uzak durmak kaçınılmaz oluyor. Adı konmamış bir ben-merkezci bir bencilliği bırakmak gerekiyor. Bırakmadı mı olmuyor! Sevmek için, beraberlik için önkoşullar sayan bir tarz, insanı mutsuz ediyor. Yabancılaştırıyor...

Sevmek için, neden yüzlerce beklenti ve dayatmacanın ötesinde "iyi olmayı, doğru olmayı, güzel olmayı" yeterli saymayalım. Ne dersin?.. Çok mu ütopik bu?.. Sevda sadece bir duygulanım değil, Bir bilinç ve tercihtir. Önüne yeni ufuklar açabilen paylaşımcı bir yaşam biçimine "evet" diyebilme cür'etidir... Ya da bence böyle...

* * *

İfadeye gayret ettiklerim, bir deli liriği gibi mi geliyor sana?.. Evet, belki de bir delil iriği!.. Tüketim toplumu insanına, bir şey anlatamayan, anlaşılamayan cinsten bir deli liriği...

Oysa deli liriği diye nitelenen yaratıcılık, Bir şeyi yoktan değil ama yokken varetmek değil de nedir ki? Güç ister bu, inat dolu bir cür'et ister, dünyayı değiştirme kavgasına bağlanmayı gerekli kılar... Malum ya, serüvenci bir romantik sevdi mi, bütün pencerelerini açıp haykırır, ciddiye alır sevdasını ölesiye. Saklamaz, önemser, döğüşür sevdası için...

Tüketim toplumunun dayattığı normlar içinde, mutsuz bir haymatlos gibi yaşar. Sevdalarıyla başkaldırır cümle çirkinliklere. Teslim alınamaz, daima gerçek durumu kavramaya gayret ve cesaret eder. Uğruna savaştığı gerçeklerin, çabalarını anlamlı kılacağını unutmaz. Ülkülerinden vazgeçmez. *Diz çökmez!..* Bu bağlamı içinde de geçmişden pişmanlık duymaz. Ortacı ve ortalamacı olmaz...

Böyle bir insan, deli liriği diye adlandırılanla var olabilir bu ortamın nefti gecelerinde... gelmesi kaçınılmaz o bir güne ilişkin olarak, "offrons le globe aux enfants, au moins pour une journée (hiç olmazsa bir günlüğüne dünyayı çocuklara verelim)" diyebilen bir insanallığın sevdaları ile sever...

* * *

Tut ki bu bir "hastalık", "delilik" "alışkanlık" ya da "zayıflık" olarak nitelense de, "ben"i hasret ve sevda türkülerini Türkçe terennüm ettikçe; yani gülen, ağlayan, öfkelenen, bağlanan insani duyarlılıklarımı yitirmedikçe, (belâsına aldırmadan) sevdayı sevmeye devam edeceğim. Hem de , sen babında, "seni seviyorum gülüm" dediğim, o kadim sevda günlerinin içtenliğiyle içtenlikle... (sorunlarıyla birlikte ama, onları tanımlayıp, anlayarak) artık "bana ne" veya "ben" demeyen bir sevdayla "wiedervereinigung (yeniden birleşme)" umuduyla...

Çünkü sevda için değişebilirlik, tarihi sınırlılık anlamı taşıyan bir kavramdır... Sevmeyi cür'etkâr bir görev bilen için, yaşamak bir sanattır... Sevginin kaynağı ortaklıktır... Sevdanın kaynağı cür'etle sonsuzu görmektir...

Ayrıca, herkesin herkesle dostluğun imkânsız birşey olduğunu biliyorum... Öte yandan da, hayata bitmiş sonlandırılmış formülasyonlarla bakmıyorum... Sevdasından kavgasına, verili sınırların dışına taşan, o kaba sığmayan aşkın ve cür'etkâr bir varoluş gerekli bize... Çünkü, insanı kavgaları ve sevdaları ile insan kılan; geleceğe yönelik heyecan verici ve anlamlı çoşku ve tercihleridir... Özetle sevdalı ve kavgalı bir birey olmak; insanal sevda ve kavgaların yükümlülüklerinden kaçışın değil, insana ait kurtuluşun olmazsa olmaz koşuludur... Bu bakımdan varılan noktada, mutluluğun resminin, işin kolayına kaçılmadan çizilmesi gerekiyor.

Bir hayli acemice de olsa, ben mutluluğun resmini çizmeye gayret edeceğim... Seni severken de, bu işi yapmamış mıydım ki?..

Öyle ise, kaçınılmaz ayrılıkların terennüm ettiği şarkılar, mahzun olsa da neden umutsuz olsun?...

BİR İNSAN ÖLDÜ...
CEVDET KUDRET

Kaçgun döneminin bütün insani değerleri yerlebir ettiği... fitnenin... hilenin insanları, insanlıktan çıkardığı bir dönemde yitirdik Cevdet Kudret'i...

Bir yazarı yitirmenin acısının ötesinde, Cevdet Kudret'i yitirmenin dayanılmaz acısı var burda. Kendisini uzun zamandır görmesek bile varlığı, insana güç veren bir düşün adamı...bir sanatçıydı Cevdet Kudret.

Cevdet Kudret, bir söyleşide "Osmanlı İmparatorluğu 600 yıl yaşamıştı, bunlar Türkiye Cumhuriyetini 65 yılda batıracaklar, bu mutsuz sonu görmeğe neyse ki yaşım elvermeyecek diye kendimi avutuyorum. (Varlık Dergisi. 1988 S.970) demişti...

Cevdet Kudret gitti... biz kaldık... Kaçgun döneminde fitneli... hileli hayatın kaçkınlarıyla mücadele sürecinde bakalım bizler neler göreceğiz... Cevdet Kudret'in ölümüyle azaldık. Çünkü bir insan öldü.

KURALCILIK BİR HASTALIKTIR

Afşar TİMUÇİN

Hiç sevmem kuralları. Kuralcıları da. Kurallara körü körüne uyan biri olmadım hiç. Herkesin kendi kuralları olmalı, herkes kendi davranış özelliklerini kendi bilincinden çıkarmalı bir güzel. Herkes kendi kurallarına göre davranmalı ve kimse bir kuralı tartışmadan benimsememeli. Alın size bir kural: bir kadınla tanıştırılan bir erkek, bu tanışmayla ilgili duygularını "çok sevindim" diye belirleyemez, bunu ancak kadın yapabilir. Öyle mi? Beni bir kadınla tanıştırdıklarında bu tanışıklıktan gerçekten sevinç duymuşsam ya da en azından bir rahatsızlık duymamışsam, hiç engellemem kendimi, "çok sevindim" deyiveririm. Bu davranışımla nice iyi aile çocuğunun alaylı bakışları altında kalmışımdır ve iyi aile çocuğu olmadığım için bu bakışları hiçmi hiç önemsememişimdir. Kuralcıların çok bilmiş bakışları altında çemiş durumuna düşmekten korkmaksızın yapmışımdır bunu. Bunu yaparken domuzca bir haz duyduğumu da saklamamalıyım.

Yaşamda da sanatta da boş adamlardan başka bir şey olmayan sıkı kuralcılar öteden beri sinirime dokunmuştur. Siz hiç taşkafa olmayan bir katıkuralcı gördünüz mü? Şöyle düşünürüm: yaşamda da sanatta da her kişi kendi kurallarını kendi bilincinden, kendi bakış açısından, kendi ustalığından derlemelidir. Öbür türlü inceleyim derken kütükleşiverir insan. Kuralcılık cahilliğin yarattığı boşluğu kapamaya çalışan bir örtüden başka bir şey değildir. Kalın bir örtü, hava ve ışık geçirmez bir örtü. Kuralcılar bana yaşamı kepaze etmeye hazır tehlikeli insanlar olarak görünürler. Kuralcılardan hep kaçmışımdır, korkarak kaçmışımdır. Kuralcılık denilen şey nice kabalığı, nice geriliği, nice yavanlığı, nice baskı heyecanını gizler. Kravatın ayılığı örtmesi gibi kuralcılık kişilik boşluklarını örter. Gerçekten örter mi? Ayılıkları en güzel örter kravatlar en iyi seçilmiş, çiçekleriyle çizgileriyle ölçülmüş tartılmış kravatlardır, ama o çiçekler de o çizgiler de bir şeyleri sonuna kadar gizleyemezler. Kendini bilen adam örtülerin arkasına gizlenmez. Kendini bilen adam kuralcı olmaz. Kendine güvenen adamın kurallarla ne işi olabilir?

Yaşamda olduğu gibi sanatta da kuralcılık kendine güvensizliğin getirdiği bir katılıktır. İnsanların birey olamadığı yani kişisel derinliğe ve toplumsal yükümlenme bilincine ulaşamadığı toplumlarda biçimcilik tutkusu öne geçer ve kuralcılık gelişir. Kafasıyla ve yüreğiyle toplumuna ve insanlığa bağlanmamış olanlar ancak kuralların gücüyle yani birbirlerine dayanarak ayakta durabilirler. Kurallar yaşamda yapay bir toplumsallık, sanatta yapay bir estetik oluşturulmasına önayak olur. Özgür davranışın gerçekleşmediği her yerde yapay ilişkilerle örülmüş bir kapalı düzen vardır, bu düzen her durumda bir tehditler ortamı oluşturur. Bu gibi ortamlarda **özgür seçiş ahlakı**'nın yerini göreneklerin güdümüyle belirgin bir **kuralcılık ahlakı** almıştır. Bir ülkede astronomiden gastronomiye kadar her alanda kuralcılık baştacı ediliyorsa, o ülkede ne özgür seçişten, ne kişilikli davranıştan, ne yaratıcı etkinlikten, ne kurucu arayıştan sözedebiliriz. Kuralcılığın belirleyiciliğinde gerçekleşen bağlaşma düzeni insanı birbiçim özelliklerle donatan ya da donatmak isteyen bir kalıplama düzenidir, insan o düzende kesinlikle özgür olamaz ve o düzenle ancak gerçek özgürlüğünü yaratarak savaşabilir. Katıkuralcı bağlaşıma bel bağlayanlar özgür davranışları ahlakdışı sayacak kadar ve kendilerini başkalarının ahlakından sorumlu sayacak kadar ileri gidebilirler. En büyük en doğru ahlak, en yoğun toplumsallıkta bile, gerçek özgürlük ahlakıdır. Bugüne kadar özgürlüğü toplumsallığın karşıtı sayanlar özgürlüğü gözden çıkarırken ve böylece toplumsallığı sağlamayı öngörürken gerçek toplumsal bütünlüğü de gözden çıkarmış oldular. Tüm siyasal öğretilerin ancak özgürlük kavramı içinde tartışılabileceği yeni zamanlarda kuralcılık giderek toplumdışılık anlamına gelecektir.

Yaşamını kuralların eline bırakmış olan adam etkisiz ve güçsüz bir "kibar" olup çıkar. Hiçbir ürün vermeyecek kadar kısır olan ve ayrıca her verimliliğe düşman olan bu **kibarlık budalalığı** yakından baktığımızda içimizi karartacak bir cenderedir. Nasılsınız efendim? Saygılar sunarım efendim? Beyefendi afiyettedirler inşallah efendim? Hanım kızımız iyidir inşallah hanımefendiciğim? Bütün bu seslenişler çok zaman sarsılmaz ve iyileşmez bir kabalığı gizleyen kalın örtülerden başka bir şey değildir. Bu sözleri edebilen adamı en küçük bir çı-

İNCECİK SIZILAR

Ne kaldı geriye
o gizemli fısıltıdan
ve denizin dibine çöken
aşk yıldızından?

Yalnızlığımın parmak izleri
duruyor mu yanağında?
dudağındaki ateş söndü mü?
göğsünde uyuyor mu
çocukluğum hâlâ

Benden ne kaldı sende?
geceyarısında çıldıran
denizin tuzlu tadı
çekildi mi kıyılarından
(Kara bir bulut kadar kederliyim)

- Yağmur camlarda ağlarken
kim seni sevdiğini söyleyecek
kime sığınacak başın
kirpiklerin titreyecek-

Benden sende ne kaldı?
sözcüklerim gözlerinde ağlıyor mu
geceyarısından beri?
parmakuçlarında akıyor mu
kanımın titreşimi?

Kucağındaki küçük kız
büyüdü mü?
Bitti mi bütün masallar
yoksa "küçük tavşan" öldü mü

-Yoksa ben
yalnızlığımı hep yalnız mı yaşadım
Yoksa sen
yalnızlığı hep yalnız mı yaşadın-

Bende incecik sızılar kaldı
Benden sende ne kaldı?

Neşe YAŞIN

kar hesabı karşısında ana avrat söverken görebilirsiniz. Taş gibi bir kibarlık, hiçbir ruh inceliğini, hiçbir bilinç yetkinliğini göstermeyen bir kibarlık en genel ölçülerde bir toplumsal baskı aracıdır. Gerçek kibarlık doğallığıyla belirgin insani inceliktir, belli bir kültür birikiminin varlığını gerektirir. İncelikli davranış değerler üzerine kurulur. Değerler yapay insani davranışlarda değil, gerçek bir bilinçte, insana insanlığını öğreten kitaplardan, yaşamın iyi gözlemlenmiş olgularından, doğru olarak kavranılmış insan ilişkilerinden damıttığımız kültür birikimindedir. Sanatta da böyledir bu. Sanatçının dünyasında yığma bilgilerin değil de gerçek insan bilgisinin yani kültürün sağladığı değerler belirleyici olduğu zaman yaratıcılık kendini gösterir. Bu olmadığı zaman yaratıcılığın yerini hemen biçimcilik alır, kuralcılık alır. Yani kültür eksikliği sanatçıyı zorunlu olarak kuralcılığa itecektir. Gerçek estetik, iyiden iyiye belirlenmiş ve değişmez ilan edilmiş kurallardan çok kural belirleyiciliği taşıyan sezgilere, görüşlere, düşüncelere, ustalıklara dayanır; bu yüzden o tekbiçim bir giysi değil, durmadan biçim değiştiren ve durmadan biçimleyen bir yaratma gücüdür. Sanatta kuralları bu yumuşaklıkta değerlendirmeyenler bir yapıt ortaya koyarken kendi yaratıcılıklarını kendi elleriyle boğacaklardır.

Bundan on yıl kadar önce, piyasada bulamadığım bir kitabı edinebilmek için uğradığım bir yayınevinde, yayınevi sahibi yazarla bir bayan romancının söyleşmesine tanık oldum. Her ikisi de hödüklüklerden ve köylülüklerden yakınıyorlar, bir takım incelmiş ayılıkları örnekleyerek birilerini yerden yere vuruyorlardı. O sıra, örneklerden birine bakarak, bu iki aydınımızın sözettiği ayılardan birinin de ben olduğumu anladım: tanımladıkları **ayı** kalıbına tıpatıp uyuyordum. Her ikisi de yemekte viski içenleri ve yemekte Beethoven dinleyenleri ayı diye nitelendiriyorlardı. O günlerde ne yalan söyleyeyim akşamcı olduğum günlerdi, hemen her akşam iki kadeh atıyordum, rahmetli annem ara sıra bana bir yerlerden bulup buluşturup büyük şişelerde viskiler armağan ediyordu. Oh, doldurup doldurup içiyordum, yemekten önce koca bardak viskiyi temizliyor, yemekte kadehimi bir kere daha dolduruyordum. Gene de şu kavanoz dipli dünyada içtiğim viskilerin toplamı on kiloyu bulmaz. Hele şu sıralar ağzıma içki koymuyorum desem yeridir. Ama dıştan öyle görünmüyoruz, değil mi? Birkaç yıl önce, çok sıcak bir günde, Taksim alanında, buzlu su satan çocuktan bir bardak su istedim, tam bardağı ağzıma götürürken şunları işittim: "Bunlar böyledirler işte, evlerinde viski içerler, burada da gösteri olsun diye su içerler!" Neyse, sözü

piç etmeyelim, o günler ben buldukça viski içiyordum, viskinin yanına eti denk getirmeye çalışıyordum, bu arada bu iki değerli şeyi Beethoven'le süslüyordum. O günler kafayı Beethoven'e takmıştım, vakit buldum mu yemekte ya da her yerde Beethoven dinlerdim. Şimdi, bakın efendim, gördünüz mü çift katlı ya da üç katlı ayılığı. Olacak şey mi, yemekte hem viski içiyorum hem Beethoven dinliyorum, yalnızca Beethoven dinlemekle kalmıyorum, başka bestecileri de dinliyorum.

Benim ayılıklarım bitmez, başınızı ağrıtmaktan korkarım. Ayılığımı bir başka gün bir genç adam kanıtladı. Nasıl mı oldu? Gerçekten başınızı ağrıtmıyorsam anlatmayı çok isterim. Bundan yedi sekiz yıl önce bir genç karikatürcü bir sergi açmıştı. Açılışta çağrılırlar arasındaydım ve elimdeki bardağı yavaş yavaş yudumlayarak karikatürlere bakıyordum. Bir ara sergi sahibi yanıma geldi. "Şu karikatürün ne kadar güzel!" dedim ona. O sıra arkamda bir taşralı sesi şöyle buyurdu: "Güzel denmez, ayıptır!" Ben de arkama dönmeden ama yüksek sesle şöyle dedim: "Güzele güzel denmeyen dünyanın içine sıçarım ben! Efendim?" Arkamdaki kibarın bu sözüm üzerine ne yaptığını bilmiyorum. Belki de bu çok kibar adam enseme doğru dilini çıkarmıştır. Kibar ya! Besbelli genç yaşında İstanbul'u bir kere daha fethetmiş olan ve bu fetihten sonra davranış kurallarını pek iyi bellemiş olan bu kişi bana bu kurallardan birini öğretmiş olmakla çok mutluydu. Üçüncü ayılığımı anlatarak bu işi kapatayım. Bundan bir süre önce eski bir öğrencimizin nikahına çağırıldık. Düz bir nikah değidi bu, bir bahçede yenildi içildi. Ayrılırken ben damada ömür boyu mutluluklar diledim. Gözler bana çevrildi: besbelli çam devirmiştim. Bu üçüncü ayılığım beni mutlak yalnızlığımı bir kere daha çok sevmeye yöneltti. Zaten çoktandır dünyadan elini ayağını çekmiş olan ben bundan böyle zorda kalmadıkça hiçbir topluluğa girmemeye karar verdim.

Bu azgelişmiş ülke koşullarında insanlar bu kadar kuralcı yani bu kadar biçimci ve içtenliksiz olmayı nereden öğrendiler? Uygar yaşam koşullarıyla karşılaştıkça o koşulları içlerine sindirecek yerde onların karşısına kalkan gibi kuralları çıkarmaya yöneldiler. Koşulları yaşamakla koşullara takılıp gitmek aynı şey değil elbette. Yaratıcı olmayan, ortamına tam anlamında yerleşip dünyayla bütünleşmenin yollarını aramayan bir zeka ancak kurallarla dışa açılacaktır, bir başka deyişle kurallarla yerinde sayacaktır. Kuralcılara bakın, hiçbir yapıcı, kurucu, yaratıcı etkinlik ortaya koyabiliyorlar mı? Azgelişmişliğin kuralcılığı içinde ticaret bile yapılamaz, ancak adam kazıklanabilir. Sanat, bilim, felsefe? Bunları hiç arama! İçinde yaşadığımız eksikli düzen insana ancak doğru ya da yanlış biçimde konulmuş bir takım kurallar çerçevesinde davranma hakkı veriyor, bunun dışında tüm davranışları aptal bir biçimde, budala bir biçimde mahkum ediyor. Bu öyle bir düzen ki insana nasıl giyineceğini, neyi giyip neyi giymemesini bile yazdırmaya kalkıyor. Bu bir mahkumiyettir, seven, arayan, kucaklayan, tartışan, gülen, gene seven, gene söyleyen insanın mahkumiyeti.

Benden otuz yaş küçük insanların kural diye canları çıkıyor, görüyorum. Yılışıklıklarında, tembelliklerinde, densizliklerinde, dengesizliklerinde, ayyaşlıklarında bile bir kural tadı, bir kural kokusu var. Haklılar, kuralların içine doğdular ve kurallarla dondurulduldular. İnce bir ip onları enselerinden tutuyor, onlara davranış biçimlerini yazdırıyor, ancak onlar bunu sezemiyorlar. Tiyatrocuya bakıyorsunuz, tiyatroyu kural sanıyor, kurallara sıkı sıkıya uyduğu zaman yaratıcı olacağına inanıyor. Romancıya bakıyorsunuz, roman için en gerekli şeyleri, bilgiyi, içtenlikli olmayı, yumuşaklığı, dil yatkınlığını, kurgulama gücünü bir yana bırakmış en yukarılarda kanat çırpıyor. Müzikçi de, sinemacı da, şair de aynı durumda. Bu zavallı kurallar düzeni insanın insanca arayışını engelliyor, onu kendi sesiyle, içinin sesiyle başbaşa bırakmamak için bin türlü yalan üretiyor, ona kendini göstermemek için elinden geleni yapıyor, onda basit bir kukla varetmeye çalışıyor. Bu kukla, insanı tüm yeniliklere kapayan bir makinadır, ne korkunç, üretmeyen bir makina. Tüm insani yetenekleri ya da yatkınlıkları dağıtmaya, yok etmeye, tüm insan olma eğilimlerini sarsmaya eğilimli bir makina. Büyümüş ve paşa olmuş insanların dünyasında ayrık otu bile kolay kolay bitmeyecek, besbelli. Hiçbir şeyi aramayan bir toplumda herkes giderek mıh gibi katılaşıyor, bakışlar taşlaşıyor, gülüşler mermerleşiyor, şarkılardan kemik şakırtıları geliyor, sevinç ölüyor, çoşku yerini kasılmalara bırakıyor. Kurallar büyüyüp gelişiyor, durmadan serpiliyor.

Bu yazıyı okuyan kuralcıların diş gıcırdatarak fısıldaştığını duyuyor gibiyim. Gene de bakmayın siz kuralcılara, onlar dünyaya yerleşmeyi becerememiş iğreti adamlardır. Onlardan hiçbir iyilik gelmez dünyamıza. Kuralcılar içlerinde dik duramadıkları için dıştan kurallarla dik durmaya çalışıyorlar. Payandasız ayakta kalamayan adamlardır kuralcılar. Rahat davranmayı beceremez onlar, tüm rahat insanları kıskanırlar: kazık yutmuş gibi duruşlarından, kötü kötü bakışlarından bellidir bu. İkide bir görenekleri anımsatırlar. Görenek kural demektir. Görenekçilik kuralcılığın ta kendisidir, gerçek kültür kuralcılıkla bağdaşmaz. Sımsıcak bir merhaba diyemiyorsanız verdiğiniz okkalı selamlar neyi kurtarabilir? Kuralcılık kalıpçılıktır, kişiliği zorlar ve kişiliksizlikte yuvalanır. Dünyanın yakasında yapma çiçek gibi duranlardan korkun, dünyaya yerleşememiş, dünyalı olamamış kimselerden korkun. Kötülük kuralların kanatları altında gelişir: yalancı büyüklük, yalancı değer, yalancı yücelik kurallarla kendini koyar. Yaşamayı bilenler davranışlarını uydurmak zorunda oldukları kural denilen formülleri değil de davranışlarından doğallık içinde fışkıran özelliklerini sevecekler. Ben kendi payıma yalancı bir inceliğe gerçek bir ayılığı yeğ tutarım. Bu yüzden, artık hemen hiç içmiyor olsam da, bir gün bir kadeh bir şey almak istediğim zaman önce etimi ayarlıyorum, sonra çalara Beethoven'in **Missa solemnis**'ini koyuyorum. Yanında şöyle güzel bir enginar dolmasına ne buyurulur? Neden olmasın...

TARTIŞIYORUM...

Mustafa SERCAN

"..Eleştiri, insanın zincirlerini örten hayali çiçekleri, insan süssüz ve hayalsiz zincirler taşısın diye değil de onları üzerinden atsın ve canlı çiçek devşirsin diye söküp atar. Eleştiri, insanı düşünsün, etken olsun, erginlik çağına gelmiş bir insan gibi realitesini geliştirsin diye insanı yürüdüğü yanlış yoldan çevirir..."

K.Marx - Hegel'in Hukuk Felsefesi Eleştirisine Katkı

SEVİNÇ, ŞAŞKINLIK, ÜZÜNTÜ...

Sevinçliyim... Artık 25. Saatin olanaklı olduğunu biliyorum. Bir haber umutlarımı arttırdı. Uzun zamandır 25. saati arıyordum. 500 milyon yıl sonra gün, 27 saat olacakmış. Günümüzde güneşin bir doğuşundan sonraki doğuşuna dek geçen süre bir dakika artmış. Zamanın mutlak olmadığı bir kez daha gösterildi.

Bütün bunlar olurken bir şaşkınlık, bir üzüntü...

Yeni İnsan'ın Haziran 1992 sayısı. Onuncu sayfada iki yazı. Sağ yanda Y.K. bir "Şeyh" edasıyla, adımı vermeden "Ruhi Su'nun Soyu Sopu ya da Yalçın Küçük'ün Bilim-dışı Bilimselliği" başlıklı yazımı "içi boş, biçimsel" yargılarla "reddediyor". Sol yanda "Mürid" Mehtap Özkul, şeyhinin sınırlarını çizdiği biçimsel reddiyenin içini dolduruyor. Hakkını vermeliyim, Mehtap Özkul adımı anıyor.

Gülüyorum. Her iki yazıda da tartışılan konuyla ilgili, Yalçın Küçük'ün araştırma yöntemine getirdiğim eleştirilere değinen tek tümce yok. Y.K.'nın "Tartışmada Yöntem"i bu olsa gerek.

Y.K.'NIN "İNSANCIL TARTIŞMA"SI

Y.K. Benim için "Çok bilgiç bir yazar" diyor, "bana ders verirken Popper'den sözediyor." Haşa! Y.K.'ya ders vermek kimin haddine! Açıkçası kimseye ders vermek gibi bir niyetim yok. Ben ömrümce öğrenmeyi istiyorum. Ama öğrendiklerimle, yaşadıklarımla gördüklerimi, okuduklarımı değerlendirmeye, tartışmaya hakkım olduğunu düşünüyorum. Bu hakkımdan Y.K. için de başkası için de vazgeçmeye hiç niyetim yok. Böyle biline. Y.K.'nın da benim söylediklerimi beğenmemeye hakkı var. Ama "bilgiç" yerine benim için "bilgiçlik taslayan" dese düşündüklerini daha iyi ifade ederdi gibi geliyor bana. Yazdıktan sonra bir kez okusa bunu düzeltirdi eminim. Ne var ki Y.K.'nın yazdıklarını okumama gibi bir tutumu var. Bunu da biliyorum. Bana da yerinmek kalıyor.

GERİCİLİK

Popper gericiymiş. Öyle diyor Y.K. üstelik şu monetarist M.Friedman'ın görüşleri de Popper'dan kaynaklanmış.

Popper'in Marksist olmadığını söylemek bilineni bir kez daha açıklamaktan başka nedir ki? Ama sorun bu mu? Yoksa bilim felsefesi alanında yöntem sorunu muydu tartıştığımız? Y.K. yalnızca adlandırmakla yetiniyor. Tartışmıyor. Popper bilim felsefesinde hangi sorunu tartışır? Günümüzde bilimi, felsefenin yüzyıl önceki sefaletine taşımış, olan pozitivizmin temel aldığı ve mutlaklaştırdığı "tümevarımcı" yöntemin, Hume ve Kant'ta doruğuna varan çıkmazını tartışır. "Hangi bilginin güvenilir olduğu" konusunda yeni bir açımlama getirir. Tümevarımcılık, Tümdengelimi bütünüyle yadsıyarak, bilimsel araştırmayı sıradan bir "sayma"ya indirgediği için, "bir olguyu ne kadar çok sayarsak güvenilir bilgiye erişiriz" sorusunu yanıtlayamamıştır. "Dünyadaki bütün tümevarımla bile, tümevarım **süreci** hakkında açıklığa kavuştuğumuz bir noktaya hiçbir zaman ulaşamazdık. Ancak bir sürecin **çözümlenmesi** başarabilirdi bunu. Tümevarım ve tümdengelim, sentez ve çözümlemede (analiz) olduğu kadar zorunlu bir biçimde birbirine bağlıdır." (F.Engels-Doğanın Diyalektiği). Popper da yalnızca "yanlış-lanmış" olanın kesin olabileceğini, tümevarım yöntemiyle "çok rastlananın" kesin güvenilir olamayacağını söyler. Bilimsel yöntem konusunda Popper'in söylediği yalnızca bu.

Popper'den "bilinemezciliğe (Agnostisizm)" gidilir mi? Gidilebilir. Friedman Popper'dan yararlanmış mıdır? Neden olmasın. Tartıştığımız konuyla ilgili olarak Popper'in yöntemi tek başına bir şey değil. Çünkü yöntem bir araçtır. Araç için işlevsiz denebilir ama bir araç nasıl gerici olabilir. Geri olabilir ama gerici araç olur mu? Bir başka şey daha var. Darwin'in "Türlerin Evrimi"nden, "Sosyal Darwinciler", "ırkçılık"a vardılar. Marx ve Engels ise "Doğanın Diyalektiği"ni açıklamak için yararlandılar. Sosyal Darwinciler'den dolayı Darwin'e gerici mi demeliyiz?

Peki ben neden Popper'den söz ettim yazımda? Şu satırları birlikte okuyalım: "Bilimde olumlu gözlemler bile kanıtlama için yeterli sayılmıyor. Olumsuzuna bakmak gerekiyor. (Y.K. Tartışmada Yöntem). Bakın bu sözü ben yazımı yayımlamadan önce Y.K. yazınca doğru oluyor ama aynı sözü Popper'dan aktararak söyleyince, ben **bilgiç,** Popper **gerici** ilan ediliyor. Yukarıdaki satırları yazan Y.K., bu düşünceleri Popper'dan aldıysa neden kaynakçada belirtmiyor, Popper gerici olduğu için mi? Yoksa bu düşünceler Y.K.'nın mı? Bunu Popper'dan yıllarca sonra bir kez daha kendisi mi buldu?

ALINTI, SAYGISIZLIK VE SAİRE...

Y.K. Beni, birinci sömestrlerde ve doktora düzeyinde verdiği bilim felsefesi derslerine çağırıyor. Yalnız beni değil, "bu tür bilgiç yazıcıları da... Kendi adıma yazıyorum. Öğrenmek benim için her zaman bir onurdur.

Herkesten, her zaman öğreneceğim bir şeyler olduğuna inanırım. Bu nedenle, Y.K.'nın bu çağrısını da kendime onur sayıyorum. Ne varki Y.K. Ankara'da, ben İstanbul'da yaşadığımızdan bu dersleri izleme olanağım yok. Bu olanağı buluncaya dek "kendi kendime öğrenmeyi" sürdürmek zorundayım. Y.K. bağışlasın beni. Bu kendi kendime öğrenmeyi, birlikte öğrenmeye de dönüştürmek istiyorum. Bunun için yazıyorum.

Popper'dan alıntıları, doğrudan Popper'ın kendi yapıtlarından yapmadığım için yeriyor beni. Bunu "saygısız bir durum" diye niteliyor. Soruyorum Y.K.'ya,. Popper'ın kitaplarının bir bölümü Türkçe'ye çevrildi, bilim felsefesiyle doğrudan ilgili kitabı çevrildi mi? Masamda "Açık Toplum ve Düşmanları", "Tarihselciliğin Sefaleti" duruyor. Y.K.'nın kastettiği bu mu? Popper'ın bilim felsefesiyle doğrudan ilgili, bilimsel yöntemini açıkça formüle eden Türçe'ye çevrilmiş kitabını Y.K. biliyorsa, bunun adını bana iletirse sevinirim. Popper'ın bilimsel yöntemle ilgili görüşlerini aldığım kaynak ise onun yazdığı gibi bir makale değil, Türkçesi 149 sayfa tutan bir kitap. Y.K., yazımın kaynaklarını okusaydı, Remzi Kitabevi'nin makaleler değil kitaplar bastığını düşünseydi, alıntı yaptığım kaynağa yine de makale der miydi? Demek istediği "inceleme" ise, Y.K.'nın yazdıklarını bir kez daha okuyup, yanlış ifadelerini düzeltmesi beklenirdi.

Bu konuda asıl söylemek istediğim şu: Yazımı yazarken temel sorumluluğum, yazdıklarımın düşüncelerimi olabildiğince tam aktarması; alıntı yaptığım kaynakların konuyu saptırmıyor olması, bir de benim alıntı yaparken kaynaktaki düşünceyi saptırmamam. Düşüncelerime dayanak aldığım görüşleri hangi kaynaktan aldığım kimseyi ilgilendirmez. Kaynağın ya da benim saptırmam varsa, Y.K. bunu gösterirse, sorumluluğunu üstlenmeye hazırım. "Saygısızlık" nitelemesini üstlenmiyorum. Ortada bırakıyorum. Üstlenen alsın.

İSTATİSTİK

İstatistik de bir yöntemdir. Yani bir anlamda araçtır. Araştırma nesnesinin (kişi, insan, toplum, madde, hayvan...) ne olursa olsun, niteliklerini, özelliklerini ortadan kaldıran bir sayma olarak kullanılırsa, algılarımızı saptıran bir ideolojiye dönüşebilir. Gözlemin nesnelliğini bozan, yanlış gösteren bir araç haline de gelebilir. Hele istatistik, temelde bazı ideolojilere dayanak yapılıyorsa, doğrudan gerçekliği saptırma yöntemi olarak da kullanılabilir. Bir ekonomist olan Yalçın Küçük bunu nasıl bilmez? Çağımızda pozitivizmin, özellikle toplumsal bilimlerde vardığı nokta bu değil mi?

"Çinliler bulunur" diyor Y.K., "boyları ölçülür ve hepsi normalden kısa ise, Çinlilerin boylarının kısa olduğu yazılır." Bu konuda söylenecek çok şey var. Ama burada ikisini söylemek istiyorum. Birincisi şu "normal" kavramı. Normal oldukça tehlikeli bir sözcüktür. Hele insan sözkonusu olduğunda. Belirli bir şeyi "norm, yani ölçü, kural" olarak almayı gerektirir. Normal kavramı ideolojiktir. Tam da Marx'ın tanımladığı anlamda ideolojik, yani algılarımızı saptıran bir işlevi ifade eder. Oysa Y.K.'nın tümcesine en uygun sözcük "ortalama"dır bence. İkinci söyleyeceğim de "ortalama" ile ilgili. Dünyada yaşayan Çinli nüfusu düşünürseniz (dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri), bunlara boy ortalaması kısa olan başka insan topluluklarını da eklerseniz, dünya boy ortalamasının ne kadar aşağı çekileceği görülecektir. Ayrıca her toplum kendi içinde çeşitlilik gösterir, bunu da gözönüne almak gerekir. Normal kavramıyla ilgili bir şey daha var: Birisi çıkıp da pigmelerin boyunu "norm" alırsa çinliler hiç de kısa kalmayacaktır.

İstatistik yöntem "olgular arasındaki ilişkiyi" gösterirmiş Y.K.'ya göre. Bir araştırma, istatistik yöntemlere aşırı bağlanırsa, Y.K.'nın söylediği "ilişki"yi de göstermez, bu bizi pozitivizmin batağına saplar.

KEMİKLEŞME

"Kemikleşmiş kafaları değiştirmek gerekir" diyor Y.K. Bu tümcenin anlamına bütünüyle katılıyorum. Gerçi "kemikleşmiş beyinler" dese daha iyi olurdu, çünkü kemikleşme kafanın temel özelliğidir. Ama şimdi zor beğenir olmanın yeri değil, çünkü Y.K. yazdıklarını bir daha okumaz, anlayışla karşılamak gerekir.

Yeniden yazıyorum. Ruhi Su'nun nüfus kayıtları kesin değilse, burdan yalnızca Ruhi Su'nun kökeninin kesin kayıtlara bağlanamayacağı sonucu çıkar. Bundan başka bir sonuç, "karine"dir. Karinelerle sonuca varmak, hiçbir bilimsel yöntemde yer almıyor. Karinerle yalnızca kuşku belirtilir. Kuşkunun bilimle ilgisi, bilgi sürecinin başında yer almasıdır, sonunda değil. Kuşku, bilgiye varabilir de, varmayabilir de. Bu araştırmayla, yöntemle ilgilidir. Karinelerle bilim yapılmaz, yalnızca dedikodu yapılır. Ruhi Su'nun kökeninin araştırılmasını işlevsiz buluyorum. Bunun hiçbir sürece katkısı yok. İddia ediyorum, yok. Herhangi bir insanda soy kökenini önemsemiyorum. Bütün insanlar için kültür kökenini, bilgi kökenini, düşünce kökenini önemsiyorum. Çünkü ben insanın bilinçli eylemleriyle ilgilenilmesi gerektiğini savunuyorum. Bu nedenle kişilerin sınıfsal kökenleri de önemsiz bana göre. Beni ilgilendiren bir insanın hangi sınıfla, birlikte hangi düşünce sistemi içinde tavır aldığıdır. Kendine seçtiği düşünsel kökendir. Düşünsel alanda insan atalarını kendi seçer. İnsana yakışan da budur. Oysa biyolojik köken de, devlet gibi herhangi bir dış etkiyle biyolojik kökeninden ayrılmayla sonuçlanan (türkleştirme ya da devşirme gibi) varsayımsal köken de insanın kendi seçimi dışında. Kendi seçimi dışında bir yönelimden kişi sorumlu tutulamaz. Oysa ben bilinçli insanı, sorumlu insanı savunmak gerektiğine inanıyorum. Yeni insan bilinçle, sorumlulukla geçmişini yıkacak, bugününü ve bugünden geleceğini kuracaktır. Bunu savunuyorum. Bu bağlamda Ruhi Su'nun biyolojik kökeni ne olursa olsun, ben onu kendimin atası sayıyorum. Atalarımdan birisi. Tıpkı Herakleitos'u, Marx'ı... kendime ata seçtiğim gibi.

Yalçın Küçük neyi araştırıyor? Nereye varmak, neyi kanıtlamak istiyor? Türkiye'de devletin insanların kökenini yok ettiğini mi? Söylemek istediği buysa neden sözü dolandırıyor? 1789'da Fransa'da kaç dil konuşuluyordu? Kaç etnik topluluk vardı? Burjuvazi devletin sınırlarının

içini homojenleştirmek ister. Millet diye "geçici" (Marx) bir yanılsama yaratır. Ama bu geçiciliği gözardı ederek onu mutlaklaştırır. Öncesiz ve sonrasız bir "millet" kavramı uydurur. Sonra bu kavrama uymayanların kökenini ya assimile eder, ya yok eder...Nasrettin Hoca'nın leyleğin gagasını, bacaklarını kestiği gibi, "işte şimdi bizden oldun, bize benzedin"der.

Neden ben Ruhi Su'nun ailesiyle görüşüp Y.K.'yı "yalancı" çıkarmıyormuşum! Görüyor musunuz Y.K. kanıtlarına ne kadar güveniyor! Mutlak ve kesin... Ben Y.K.'yı "yalancı" çıkarmayı hedeflemiyorum. Ben Yalçın Küçük'e "yalancı" demedim. Ben Ruhi Su'nun soyca Türk olduğunu da savunmuyorum. Ben Ruhi Su'nun kökenini araştırmıyorum. Ruhi Su'yu bu toplumun, hatta insanlık toplumunun (bir devletin ya da milletin değil) bir insanı, sanatçısı sayıyorum. İçinde yaşadığımız toplumun kültürüne katılan, katkı sağlayan, bu kültürün içinde yaşamış biri Ruhi Su. Bu kültürün bir adı varsa; grek, frik, lid, aka, iyon, arap, fars, türk, kürt, bizans ... bütün otluşturanları gözönüne alınarak çağımızda Anadolu Türk Kültürü deniyorsa bu kültüre (konuşulan yaygın dilden dolayı olsa gerek), Ruhi Su türktür. Ama başka bir ad verilirse, Ruhi Su'da toplumun o adıyla anılır.

Araştırmayı yapan Y.K.'dır. Araştırmanın bir eksiği varsa, yanlışı varsa, biri çıkıp söyleyecek bunu. Y.K. neden kızıyor. Hakkı var mı? Yok. Yoksa Ruhi Su'nun ailesiyle görüşmediği için kendine mi kızıyor? Yoksa eleştiriye mi dayanamıyor? "Gerçekliğini geliştirsin diye uyarılan ergin bir insan olmak"tan mı korkuyor?

KİBARCA UYARI...

Kibarca uyarıyormuş Y.K.

Kibar, arapça kebir'den gelir, "büyük" anlamındadır. Kibar da "büyüklere özgü" demektir. Kibarca uyarı biraz da "büyüklük bende kalsın" demektir. Büyüklük sizde kalsın Sayın Yalçın Küçük, ben büyüklenmek iddiasında değilim.

İnsancıl dergisi bir insan felsefesine **sahip** değilmiş. "İnsanın ezildiği bir zamanda, insana sahip çıkan, insan olmanın onurunu vurgulayan" bir dergiymiş ama, bir insan felsefesine "sahip" değilmiş. Y.K. "Ayrıca yayın yönetmenin zaman zaman abartmalı bulunsa bile, estetik değerleri yüksek tutan, çalışmayı ön plana çıkaran, edebiyatın bir boş zaman uğraşı olmadığının altını çizen yaklaşımını beğeniyor"muş. **İnsancıl** Dergisi'nde **manevi** değerler için "sahip olmak" fiilini kullanılmıyor. Y.K. bunu farketti mi acaba? Farkında mısınız, bu fiil giderek daha çok kullanılmaya başlandı. Oysa insani değerlerin "yapılacağını, üretileceğini" ama "alınıp satılamayacağını, dolayısıyla "sahip olunamayacağını" savunuyor **İnsancıl**. Y.K.'nın cümlesindeki mantığın neresini düzeltmeli?

Öte yandan Sayın Y.K., bir insan felsefesi olmadan, beğendiğiniz öbür eylemler "rastlantıyla"mı gerçekleştiriliyor. İnsan olmanın onurunu vurgulamak... estetik değeri yüksek tutmak hangi "rastlantı"nın ürünü? **İnsancıl,** dayandığı felsefeyi hiç gizlemedi. Y.K. görmediyse (belki kendine uygun görmedi), bu **İnsancıl**'ın çözebileceği bir sorun değil.

Y.K. Bu konuda yazdıklarını bir daha okusun bence. Bir yandan "Soru sormaktan korkan kafalar koparılmalıdır" diye fetva vermek, bir yandan da sorulan soruları "biçimsel reddiye"lerle yanıtsız bırakmak nasıl bağdaşır. Açıklasın bize. Öğrenelim. Ankara'ya gelemeyenlere, dersine giremeyenlere "öğretsin" Y.K.

MEHTAP ÖZKUL'UN YANLIŞLANABİLİR DOĞRULUĞU

Herşeyden önce Mehtap Özkul'un "biz" diye nitelediği grubu mutlu ettiğim için ben de mutluyum. "Yeni İnsan'da yer alan yazıların eleştirilmesi bizi mutlu eder" diyor. "Yeni ve doğru, ancak düşünen, eleştiren, bunu dillendiren insanla ortaya çıkar" diyor. Yazımı okuyunca sevinmişler. Ancak Mustafa Sercan okuyucuya "insaf" dedirtiyormuş. Mutluluklarını bozduğum için de üzüldüm. Oysa ben okuyucunun "insaf" demesini değil de "Y.K. ve "tekkesi"nin bilimsel yöntem konusunda gerçekliğe insaf etmelerini istiyordum.

Sayın Mehtap Özkul yazının bir yerinde "Üniversite Doçenti" bir başka yerinde de "YÖK Üniversitelerinin bilimselliği içinde kalan Doç. M. Sercan" nitelemelerini kullanıyor. Önce bir açaklama: Tıp Doktaroyum, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Doçentiyim. Hiçbir üniversite ya da yüksek okul veya hiçbir resmi kurumda görevli değilim. "YÖK Doçenti" ünvanı nereden çıktı.? Bu ifade sanırım "olsa olsa" mantığına dayanan bir "araştırma" sonucudur. İşte benim karşı çıktığım araştırma yöntemi de bu zaten. "Olsa olsa" mantığına dayalı araştırma mı olur? M. Özkul bilir mi, bilmem. 1979'dan beri (o sıralar tıp fakültesinde öğrenciydim) tiyatro, edebiyat, sanat yazıları yazıyorum. Yazılarımda akademik ünvanımı hiç kullanmadım. Emeğimle kazandığım mesleki ünvanları, meslek dışı entelektüel etkinliklerimde kullanmamış biri olarak, M.Özkul'un bana yakıştırdığı "YÖK Doçenti" ünvanını reddediyorum.

"'YÖK Doçenti" ünvanı nereden kaynaklandı bilmiyorum. Halen bir üniversitede çalışmaktan kaynaklanıyorsa bana uymuyor. Ama merak ediyorum, beni üniversitede verdiği derslerine çağıran Y.K. hangi kurumda ders veriyor? Gazi Üniversitesi (Y.K. bildiğim kadarıyla derslerini burada veriyor) YÖK'e bağlı değil mi? Bu ünvan, YÖK'ün yürürlükte olduğu bir dönemde doçent olmaktan mı geliyor yoksa? Bu konuda ne diyebilirim. Doğum yılımı ben saptamadım. YÖK'ü de ben kurmadım. Y.K. gibi YÖK öncesi doçent olmak elimde değildi. Ama sanırım Özkul, YÖK'le burjuva bilim anlayışını kastediyor. Özkul da mı yazdığını düşünmeden yazıyor? O da mı yazdığını bir kez olsun okumuyor? Kastedilen burjuva bilim kurumu ise, YÖK öncesinde de üniversitede yaygın bilim anlayışı burjuva bilim anlayışıydı. Üstelik Y.K. gibi birçok örnek de gösteriyor ki, YÖK öncesi yada sonrası olmak başka, burjuva bilim anlayışıyla bilim yapmak başkadır. Y.K. da, Özkul da, söz kaydırmayı, dikkatleri başka yöne çekmeyi, bu arada boş sözler etmeyi çok seviyorlar. Konumuzun YÖK'le ilgisi yok. Açıkça yazın Sayın Özkul, amacınızı açıkça yazın. Benim yazımı eleştirirken, YÖK'ü araya sokmadan, benim bilim anlayışımı burjuva bilim

anlayışı diye niteleyin. Doğru yazış tarzı budur. Ama ne olur, yukarıda Y.K.'ya verdiğim yanıtı olsun okuyun. Düşünün. Kendinizi evrenin merkezi olarak görmeyin. Dünyanın bile evrenin merkezi olmaktan çıktığı çağın üstünden üçyüz yıldan çok zaman geçti.

BİLMEK, BİLDİĞİNE GÜVENMEK...

Günümüzde, kapitalizmin geldiği aşamada basına ve sanata dönük zorlamalarla yanılsamalar yaratıldığı doğru. Ama "bildiği kadarıyla konuşma" neden bir yanılsama olsun? M. Özkul, Y.K. "Bilmediği kadar konuşma"yı mı savunuyorlar? İnsan bilmediği kadarıyla nasıl konuşur? İnsan bilmediği bir şey hakkında, "bilmediğinden" başka ne söyleyebilir?

Bilgi sorunu epistemolojinin bin yıllardır tartıştığı bir sorun. Bu konuda da doğru soru sormak gerekir. Bildiğin kadarıyla konuş sözünden neden alınıyorlar ki? Soru böyle sorulursa, "insan bildiği kadarıyla konuşsun mu konuşmasın mı?" denilirse yanılsama kaçınılmaz. Bilgimizin, nereden kaynaklandığı, bilgimizin gerçekle nasıl karşılaştırılabileceği, gerçeği ne ölçüde temsil edebileceği, bilgimize ne ölçüde güvenebileceğimiz tartışılmaktadır. Bu soruları ilk ben sormadım hiç kimse de son ve kesin yanıtı verdiğini öne süremez. "...tarihsel gereçlerin (malzeme) eksikliği yüzünden her zaman eksik ve tamamlanmamış olarak kalması gereken bilgiye saf, değişmez, kesin ve nihai hakikatleri uygulayan bir insan bu yolla ancak kendi bilgisizliğini ve sapkınlığını kanıtlar. Gösterişinin arkasında Dühring'te olduğu gibi kişisel yanılmazlık iddiası bulunmasa bile olacağı budur." (Engels-Anti-Dühring).

Tartışma sürecek, Çünkü bilgimizin sınırları genişledikçe, bilmediklerimizin daha çok farkına varıyoruz. Bu da bir bilgi. Kişi bildikleri kadar, bilmediklerinin de farkındaysa, bilgi daha güvenilir olur.

HİÇ OLMAYACAK SORU, HİÇ OLMAYACAK HİPOTEZ

Özkul, Y.K.'dan bir tümce aktarıyor: "Bugün Türkiye'de yeni insanı ararken yapılması gereken, hep olmayacak soruları, ya da hipotezleri ortaya koyabilmektir." Ne güzel değil mi? Soru soruldu. Yanıtı verildi. Bitti... Bitti mi? Özkul'un anlaması gereken şu. Elbette bilimde, politikada, toplumda ilerletici olan "hep olmayacak görüleni, olmaz sayılanı düşünmektir". Gerçeklikle sınayarak... Yalçın Küçük'ü "olmayacak sayılanı" ortaya koyduğu için eleştirmedim. Bilimi, bilgiyi, yöntemi keyfi yorumladığı için, kendine göre dolayısıyla öznel kaldığı için, gerçeklikle sınamadan, ya doğru değilse diye düşünmeden dilinin ucuna geleni yazdığı için eleştirdim. Hala da eleştiriyorum. Söz kalabalığı istemez. Yanıt verin. Açıklayın. Söz kalabalığının ardına sığınmayın.

BİRİNCİL KAYNAKTAN ALINTI..

Sayın Özkul, okumuş olmalısınız, sizin yazınızın yanıbaşında yayımlanan yazısında Y.K. beni Popper'dan alıntı yaparken, birincil kaynak kullanmadım diye yeriyor. Hatta saygısızlıkla suçluyor. Siz de Popper'dan aktarma kaynaklar kullanarak söz ediyorsunuz. Benim için hiç önemli değil. Yukarıda yazdım. Ama Y.K. hiç olmazsa size Popper'in birincil kaynaklarını öneremez miydi? Aynı sayfada yazılarınız yayımlanıyor. Bu denli uzak mısınız birbirinize? Üstelik ikiniz de beni eğitmek misyonunu üstlendiğinize göre, aranızda konuşulmuş bir şeyler de var. Şaşırıyorum. Hem birbirinize bu kadar yakın, hem birbirinizden bunca habersiz. Siz birbirinizin de yazısını okumuyor musunuz?

YANLIŞ KAYNAK

Bir şey daha takıldı kafama. Kaynaklarınıza bakılırsa yazınızda bir alıntı Kuhn'un kitabından. Kuhn'un kitabını okumamış birisi, alıntıdaki sözlerin Kuhn'un sözleri olduğunu sanabilir. Oysa kitaba baktığımızda, alıntı yaptığınız bölümün kitabın çevirmeni Nilüfer Kuyaş'ın yazdığı "Çevirmenin Sunuşu" başlıklı yazısından olduğunu görüyoruz. Bu yazı, benim çok yararlandığım önemli bulduğum, bilim felsefesindeki temel tartışmaları nesnellikle aktaran bir yazı. Üstelik alıntı yaptığınız bölümün hemen üstündeki paragrafta şunları gördüm. Aynen aktarıyorum. "Yeni bilginin ortaya çıkış tarzı üzerine yapılan Popper-Kuhn tartışması, son yirmi yılın bilim felsefesinde ortaya çıkmış en önemli tartışmadır, çünkü her iki düşünür de geleneksel pozitivist bilim geleneğinin dönüştürülmesine katkılarda bulunmuşlardır. (...) tartışmada ilk bakışta her şeye karşın temel bir anlaşma var gibidir. (...) temeldeki bu simetrik olmayan benzeşmenin nedeni, her iki düşünürün de aslında klasik pozitivist bilimsel ilerleme mantığına karşı oluşlarıdır. Ancak karşı oluş tarzları tamamen ve kökten farklıdır. "(Nilüfer Kuyaş- Çevirmenin Sunuşu- Kuhn- Bilimsel Devrimlerin Yapısı).

Y.K.'nın bana atfettiği "saygısızlık"ın yanında ne kadar da önemsiz bir özensizlik değil mi? Sıradan bir dikkatten kaçma...

Öte yandan görüldüğü gibi Kuyaş, incelediği nesneye karşı "öznel" yaklaşmıyor. M.Özkul'un alıntıladığı bölüm de, Popper'ı eleştiren ama yok saymayan, "kötülemeyen", "aşağılamayan" ama açıklarını gösteren bir yaklaşım aslında.

'HAYVAN DİLİYLE BİLİM'E KARŞI 'CIMBIZLAMA YÖNTEMİ'

Viyanalı Karl Popper'a, İngiltere'de "sir" ünvanı, sizin yazdığınız gibi "hayvan" diliyle bilim yaptığını sanmasından mı verildi? Kim olursa olsun, bilime felsefeye katkılarını, "aşağılayıcı" nitelemelerle değil "gerçeğin" diliyle değerlendirmek gerekir. Size birisinin tartışmayı, polemik yapmayı öğretmesi mi gerekiyor, yoksa siz "aşağılayıcı" dille polemik yaptığınızı mı sanıyorsunuz? Ben Y.K.'nın "yanlış yaptığını" yazdım. Aşağılamadım. Okuyun Marx, Engels, Lenin'in tartışmalarını, aşağılayıcı nitelemelere hiç rastlamazsınız. Y.K.'dan aktararak yazdığınız, bana atfettiğiniz "sümüklü böcek gibi koku çıkararak, ayılar türünden homurdanarak" gibi nitelemelerin bu tür tartışmalarda yeri olmadığını söylersem üzülür müsünüz? Yeni insan bu tür aşağılamalara hiç yer vermeden oluşamaz mı? Bana yönelttiğiniz, "Yalçın Küçük'ün yazısını dikkatli okumadığım" nitelemesini kendinize de yöneltmeyi düşünüyor musunuz? Siz kendi yazılarınızı olsun, dikkatlice okuyor musunuz? Yalçın Küçük'ün Ruhi Su Ermeni mi?" Başlıklı yazı-

sıyla benim yazım karşılaştırıldığında bu değerlendirmeniz boşa çıkar. Çünkü ben Y. Küçük'ün araştırma yaptığını yok saymadım. Yaptığını ileri sürdüğü, araştırmanın yöntemini, bilimsellik mantığını eleştirdim. Doğru bulmadığımı yazdım. Ne yazık ki M.Özkul ne benim yazdıklarımı okumuş, ne Kuyaş'ın yazdıklarını okuyup anlayabilmiş. Daha doğrusu Kuyaş'ın yazdıklarını anlayamadığı için "cımbızlama" yöntemiyle Popper'ı çürütecek veri toplamayı, yazı yazmak sanmış. O da Y.K.'nın yaptığı gibi kendi önyargılarını, hayır Y.K.'nın önyargılarını destekleyecek veriler topluyor. Benim söylediklerimi ya da Kuyaş'ın yazdıklarını saptırmış, önemli değil. Yeniden yazıyorum. Alıntıladığı metinleri bütünden koparıp saptırması yazara sorumluluk yükler. M.Özkul, bu sorumluluğun altında kalıyor.

Yeniden yazıyorum Gelin asıl sorunu tartışalım. Araştırma yönteminizi gözden geçirin.

'BİZİM İÇİN BİLİM' YA DA ABDESTSİZ NAMAZ

Yeniden yazıyorum Ruhi Su'nun kökeni konusunda herhangi bir araştırmayı işlevsiz buluyorum. Çünkü "bilim için bilim"e inanmıyorum. "Bizim için, insanlık için bilim"e inanıyorum. Bu anlamda bilim bir sorunu çözmelidir. İnsanlığın önüne yeni olanaklar, yeni bir ufuk açmalıdır. Ruhi Su'nun ermeni olduğu kanıtlansa bu hangi sorunu çözer? Araştırma yapıyorsa biri, bunun hangi felsefi yönteme göre, hangi bilimsel yönteme göre olduğunu açıklasın. Yönteminin mantığını açıklasın. Bu araştırmayı niçin yaptığını, araştırmanın sonucundan nasıl bir yarar, nasıl bir olanak yaratıldığını açıklasın. Yoksa "ben yaptım oldu" mantığıyla abdestsiz namaz kılınabilir ama, bilim yapılamaz diyenler karşısında "aşağılayıcı" ifadelerden başka silahınız kalmaz. "Ben yaptım oldu" mantığıyla araştırma yapacakların, bilimsellik savı yoksa ona da hoşgörüyle bakılabilir. Bunları yapmazsa bu "araştırmacı" o zaman ona derler ki: "Hem dersini bilmiyor/ hem de şişman herkesten" (Ülkü Tamer).

"Öğretmenlik misyonunu biz burada üstlenebiliriz" diyor M. Özkul. Y.K.'nın söyledikleriyle birleşince "şeyh" "Mürid" nitelemeleri yeniden canlanıyor zihnimde. Öyle ya, "Burada" neresi, "biz" kim? Ah şu öğretmenlik misyonu... Merak ediyorum, bu misyon hangi milletin niteliği. Bu konuda da bir araştırması olmalı Yalçın Küçük'ün. Yeni bir yazının başlığını hayal edebiliyorum: "Türklerden öğretmen çıkmaz!"

AKIL DURDURUCULAR DURDURUCU AKILLAR

Popper insanın aklını durduruyormuş M. Özkul'a bakılırsa. Düşünsenize, bütün gerçekliği ve değişimi durduran, Prusya devletini en yetkin düzen sayan Hegel'in felsefesi Marx'la Engels'in aklını durduramamış. Demek ki bir felsefe aklı durdurmaz. Böyle olsa zaten felsefe tarihi olmazdı. Platon bütün felsefe tarihini ipotek altına alırdı. Ama bir felsefe, o felsefeyi "tekke düşüncesi" gibi, "din" gibi ele alanların aklını durdurur bence. Çalışan bir akıl en durdurucu düşünceden bile değişime varabilir. Duran bir akıl ise değişimi kendine temel alan "Diyalektik ve Tarihi Materyalizm"i bile din haline getirebilir.

Politika-eylem ve sanatta "yeni insanı yaratma hedefini önlerine koymuşlar, M. Sercan'ın onlarla bu düşünceyi paylaştığını düşünmek istiyorlarmış. Böyle yazıyor M. Özkul. Yine de teşekkür ederim, kendileri açısından hala benim iflah olabileceğimi düşünüyor.

Yeni insanı yaratmak... Evet ben bu düşüncenin yanındayım. Ama diyalektik bir kavrayışla..."İpek böceği yaşamını salt bir böcek olarak geçirmek amacıyla koza örseydi, o zaman gerçek bir köle olurdu. (B.Brecht Me-Ti). İnsanların çabası ancak dönüşüme yönelik olduğunda, hem o günü, hem geleceği kurtarır. Ancak çaba, elinde plastik bir çekiçle çok gürültü çıkararak ama duvarları, putları okşayan vuruşlarla durmadan vuran bir insanın çabasıysa; gerçekliğin böyle değiştirilemeyeceğini söylemek, çabanın boşuna olduğunu ifade etmek gerekmez mi? Bunu söyleyenin görevi ayna olmak. Gerçeklik buysa aynaya neden kızıyorsunuz?

Yeni insan nasıl yaratılır. Zaten tartışmamız bu. "Türklerde büyük ses olmaz" önermesinin ne eskiyi yıkmaya yararı var, ne yeniyi kurmaya. Boşuna çaba harcamayın. Gelin elbirliğiyle, demir balyozlarla gerekiyorsa teknolojik araçlarla putları yıkalım. Yeni putlar yapmak için değil. Putsuz bir yeni insan için. Ama eskiyi dönüştürmeden hemen tekkeleşmek, gelecekte yeni putlar kurmayı şimdiden içeriyor. O putların bugünkü parçası eleştiriye dayanamamak, aşağılayıcı nitelemelerle karşıtlarını susturmaya çalışmak, karinelerle bilimsel araştırma yapmak... daha sayayım mı?

Y.K. ve M. Özkul'un biçimsel reddiyeleri bırakıp tartışmaya çağırıyorum.

SORUYORUM

1. Yalçın Küçük'ün önyargıları, herhangi bir açıklama gerektirmeksizin, a priori, kendinde şey olarak neden bilimsel olsun?

2. "Türklerde büyük ses olmaz diyor Yalçın Küçük. "Olmaz" diyor, "yok" demiyor. Yani geniş zamanda söylüyor. Yani olmadı, yok ve olamayacak...Buna gözlem diyor. Gözlemin zamanla ve gözleyenle sınırlı olduğunu unutuyor. Araştırmanın bu sınırlılığı azaltmak olduğunu gözardı ediyor. Birkaç örneğe dayanıyor. Peki Bèla Bartòk'un şu yazdıklarına ne diyor? "Birden, eşlik edenlerden biri, kendinden geçmişçesine ve tarifsiz bir duyarlılıkla bozlak okumaya başladı. Oyun, çalgı, herşey durmuştu; görmeyenlere bu anı nasıl anlatayım? Ezgiye tenor hançeresinin çıkarabildiği en tiz perdelerden girdi ve uzun süre bu bölgede seyrettikten sonra, ancak ilk beyitin bitimine doğru insan sesinin ortalama yüksekliğine indi. (B. Bartòk-Türkiye'de yaptığım Derlemeler). Bartòk başka bir yazısında şunları yazmış. "Hiç değilse yürüklerin yaşadığı yöreyle çevresindeki yerlerde, mümkün olan en tiz perdede, yani sesin en yukarı bölgesinde türkü söyleme yönünde bir eğilim var. (B. Bartòk- Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi)

Yürüklerin soy sop araştırmasını Yalçın Küçük'le, Mehtap Özkul'a bırakıyorum. Bu ülkede yaşayan halkın müziği, müziğe yaklaşımı soy sop araştırmasıyla açıklanabilir bir olgu değil. "Bèla Bartòk da kim?" diyenler çıkabilir. Ansiklopediler yazıyor. Y.K. tekkesinin ansiklopedilere meraklı ol-

duğunu biliyorum. Bulup çıkarırlar. Belki yeni bir yazı çıkar: "Bèla Bartòk Romen mi?"

İyi ses, müzikal olanağı olan ses hiçbir insan topluluğunun, hiçbir kültürün tekelinde değil. Kültürel olan, insan sesinin, olanaklı insan sesinin eğitilip geliştirilmesi sorunudur. Bütün bunlara o toplumdaki müzikal kültürü, dış etkilenmeleri, medyayı, star sistemini katmak gerekir. Star sistemi iyi sesleri öne çıkarabilir de, çıkarmayıp boğabilir de. Kötü seslerin starlaşması da mümkündür.

Timur Selçuk'un sesi kötü olduğu için, Y.K. onu "türk" ilan ediyor. Peki Münir Nurettin Selçuk'un sesiyle ve milliyetiyle ilgili ne düşünüyor Y.K.? Münir Nurettin ile Timur Selçuk arasında soyca baba-oğul ilişkisi olup olmadığı yönünde bir önyargısı var mı? Cem Karaca'nın annesi Toto Karaca olmasaydı yine de türk olmayanların sesi konusundaki önyargı aynı derecede geçerli olur muydu? Y.K.'nın mantığı konusunda kuşku duyarsam sorumlu ben mi olurum?

"Türklerde büyük ses olmaz" önermesi bir kesinleme değil mi?

Bu kesinlemenin neresi bilimsel? Bir insan topluluğunun bugününü, geleceğini ipotek altına alan bir önyargı, gelişmeyi, değişmeyi yoksaymıyor mu? Tespit doğru olsaydı bile, mutlaklaştırma, kesinleme hangi bilimsel anlayışa, hangi felsefeye uyuyor? Bu tür önermeler Engels'in Anti Dühring'de yazdığı gibi: "Kesin ve nihai hakikatlerin, saf ve değişmez hakikatlerin ardına düşen bir insan, en kötüsünden basmakalıp sözler bir yana, pek az şey ele geçirebilecektir: Genel olarak şimdiye kadar insanlar çoğunlukla yönetenlerle yönetilenlere ayrılmışlardır; Napolyon 5 Mayıs 1821'de öldü v.b." Sayın Y.K. bu tür önermelerle, kesinlemelerle, mutlaklaştırmalarla nereye varmayı hesaplıyor. Yeni İnsan Engels'in sözünü ettiği basmakalıp sözlerle mi konuşacak, düşünecek?..

3 - Ruhi Su'nun türk olmadığı sizin verilerinizle kuşku düzeyinde kalıyor. Bu kuşku kesinlikle kanıtlansa bile, "Türklerde büyük ses olmaz" önermesi nasıl kanıtlayıcı olabiliyor. Bu mantık, önerme-kanıtlama süreci "tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan" sorusu gibi bir kısır döngü değil mi? Türklerde büyük ses olmaz önermesini, Ruhi Su'nun türk olmadığı tezine, Ruhi Su'nun türk olmadığı önermesini de türklerde büyük ses olmadığı tezine kanıt olarak sunuyorsunuz. Bu mantığa söylenecek bir tek söz var: Pes.

4 - Müzikal ses, soy sop açısından bir milliyet sorunu değildir. Soy sopla o kadar ilgisi yok ki, Münir Nurettin'in oğlu Timur Selçuk'un sesi babasının çok gerisinde. Bir milliyet sorunu değildir, çünkü böyle bir genelleme, insan toplulukları içindeki bireysel farklılıkların üstünü örter. Bazı insan topluluklarında büyük ses çıkıyorsa, bu "kültürel"dir, "Ses eğitimi"yle ilgilidir, Kültür değişir, çünkü insan değişir. İnsan eğitimle gelişir. Doğuştan bir yatkınlığı varsa eğitimle gelişir. Bazı kültürlerde müzikal sesi olan kişi az sayıdaysa, bu sonuç, o kültürün insanlarında "biyolojik" olarak "büyük ses olanağı" olmadığından mıdır? Yoksa o kültürün müzik geleneğinin "Şan" temelinde olmadığından, bireylere ses eğitimi verilmesi yaygınlaşmadığından mıdır?

5 - Kültürel bir olguyu, "biyolojik" soy sop temelinde ele almanın adı ne? "Irkçılık" demiyorum. Yalnızca soruyorum. "Biyolojizm" konusunda ne düşünüyor Yalçın Küçük?

İnsan beyni kadar, maddi gerçekliğe müdahale edebilen başka bir madde, maddi gerçeklik var mı? İnsan beyni gibi maddi gerçeklikle beslenen, maddi gerçekliği de, kendini de yeniden, yeniden üretebilen başka bir maddi varlık yok. Bu yeniden üretim sürecinin temel öğesi, ürünü bilgi. Bilgimizin doğaüstü, insanüstü varlıklardan kaynaklandığını ileri süren nesnel idealizme; nesnel bir gerçeklik olmaksızın, yalnızca duyumlarımızı tek nesnel gerçeklik olarak tanıyan öznel idealizme karşı maddecilik "Hayatı tayin eden bilinç değil, bilinci tayin eden hayattır" (Marx-Engels-Alman İdeolojisi) bèlgisiyle bilincimizden bağımsız bir nesnel gerçeklik olduğunun, bilgimizin de duyumlarımız aracılığıyla oluştuğunun kabulüdür. İnsan aklı edilgin bir yansıtıcı ya da kaydedici değildir. İnsan aklı duyumlardan akla ulaşanı bütünler, birleştirir, yalın gerçekliğin karmaşık ve işlenmiş bir yansısını gerçekleştirir. Bu yansı, görünenin altındaki temeli de tanıyabilir. Bu karmaşık yansıda, kimi zaman gerçekliğe uymayan öğeler de bulunur. Düşüncenin kendisi de bir gerçeklik haline gelir, nesnel gerçekliği saptırabilir. İşte düşünce ile gerçeklik arasındaki bu uyuşmazlık, ancak düşüncenin, bilginin nesnellikle sınanmasıyla "daha güvenilir" hale gelir. Nesnenin ilk bakışta görünen özelliklerinin ardındaki genel işleyişi çözmeye çalışan, bunun için nesnel kurallar oluşturmaya çalışan insan emeğinin bir sonucu olarak bilim, günlük yaşamımızdaki bu işleyişi daha sistematik, daha derinliğine işleyerek, "daha güvenilir" bilgiye varmaya uğraşır. "Daha güvenilir" ama kesin, yanılmaz, mutlak bilgi değil. "Bilim diyen kimse, bununla yanılmazlık, mutlak doğruluk, tam bir açıklıkla sonucu önceden görmeyi kasdetmez; bir sonucun meydana gelmesi için gerekli şartları yaratmak "mucizevi (tansıklı) kudretinden de hiç söz etmez. (...) Marx ile Engels de, mutlak, değişmez hakikatlere ulaştıklarını iddia etmezler. Böyle bir iddia ilmi olmazdı. Bütün bilimler ilerler, yeni hakikatler kazanırlar" (Henri Lefebvre-Karl Marx).

BATSIN BU DÜNYA

Hiçbir şey mutlak değil. Zaman da göreli. Görelilik hem değişim, gelişim yeteneğinden hem de ölçeklerimizin duyarlılığının mutlak olmayışından kaynaklanıyor. İnsanlığın icad ettiği saat, gün, ay, yıl ölçekleri değişen zamanı tam ölçemiyor. Gün artık 24 saat değil. Hiçbir zaman da tam 24 saat olmadı. İnsanlar geçmişte takvimi düzelttiler. Şimdi saatlerini düzeltiyorlar. Ama "bizim saatimiz doğru, dünya yanıldı" demiyorlar. Y.K.'nın mutlak yanılmazlığı içinde herhalde şöyle demesi gerekir. "Dünya benim ölçülerime uymuyor. Dünya aslında Mars mı?"

O zaman benim önerim şu: Şimdi bir şarkı yazmaya başlasın Y.K. Yinelenen dizesi de şu olsun: "Batsın Bu Dünya!"

Bèla Bastòk - Türkiye'de Yaptığım Derlemeler. Çev. Gabirela Kalman, Ahmet Yürür - Folklara Doğru (B. Ün. Folklor Kulübü yayını), Sayı 44. 1976.

Bèla Bartòk - Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi. Çev. Bülent Aksoy - Pan yayınları - İstanbul 1991.

TOPLUM BİLİNCİNDE KOLLEKTİF KALINTILAR

İlker BELEK

İnsancıl"ın 19. sayısında Toplumsal Bilinç'i iktisadi, siyasal, toplumsal, tarihsel boyutları olan nesnel bir kategori olarak açımlamaya çalışmıştım. Orada ulaştığım sonuçları, bu yazının konusuyla bağlantı kurabilmek açısından, çok kabaca da olsa bir kez daha gözden geçirmekte yarar var düşüncesindeyim:

1- Toplum bir nesnel gerçekliktir. Toplumsal kurumların toplumun belli dönemlerine denk düşen belli tarihsel biçimleri vardır. Bu biçimlerin herbirisi bir süreçtir. Tarih bu sürecin adı ve bilimidir. Bir başka deyişle tarih değişimdir ve değişim tarih içinde izlenir.

2- Bilinç toplumsal boyutludur. İnsanlık ilk sınıflı toplumlara kadar belli başlı üç bilinç aşamasından geçmiştir: Sihirci, Totemik, Şamanist. Sınıfsız toplumlarda bilincin kollektivist, bilimsel, somut bir karakter taşıdığı belirtilebilir.

3- Dinsel bilinç sınıflaşmanın bir sonucudur. Toplumun üreten sınıflarının yaşamın denetimini yitirmeleri süreci ile eş zamanlı olarak, bilinç de nesnel gerçekliği doğaüstü güçlerle açıklar olmuştur. Bu anlamda, ilkel olarak tanımlanan herşeyi din ile özdeşleştirmek ya da ilkelin tanımını yapmadan böylesi bir özdeleştirmeye yönelmek manipulasyondur.

4- İçinde yaşamakta olduğumuz toplumda eski bilinç formasyonlarının kalıntılarını yakalayabilmek olasıdır. Bu kalıntılar, aramayı bilen bir gözlemciye milyonlarca yıl öncesinin üretim tarzları ve bilinç yapıları hakkında ışık tutarlar. Aynen çok titiz çalışmalarla yerkürenin derinlerdeki tabakaları arasından çıkarılmış bir fosil parçasının ilk canlı türleri hakkında aydınlatıcı olduğu gibi.

İşte şimdi; genellenmiş bir çerçevede sunulmuş olan ve yukarıda özetlediğim bu yaklaşımı somut örnekleriyle renklendirmek çabası içinde olacağım. Aktarmaya çalışacaklarım kimilerine çok akademik bir usubun gereksiz ayrıntıları gibi gelebilir. Buna karşın ben; bir örnek olay incelemesinden kalkarak yapılacak bu tip bir somut verilendirmenin birkaç açıdan oldukça yararlı olacağı kanısındayım. Şöyle ki: **1) Diyalektik materyalist yöntem ve sosyalist ideoloji nesnel gerçekliği her yanıyla açıklayabilmek, toparlayabilmek durumundadır. Ancak gerçeği bilimsel tarzda kavrayabilmek kaygısı yöntemimizi gelişebilir kılacaktır. Dolayısıyla şu anda ilgilenmekte olduğumuz verilerin işlenmesi çabası sosyalist teoriyi kesinlikle daha zenginleştirecektir. Şüphesiz, önyargısız ve bilimsel akıl yürütme-genelleme-somutlama çerçevesine sadık kalabildiğimiz ölçüde. 2) Tersten bir yaklaşımla da; ele alacağımız örnek olayın sunduğu zenginlik bir önceki yazıda işlediğimiz yöntemin haklılığını kanıtlayacak, bilincin, sosyal pratikten kopuk ve hatta bilinmez güçlerin kendisinde yansıdığı gerçeklik dışı, apriori bir fenomen olduğu yolundaki yanılsama ve çarpıtmalara yanıt niteliğini de taşıyacaktır.**

VERİLERİN ALINDIĞI MEKAN

Burada inceleyeceğimiz veriler bundan birkaç yıl önce yapılmış olan bir alan araştırmasının çok sınırlı bir kısmına ilişkindir. Alan köysel bir toplum; tarımsal bir ekonomiydi. Başkentin hemen dibinde olmasına karşın zamansal açıdan yüzyıllar, hatta binyıllar öncesinin görüntülerini taşımaktaydı. İlk bakışta, kendinizi Anadolu'nun güneyinde yer alan (birbirine bitişik duvarlı, kerpiçten yapılma ve çatısız evlerle karakterize olan), günümüzden 7-8 bin yıl öncesinin ilk yerleşim merkezlerinden birisinde sanabilirdiniz. Birdenbire nerede olduğunuzu anımsatan (neredeyse) tek şey, köyün neresinden gelirse gelsin kesinlikle kulağınıza ulaşacak olan TRT spikerinin sesiydi.

Sizi ne yapacağınız konusunda tam bir şaşkınlığa düşüren ve üzerinde yoğun sinek bulutlarının uğuldadığı atıllığın, hareketsizliğin ve (spikeri saymazsanız) sessizliğin içine yuvarlanırdınız ister istemez.

İşte böyle bir ortamda toplumun sağlıkla ilgili geleneksel değerlerini, kültürünü ortaya çıkarmaya çalışmıştık. Elde edilen somut verilerin ötesinde kendini açığa vuran şey; ilk bakışta göze çarpan ve Afrika'nın çölleri benzeri sonsuzcasına uzayıp giden hareketsizliğin altındaki, ritüel davranış kalıplarıyla bezenmiş kültürel çeşitlilikti, canlılıktı. İşin en ilginç yanlarından birisi kadınların bu canlılığın taşıyıcısı oluşuydu.

Sanki sonradan, engellenemez, kavranamaz bir güç, bir biçimde, bi-

YOL

Hep bir yol olacaktır önümüzde
Sessizce, çıt çıkarmadan gelen
Usumuzun dışında, Yalnızlığımızdan öte
Bir yol olacaktır kendini dayatan

Altın ıssızlığı, telaşlı gözler
Kanlı bir öksürük ve gece olacaktır
Geceleyin, gündüzleyin tedirgin duracaktır
Sular da büyüyen gölgemiz ve tanımsız sözler

Bir yol olacaktır uğrunda dövüşülen
Kendi seçtiğimiz bir yol, sarp ve sitemsiz
İşte o zaman, o gönüllü grubun içinde ancak
Adımlarımızı hep ileri iten bir gaç olacak
Yüreğimizde yeşeren çıplak giz

Pişmanlık duymayacağız hiçbir zaman
Düşsek de kanlı bir sözle
Seçtiğimiz yolda
Kararlı ve dimdik yürürken.

Babür PINAR

raz eşeleyince açığa çıkan bu zenginliği sessizce boğmuş, üzerini örtmüş ve tüm bunlar tarihten hissedilir derecede bir tevekkülü içeren onay almıştı. Sonuçta, varolan değerler değersizleştirilmiş, hiçleştirilmiş, tarımsal-köysel topluluk şehrin gereksindiği kapitalist girdileri üretiyor olmanın sağladığı "anlamlılık"lar dışında tamamen gözden çıkarılmıştı. Durağanlaşmış, içine kapanmıştı. Kendi dışına sessizlikten, hareketsizlikten oluşan bir kabuk örmüştü. Artık zenginliğini sunmak, açığa vurmak konusunda umursamazdı. Ama kime ne...

Çağ artık herşeyin parayla ölçüldüğü, insani her türden değerin üstüne dağlarca toprağın; atığın döküldüğü çağ değil miydi!

Burada insanların ilgili gözlerinin ışıltılarını, sözlerindeki samimiyeti, paylaşma arzusunu, dokunuşlarındaki askerden oğul karşılayan sıcaklığı, yıllanmış kabuğu zorlamanın uyandırdığı tereddütü, ikircimli duyguları gözledik.

Aktarılanların ne zamanlar başladığı, hangi koşullardan etkilendiği bilinmez, ayrımsanamaz olmuştu. Net olan şey ise bunların bütün topluma içselleşmişliğiydi. "Ben" değil, "Biz" diyen deyişler, ekler egemendi. Kısaca ilgi alanımızda kollektif bir hava söz konusuydu.

ÖRNEKOLAY

Birkaç on çeşidini saptadığımız örnek olaylar içinde burada ayrıntılandırmayı düşündüğüm ise; en çok bilinen olduğunu tahmin ettiğim Kurşun Dökme Pratiği. Ayrıntılandırmak derken yapmaya çalışacağım şey; pratik içindeki uygulamaları sıralamak ve bu uygulamaların bilincin gelişiminin hangi aşamasına denk geldiklerini belirlemeye çalışmak olacak:

Kurşun dökme Anadolu'nun pek çok yerinde yaygın olarak ve hemen tamamen kadınlarca, nazar değmiş kimselere uygulanır. Bir kimsenin nazara uğraması için, o kimseye sarı saçlı, mavi gözlü ya da yabancı birisinin bakmış olması veya kötü niyetli birisinin güzel sözler söylemiş olması gerektiğine inanılır. Nazar değmesi tanısı ise kişinin hastalanması, çocuksa derin derin esnemesi, hiç durmadan ağlaması, gerinmesi gibi belirtiler ile konur.

Acıpayamlı toplumca belirlenmiş (yukarıdaki) nedensellik ilişkisini şu şekilde yorumlamaktadır: Bakmak, konuşmak, düşünmek gibi eylemler nazarı değenle, nazar değen-hastalanan arasında taşıyıcı bir işlev görürler. Böylece iki bireyin birbirleriyle teması gerçekleşir. Dolayısıyla Acıpayamlı nazar değmesi için temas olayını şart koşar ve bunun da sihrin temeli olan iki ilkeden birisi (temas ilkesi) olduğunu belirtir (Acıpayamlı, 1962, s. 10).

Sözü edilen ilişkinin nesnel gerçeklikte gözlenmeyen, tasarımsal bir ilişki olduğuna dikkat etmek gerekir. Hastalanan kişiyle karşılıklı konuşulması, onun çok yakından görülmesi ya da doğrudan biçimde temas edilmesi zorunluluğu yoktur. Çok uzaklardan bile, akıldan biriyle ilgili bir düşüncenin geçirilmiş olması nazar değmesi için yeterlidir. Bu inanç, düşmanı yaralayan okun bir benzerini yaranın sızısı artsın diye ateşe yakın bir yere koyan Malenezya yerlilerininkiyle (Freud, 1984, s. 116) özünde aynıdır. Buradaki yaklaşım; olayları somut, ancak yüzeysel tarzda ele alan ve sonuçta yine de doğal fenomenler içinde kalan sihirci bilincin kalıntısıdır.

Bu noktada nazarı değecek kişinin niteliği önem kazanmaktadır. Belirtildiğine göre ancak yabancı kişilerin nazarının dokunması olasılığı vardır. Kısaca toplum kendinden olmayan kişilerin kötü niyetli yaklaşım ve düşüncelerinin söz konusu olabileceğini varsaymaktadır. Bu haliyle, ifade edilen bu anlayış, köken olarak kandaş ve kollektivist ilişkilerin yaşanmış olduğu toplumsal yapıların kalıntısı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla yukarıda belirlenmeye çalışılan sihirci düşüncenin, ancak bu kandaşlık unsuru ile birlikte yaşam bulmuş oldu-

ğu da belirtilebilir. Acıpayamlı yabancı kişi tanımlamasını sarı saçlı, mavi gözlü özellikleri ile açmaktadır. O'na göre sarı saçlı ve mavi gözlülük Türk toplumunun tipik özellikleri olmadığı içindir ki; bu iki özellik toplum içinde yabancılık kriteri olarak kabul edilmektedirler (Acıpayamlı, 1962, s.15-17).

Uygulamanın kendisine gelince: Kurşunu dökmek için önce bir kabın içinde bir topak kurşun iyice eritilir. Eritilen kurşun hastanın başı üzerinde tutulan bir kap suya dökülür. Kurşunu döken kişi bu sırada "niyet Allah'tan, el benim elim değil, Fadime anamızın eli" diyerek, bazı tekerleme ve duaları mırıldanır. Bundan sonraki en önemli iş, suyun içinde donmuş olan kurşun parçalarının şeklini değerlendirmektir. Nazarın kimden geldiği ve ne derecede ağır olduğu böyle anlaşılacaktır. Kurşunun aldığı şekiller çeşitli şeylere benzetilerek nazarı değmiş kişiler tanımlanmaya çalışılır. Eğer donan kurşunun sivri çıkıntıları çoksa ya da kurşun suyun içinde donmadan kül gibi dağılmışsa nazar çok güçlü demektir. Kurşun top gibi yuvarlak bir biçim almışsa hastalık önemsizdir. Donma kimi kez kurşunun ortası delik kalacak şekilde ya da mezar, kazma, kürek biçimlerinde gerçekleşir. Bu durum ölümü gösterir. Kurşunun donması sırasında çıkan cozlama sesi nazarın çıktığının belirtisi olarak değerlendirilir. En sonra da başlangıçtaki dua ve tekerlemelerle uygulama sonuçlandırılır. Kurşun başka hastalarda kullanılmak üzere yerine saklanır. Kalan su ise bilinmedik ya da işlek bir yere dökülür ya da bir ekmek parçasına emdirilerek çevredeki bir hayvana yedirilir. Bu pratiğin kimi ayrıntılarında farklılıklar olabilmektedir. Kurşunun eritildiği ateşin yakılmasında kullanılacak odunların çevredeki 7 evden toplanmasına dikkat edilmesi, kurşun dökme işleminin 5 kez yinelenmesi bu tip ayrıntılardandır.

Kurşun dökme işlemi hem tanı hem de tedavi işlevi görmektedir. Kurşunun üzerindeki şekillenmeler, nazarın kimden gelmiş olabileceği konusunu aydınlatırken, kişinin içindeki nazar da işlem sırasında suya geçmiş olmaktadır. Bunun belirtisi de donma sırasında ısı değişiminin sonucu olarak ortaya çıkan ses ve buhardır. Fiziksel reaksiyon sonucu aniden beliren buhar bulutu, hastanın içindeki sıkıntının da aynı şekilde dağıldığını, yitip gittiğini simgeleyen, iyileşmeyi taklit yoluyla dile getiren, bunun da ötesinde istenilen sonuca ulaşmayı zorlayan bir olaydır. Bu niteliğiyle de sihirci bilincin taklit unsurunu içerir.

Donma sonrasında kurşunun ortaya çıkan yeni yapısı da basit benzetmeci bir mantıkla yorumlanmaktadır: Reaksiyon sonrasında ortaya çıkan bir dağılma, insanın da dağılacağını-öleceğini gösterir. Benzer şekilde; kurşunun ortasının delik kalması, kazma, kürek veya mezar figürlerinin belirmesi de ölümü düşündürür. Buradaki benzetmelerin sihirci bilinçten biraz daha farklı olarak herhangi bir olayı gerçekleştirmek amacı taşımadıkları, fakat geleceği kestirmeye yöneldikleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda da daha çok bir fal niteliğindedirler.

Falcılığın ise şamanizmin temel uygulamalarından birisi olduğu bilinmektedir. Çağdaş şamani toplumlarda fal kürek kemiği, koyun tezekleri, ateş ile bakılabilmektedir. Bunların hepsinde benzetmeci mantığın belirgin izleri vardır. Bu durumda kurşun dökme pratiği içerisinde şamanist kalıntıların da bulunduğu kabul edilebilir. Nitekim İnan kurşun dökmenin şamanizm geleneklerinden olduğunu ve şamanistlerce buna "kut kuyma" denildiğini belirtmektedir (İnan, 1952, s.29).

Kurşun döküldükten sonra nazarın kurşunun suyuna geçtiği varsayılmaktadır. İşlem sırasında hastayla organik ilişki kurmuş olan ve bir kez daha kullanılmaması gerektiği düşünülen tek madde de yine bu sudur. Bir zamanlar yan yana bulunmuş ya da birbirlerini tamamlamış şeylerin birbirlerinden ayrılmaları durumunda bile ilişkilerinin sürdüğünü düşünen sihirci bilinç burada da kendini göstermektedir. Sonuç olarak su hastanın, daha doğru bir deyişle hastalığın bir parçası sayılmaktadır. Bu nedenle de mutlaka ortadan kaldırılması gerekmektedir. Böylece suya geçmiş olan nazar yok edilecektir. Issız bir yere dökülmesindeki, hayvanlara yedirilmesindeki gerekçe budur. Nitekim uygulayıcılar arasında "nazarı çok kişinin çiğnemesi gerektiği" düşüncesi bulunmaktadır. Tüm bu düşünce ve davranış motiflerindeki mantık da sihirci bilinci yansıtır.

Ateşin 7 evden toplanacak yakacak maddesiyle yakılması ise, hastalığın iyileşmesi sürecinde, daha fazla ailenin gönüllü katılımının sağlanmasının amaçlandığı biçiminde değerlendirilebilir. Böylece bütün toplum hastalanan kişinin acısını paylaşmış, yüreğinde hissetmiş ve iyileşmesi için birşeyler yapmış olacaktır. Burada da kandaş, kollektivist toplum örgütlenmesinin kalıntısı kendisini açığa vurmaktadır.

İşlemin 5 kez yinelenmesi etkisinin pekiştirilmesine yöneliktir. Yineleme benzer diğer uygulamalarda da çok sık rastlanan bir olgudur.

Kurşun dökme pratiği içindeki dualar ve El'i konu edinen tekerlemeler ise dinsel motifler yanında başka unsurları da içerir. Bu motiflerin aynılarına sıkça rastlanmaktadır. Hatta denilebilir ki; gözlenen tüm pratikler içinde en fazla oranda ortak olanlar bunlardır. Öte yandan, çeşitli pratikler içindeki motiflerden kimileri uygulama içinde atlanabilmekle birlikte, el ile ilgili olanlar kesinlikle en ağırlıklı yeri tutarlar. El ile ilgili tekerleme "el benim elim değil, el verenlerin eli", "el benim elim değil Fadime anamızın eli" veya "el benim elim değil atalarımızın eli" şeklinde olabilmektedir. İnsanın evriminde elin üstlendiği son derece önemli işlev bilince ve sosyal pratiklere yansımış gibidir.

Günümüze kadar ulaşabilmiş çeşitli arkeolojik kalıntılarda da el motifine sık rastlanmaktadır. Anadolu'nun neolitik dönemini simgeleyen Çatalhöyük yerleşim yerindeki mezarlarda çok sayıda el motifleri bulunmuştur. Alacahöyük'te el şeklinde yapılmış ritüel kaplara rastlanmıştır. Günümüzde de Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, Mısır'da, Suriye'de, Tunus'ta, Cezayir'de, Fas'ta, Sudan'da, Hindistan'da, İran'da Müslümanların, Hristiyanların, Yahudilerin evlerinde el şeklinde amuletler (nazarlıklar) vardır. Ana-

VS. LERİMİZ/ E DAİR

lahavle lahavle kuvveten
kısa vadeli çözümlerden
indirdik son darbeyi de körfezden

nedeni belli itirazlar düzdük
harflerin iticiliğine kapıldığımızda
rakamların çekiciliğiyle saydık

petro-dolar vs. ler/imizi!...

lahavle lahavle kuvveten
tanrı bu işe ne der sormadan
indirdik son darbeyi de körfezden

nedeni belli itiraflar düzdük
camilerin iticiliğine kapıldığımızda
kiliselerin çekiciliğiyle sarstık

din-iman vs. ler/imizi!...

Alaattin TOPÇU

dolu'da kadınların ocak duvarlarını sıvarken el izlerini bastıkları bilinir. İnanışa göre el işareti uğur ve bereket getirmektedir (Üçer, 1981, s. 113-114, Tanyu, 1980, s. 492-493).

Elle ilgili Motiflerde insanlaşma sürecinin ilk aşamalarına ilişkin ve çeşitli toplumlarda ortak olan bu kalıntıların dışında dikkati çeken unsurlar da bulunmaktadır. Bu da; hastalığın sağaltıcısı olarak görülen elin, uygulayıcının kendi eli değil "elverenlerin-ataların eli" olarak görülüşüdür. Bu deyişle uygulayıcının bir soy çizgisini izlemekte olduğu, uygulayıcının elindeki hüner ve birikimin geçmişten devralındığı vurgulanmaktadır. Böylece uygulayıcı kendi varlığını ancak geçmişi ile birlikte ele aldığını belirtmektedir. Bu anlamda, elle ilgili motiflerin bu yönü de, toplumun geçmişteki kandaş-dayanışmacı ilişkilerini vurgulayan bir kalıntı olarak değerlendirilebilir.

Eli konu alan tekerlemede üzerinde durulması gereken son nokta "Fadime ana eli" deyişidir. Bu deyişle, elde varolduğu düşünülen güç belli bir kişinin eline atfedilmektedir. Önceleri el yalnızca üretim sürecindeki önemliliği kavranmış bir oluşum olarak bilince yansımış, toplumsal bir kategori durumunu almıştır. Daha sonra bu önemlilik, toplumun kollektivist yaşantısının kurumsallığı ile bütünleştirilmiş ve "ataların eli" olmak sıfatını yüklenmiştir. En sonunda ise bütün toplumun elinin kollektivist-sağaltıcı gücü belli bir özel kişiye geçmiştir. Toplumun gelişim çizgisi göz önüne getirilirse sürecin sıraladığımız gibi gerçekleşmiş olması gerektiği sonucuna varılabilir. Toplum içinde iktisadi, siyasal, dinsel, sanatsal vb. alanlarda gücün hep belli kişilerde toplanmasında olduğu gibi, halk inancında da, elde olduğu düşünülen güç-en sonunda-Fatma ananın elinde toplanmıştır. Toplumsal yaşantının her alanında gözlenen özelleşme/sınıflaşma eğilimleri kollektivist motiflerin üzerini örtmek ister gibidir.

Buradaki özelleşme eğilimleri bilinç formasyonu olarak dinin gelişimine denk gelmektedir. "Fadime ana eli" deyişi islam dininin etkisini gösterir. Fatma (609-633?) Muhammed'in kızı ve Ali'nin de eşidir. İslamiyette kutsal olarak bilinen kadınların en önde gelenidir. İslami inançta kadınların ev işlerindeki manevi yardımcısı, uğur, bereket, beceriklilik, eş ve çocuklarla iyi geçinmenin simgesidir. Anadolu'da Fatma ana ile ilgili pekçok değişik inanç ve uygulamanın olduğu saptanmıştır (Üçer, 1981, s. 113-116). Sözü edilen inanışlar yalnızca Anadolu'ya özgü değildir. Örneğin Azerbaycan'da da Fatma ana ile ilgili çeşitli inançlar bulunmaktadır. Doğu Türkistan bakşıları (şamanları) da kendi meslekleri-nin piri olarak Fatma anayı görmektedirler (Tanyu, 1980, s. 488-489). Toplumsal bilinçte elin yukarıda tanımlanmış olan işlevi, islam etkisinde "Fatma ana eli" motifine dönüşürken, benzer etkileşimin diğer tek tanrılı dinlerde de gerçekleştiği görülmektedir. Yahudiler kötülüğü uzaklaştırıcı ya da kişiyi zararlı etkilerden koruyucu olarak kabul ettikleri "el"in resmini duvarlara, kapılara yaptıktan sonra buna "Tanrı'nın eli" derler .Hristiyanlar'da bu "Meryem'in eli", İran'da "Abbas'ın eli" biçimine dönüşmektedir (Üçer, 1981, s. 115).

Kısaca toparlamak gerekirse; uygulayıcıların elle ilgili tekerlemeleri, toplumsal bilincin ele bakışı konusunda ipuçları verdiği gibi, dinsel bilinç formasyonunun diğerleri üzerindeki etkilerini de göstermektedir.

Pratik içinde gözlenen, dinle ilgili en belirgin motifler ise dualardır. İşte bu dualar özellikle sihirsel ve şamani ritüel unsurlarla yüklü olan kurşun dökme pratiğine tamamen denecek derecede "dinsel" havası verirler. **Dini öğeler diğerlerini adeta boğar ya da kendi içlerinde eritirler. Sonuçta bu "dinsel" atmosfer toplum bilincinde geçmişin kalıntısı niteliği taşıyan kollektivist unsurların ve bu unsurların daha ilerici müdahalelerin ipuçları olma olasılığının üzerini örter.** Örneğin hiç kimsenin aklına, yalnızca bir tanesini örneklediğimiz bu kültürel zenginliğin sürükleyicisi olan kadınların, atıl köy-

sel toplumun dinamik, yırtıcı örgütleyicileri, güncel sorunların sürekli takipçileri olabilecekleri düşüncesi gelmez. Çünkü kadınların yaptıkları tümüyle "dinsel"dir. Sağlıkçının profesyonel bilgisi, kadının kullandığı geleneksel birikimi horlar, yoksayar. **Çünkü tüm sistem toplumun amatörce edinmiş olduğu herşeyi yıkmak, toplumu tepeden yönlendirmek eğilimindedir.** Sömürgen sistemin mantığı budur.

SONUÇLARKEN

Görüldüğü gibi kurşun dökme pratiği içinde sihirci, totemik, şamani ve dinsel bilinç formasyonları birlikte yer almaktadır. Bunların birbirlerini etkiledikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ilkel olan her şey yalnızca dinsel değildir. İlkel ya da geleneksel olarak tanımlanan her şeyi din ile özdeşleştiren akıl yürütme, insan toplumunun ezelden beri sınıflı olduğunu kurgulayan dünya görüşüne içkindir. Bu görüşün aynı akıl yürütmeyi ebediyete kadar da uzatacağı; sınıflı toplumun mutlaklığı yargısını işleyeceği kesindir. Oysa toplumsal tarih değişimseldir. Zaten bu nedenle zulmün, atıllığın, gericiliğin sonu vardır.

Bunca söz sonucunda demek istediğim şey; bugünkü yaygın ve amansız baskılanmışlıktır. **Toplumun tarihsizleştirilmesi çabalarıdır. Çünkü tarihsizleştirme sömürünün en önemli ön koşullarındandır.**

Sistemin, kendi mantığı ile çelişkili olduğunu sezdiği herşeyi bütün kurumlarını ve gücünü kullanarak sindirdiği, hiçleştirdiği, neredeyse yaşam hakkı tanımadığı görülüyor. Hiçleştirme ideolojik, siyasal, vb. her alanda ve her tür araç kullanılarak yapılıyor. Sonuçta yüzyıllar boyunca derlenerek, gelenekselleşmiş birikimler ortadan yitiyor. Ezelden beri böyle gelmiş, ebediyete kadar da böyle gidecek imajı kökleştiriliyor. İnsanın, insani değerlerin hiçbir değeri kalmıyor. **Dolayısıyla bir insanlık bunalımı yaşanıyor. Tarihsizleştirilen insanlık inanç ve amaçlılık konusundaki tüm bağlantılarını, kendisine olan güvenini yitiriyor, kendi yaratıcı potansiyellerini görmesi engelleniyor. Geçmişten birşey devralamadığı gibi, geleceğe ilişkin umutlarını da yeşertemiyor.** Toplumsal bir depresyon yaygınlaşıyor. Yiten insani değerlerin yerini sahte inançlar, zevkler dolduruyor. **İşte bu yüzden insanlık ölçeğinde çaplanmış bir sorun yaşanıyor. İnsanlık insani değerleri egemen kılacak düzenlemelere her zamankinden daha fazla gereksinim duyuyor.**

Öte yandan, tanımlanan bu derin çökkünlüğün altında ve her alanda rengârenk bir zenginlik var. İnsanoğlu milyonlarca yıllık geçmişini, toplumsal değerleri olarak, kültürü olarak biriktirmiş. Araştırılsa kimbilir daha ne kadar çok çeşitli değerler bulunacak. Bu birikim ortak, kardeşçe ve sınıfsız geçmişin kanıtı, geleceğin insancıl toplumunun umududur. **Bugün yapılması gereken en önemli şeylerden birisi bilimsel bilginin önüne dikilen sömürgen ideolojinin sürekli ve her geçen gün daha etkin biçimde ayıklanması, Yeni'nin toplumsallaştırılmasının kanallarının yaratılmasıdır.**

Bu yazıda kapitalizmin tekdüzeleştirdiği toplumsal yaşamın dinginliği içinde varolan çokçeşitliliğin yalnızca bir örneğini vermeye çalıştım. İşaret etmeye çalıştığım bu zenginlik diyalektik materyalist yöntemimizi güçlendiren somut veriler sunuyor. Bugün ezilen sınıfların geçmişine ışık tutuyor. Aynı yönde işlev görecek ve yine aynı alana ilişkin başka veriler de sıralayabilirim. Bu verilerin her alanda çoğaltılması, bilince çıkarılması gerekiyor. Bugün kimi "sol" anlayışların toplumun geleneksel yönlerini yansıtan herşeyi din diye sıfatladıkları görülüyor. Dolayısıyla toplumumuzun geçmişinin sınıfsız bir dönemi içerdiğinin sürekli yinelenmesi gerekiyor.

Günümüzde yeni'ye şiddetle gereksinim var. Esir alınmışlığa direnecek, yaşama damgasını vuracak Yeni'ye. Yeni zorla, kandırmacayla kabul ettirilmiş olana karşı direnecektir. Bunun da ötesinde daha insani bir toplum ütopyasını formüle edecek, inandırıcı kılacaktır, kılmak zorundadır. **O halde Yeni'nin yapması gereken şey iki noktada toparlanabilir: Akademik, siyasal vb. her tür üslupla egemenin baskılayıcı ideolojisi ile hesaplaşmak ve geleceğin toplumuna yönelik ütopyaları somutlaştırmak. Sonuç olarak sömürüsüz bir toplum anlayışının meşruiyetini pekiştirmek.**

Bu anlamda yeni yaşamı, yeni insani yaratacak, varolan sömürgen yapıyı kazıyacak daha pekçok araştırmanın yapılması gerekiyor. Unutmayalım bilim bizden yanadır, sınıfsız toplum düşünü giderek daha fazla oranda ayakları üzerine oturtur. Çünkü gerçeği kavramaya ve değiştirmeye çalışır, hiçbir ideolojik sınır tanımaz. Diyalektik materyalizmin gerçekliği de buradan gelir. Sınıfsız toplum ancak böylesi bir zemin üzerine oturabilir. O halde amaç hep daha fazla bilimsel bilgi ve bunun emekçi insanın sınıfsal bilinci şekline dönüştürülebilmesidir.

KAYNAKLAR

1- Acıpayamlı, O. Anadolu'da Nazarla ilgili Bazı Adet ve İnanmalar, DTCF Dergisi, 1962 XX, 1-2, s. 1-40.
2- Freud, S. Totem ve Tabu, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1. Basım, Kasım 1984, (Çev: Sel, K.)..
3- İnan, A. Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları, İlahiyat Fakültesi Dergisi, IV, 1952, s. 19-30.
4- Örnek, S.V. İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 2. baskı, Ekim 1988.
5- Tanyu, H. Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma, 2. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1980, s. 479-495.
6- Üçer, M. Anadolu Folklorunda "Fadime Ana" 1, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 1981, s. 113-120.

DOĞRU SÖZE NE DENİR... MİZAHİ, SİYASİ VE HAYALİ OLMAYAN FIKRALAR

Tahir ÖZÇELİK

Geçende, yolda giderken çok komik birşey oldu.

Yirmi yaşların ilk yarısında bir vatandaş, kalabalık caddede önüm sıra yürümekte.

O ara, usuna ne takıldıysa, bir an duralayıp kendi ekseni üstünde tornistan ediverdi. Daha ilk adımını atar atmaz da bana bindiriverdi!

Hani biraz gevşek yürüsem, kaldırımla öpüşeceğim. Bereket versin, İstanbullu olmanın deneyimiyle, dengemi yitirmedim. Delikanlı çarptığı için özür dileyecek, hayır, **"pardon"** diyecek diye beklerken, vatandaş daha "edebî"olmayı yeğleyip, **"Ögnügne bagsagna be dayı. Dagbagşında mı sagnıyon gendigni?..."** demez mi?

Kabahat, şu İstanbul'un havasına suyuna bir türlü alışamayan bende!

* * *

Oturduğum mahalledeki yirmi yıllık **Çiçek Bakkaliyesi,** geçenlerde adını değiştirip **Çiçek Market-Şarkötiri** (aynen) oluverdi. Dükkan ise aynı dükkan: yalnızca ahşap mavi doğramaların yerini tuğla rengi aliminyum doğrama aldı, kapının sağındaki kasa, sola geçirildi. Mahalle bakkalını "Market"e ve "şarkötiri"ye terfi ettiren (!) değişikliğe karşın, kasa fişinin başlığını değiştirmeyi unuttular. Yine **Çiçek Bakkaliyesi** diye çıkıyor.

Dünün bakkalı bugünün marketçisine hayırlı uğurlu olsun dedikten sonra bu değişikliğin gerekçesini sordum.

"Bizim oğlan askerden döndü, yakında başgöz edeceğiz hayırlısıynan. İşi de ona bırakıp köşeme çekileceğim. Bi de Hacca gideceğim Allahın izniylen. Şimdi, kız tarafı soracak, oğlunuz ne işle meşguldür deye, bakkaldır dedin mi, burun kıvırır. Oysam, market sahabıdır, şarkötiri sahabıdır dedin mi, başka olur elbette...".

* * *

Aylardan Ramazan. Günlerden Cuma. TYS'nin eski genel merkezinin oralarda bir dükkâna uğramam gerekti. Gittim ki, kapıya, **"Camideyim, namazdan sonra geleceğim" y**azısı konmuş. Koştum tramvaya. Galatasaray postahanesinden mektuplarımı attım, bir süre arkadaki handa bulunan sahaflarda oyalandım. Çiçek pasajı tarafından çıkışta da tam karşıki biracıya girip bir arjantin, bir porsiyon kokoreç, bir çöp midye tava, karnımı doyurdum. Biracı tenha. Benden gayri iki yabancı, iki de delikanlı oturuyor. İşim bitince çıktım, ağır ağır, vitrinlere baka baka yürüdüm Tünel'e doğru. Dükkan açılmıştı girdim. Aa, bir de baktım, biracıda gördüğüm iki delikanlıdan biri orada değil mi? O da beni tanıdı elbette, biraz kızarıp bozardı. Patronu sordum, evde hasta yattığını söyledi. Kendisi oğluymuş. Babacan birtavırla, **"Peki, ben kulak asmam ama, hem kapıdaki yazı hem de Çiçek pasajı?..".** Anlattı, baba geleneği imiş. Onun o taraklarda bezi yokmuş ama, esnaf dikkat edermiş böyle şeylere.

"Ne yapayım, sonra Hacının oğlu camiye gitmiyor diye laf ederler, hem babamdan zılgıt yerim, hem de müşteri kaybederim".

* * *

Adamcağızın adı Niyazi değil de, Necati.

Tanrı rahmetini esirgemesin.

Geçen yıllarda öldü Necati, tam anlamıyla **"Bok yoluna gitti Niyazi..."** denilecek biçimde. Hacı olacağım derken, Mekke'deki tünelin içinde sıkışıp ezilerek can vermişti de, ailesi çok günler sonra öğrenebildi durumu.

Sordum karısına bu olay nedeniyle Suudî Arabistan'dan tazminat alıp almadığını. Boynunu büktü ve anlattı.

Hac seferine önayak olan karasakallı softa demiş ki, **"Onlar ki Cenâb-ı Allah uğruna ve mukaddes bir vazife sırasında şehit olmuşlardır, en yüce mertebeye ulaşmışlardır. Tazminat almak ve istemek, zinhar caiz değildir!".**

* * *

Devlet Tiyatrosu'nda Shakespeare nâm keferenin **"Fırtına"**sı Başar Sabuncu'nun sahne yorumuyla oynuyor. Oldukça değişik, ilginç, sürükleyici bir çalışma.

Ben gala akşamı görmüştüm. İstedim ki karımla kızım da görsünler. Gidip iki bilet aldım. Gelgelelim biri, o gün gripten yatağa düşmüş, ötekinin ise önemli bir engeli çıkmıştı. Bu nedenle ben de biletleri tiyatrosever bir tanıdığa önerdim.

Dostum teşekkür etti, ama bu karda kışta (gerçekten de hava pek kötüydü) Fatih'ten Taksim'e gidip gelemeyeceklerini söyleyip özür diledi. Haklıydı.

18 Mart. Yine berbat bir gün. Kar ve ayaz. Birşey sormak için aynı kişiyi telefonla aramam gerekti. Eşi,

***RAİNER MARIE RİLKE,* 1875'e Prag'da doğdu. İlk şiiri bir Viyana gazetesinde yayınlandı. Felsefe, Edebiyat, Sanat eğitimi gördü. 1927'de İsviçre'de öldü.**

Eserleri:

Koruyucu Tanrılara Sungu
Yakari Hidiba
Düşlerle Taçlanmış
Geliş
Armağansız (oyun)
Tanrının Öyküleri
Meryem'in Hayatı
Orpheus'a Soneler

Girer çıkarsın kapanır kapılar
usulca, esintisi sanki duyulmaz bir rüzgâr
En sessizi sensin her şeyin
Geçip giden arasından sessiz evlerin.
Alışılır sana öylesine
Bakılmaz o zaman kitaptan
Resimler güzelleştiğinde
senin gölgenle kaplanan
Çünkü sen varsın o şeylerin sesinde
Kimi sessiz kimi bağıran.

Çeviren: Necdet NEYDİM

onun G.S. -W-Bremen maçına gittiğini söyledi. Akşam yine arayıp biraz takılayım dedim.

"Yahu, iki hafta önce Devlet Tiyatrosu'na gitmedin de bugün maça gitmişsin...".

Yanıt, çok hoş:

"Ee birader, milli vazife yaptık orada!".

* * *

Otomobil komisyonculuğu yapan bir başka tanıdığım, cebi dolu beyni boş bir insandır. Ama eli son derece açık. Sıkıntıda olana hiç duraksamadan yardım eder. Eskilerin "nekre" dediği tiplerden. Karısı ve arkadaşlarıyla birlikte sevdiği assolistlerin ya da "şovmen"lerin çıktığı gazinolara gitmek, bezik ya da poker partilerine katılmak yaşamının tek eğlencesidir.

Ha, bir merakı da "particilik". Sosyal demokrat hem de.

Geçen gün, birşeyden kafamın tasını attırdı.

"Be adam, gazete kitap okumazsın, tiyatroya operaya gitmezsin, müze sergi gezmezsin, sonra da tutar ahkâm kesersin..." diye çıkıştım.

Kızmadı.

Ne kızması, tam tersi, yılışık yılışık gülerek, **"O dediklerini yapsaydım, ben de senin gibi olurdum Tahir kardeş..."** karşılığını verdi.

* * *

Bunu da eşim anlattı.

Uzun zamandır görüşemediği bir okul arkadaşıyla alışveriş için girdiği Şişli'deki Migros mağazasında karşılaşmış. İkisi de birbirini görmekten çok sevinmiş, çıkıp üst kattaki pasta salonunda oturmuşlar. Sizinkiler nasıl, bizimkiler nasıl derken, arkadaşı kızının (kız, ODTÜ'yü bitirmişti) beş yıllık kocasından boşandığını söylemiş. Boşanma nedeni, damadın karısıyla fazla ilgilenmemesi, daha doğrusu onu "ihmal" etmesi.

Diyeceksiniz ki, **"E, ilgilenmiyorsa kadın da boşanır elbette!."**.

İyi de, ne yapıyormuş, orası önemli.

Efendim içkiciliği, kumarcılığı, hattâ zamparalığı falan yokmuş ama, başka kötü huyu varmış: geceyarılarına değin oturup kitap okuyormuş!

Yaaa! Üstelik, davaya bakan yargıç da çok kitap okumayı-belki de kitap okumayı- suç saymış ve biri 32, öteki 26 yaşında iki kişiden oluşan aile birliğinin devamını sakıncalı bulmuş.

* * *

Durun daha bitmedi. Biraz da eski cumhurbaşkanı Kenan Evren'in sanatçılığından söz edeceğiz.

Evet, 12 Eylül 1980 sonrası Olemp dağının tepesinden ülkeye hükmeden, meydanlara inip halkı irşâd eden, tepesi attı mı **"Ya ne yapacaktık? Asmayıp da besleyecek miydik?..."** diye esip savuran bay Evren, anlaşılan biriken "sitres"lerini resim yaparak atmayı deniyor.

Picasso ile dalga geçen, yabancı bir ressamın "nü"sünü ayıp bulup duvardan indirten bay Evren, resim yapmakla iyi ediyor. Çok iyi ediyor hem.

Sanatla, edebiyatla uğraşmak insana sevgiyi öğretir, insancıl değerleri öğretir, bilgiçlikle bilgeliği birbirinden ayırt etmeyi öğretir.

Öğretir ya, söylendiğine göre bay Evren bir resmini iş adamı Sakıp Sabancı'ya elli milyona okutmuş. Ancak sonradan pişman olmuş (Akıl hocaları var ya, onlar bulandırmış olmalı suyu...).

Gazetecilere Sabancı'nın kendisini kazıkladığından yakınarak, **"Aslında benim tablom 250** (yazıyla: ikiyüzelli) **milyon edermiş..."** demiş! (Hürriyet, 17 Mart 1992, sf. 31).

Şimdi, yukarıya aktardığım "mizahi, siyasi ve hayali olmayan" bu fıkralar için yorum yapmıyorum. Ama okuyanlar her fıkranın sonuna **"Doğru söze ne denir?"** cümlesini ekleyip okurlarsa, sanırım daha çok keyifleneceklerdir.

YUSUF ÇOTUKSÖKEN İLE 'DENEMENİN KIYILARINDA' BİR GEZİNTİ

Cemile ÇAKIR

— Önce kendinizi bize tanıtır mısınız? Yazın hayatınızı, denemeyle bağlarınızı...

— Kara ikliminin yoğun biçimde yaşandığı, bir Orta Anadolu kenti olan Eskişehir'de doğup (1947) büyüdüm, ilkgençliğim bisikletle geçti, hâlâ bisikleti çok severim. Okul yıllarımda ders kitapları dışına çıka(rıla)madım. Ailece İstanbul'a göçünce, özellikle yaz aylarında can sıkıntısını gidermek üzere kitaba sarıldım. Kitapla dostluğumda öğretmenlerimden çok, bir iki kitap dostu arkadaşımın büyük payı vardır. Üniversitede öğrenim görürken, Cağaloğlu yokuşunu tırmananlardan biri oldum. Şimdi de haftada üç dört gün Cağaloğlu'nun kitapçı vitrinlerine göz atmadan edemiyorum. Yazı yaşamım ansiklopedilerde başladı, oradan dergilere ve kitaplara geçtim.

Beni denemeye yönelten, ansiklopedilerin kuru, yavan, fakat teknik, toparlayıcı üslubu oldu sanırım. Ansiklopedik üslup dili gereksiz yüklerden, yinelemelerden arındırıp teknikleştiriyor, ama kişisel üslübu da öldürüyor bir bakıma. Bunu sezinlediğimden beri özellikle deneme türünde yazılmış kitaplara daha bir sıklıkla ve güçlüce asıldım. Kendimce iyi bir okuma yaptım, hâlâ da sürüyor bu çabam. Hemen her okuduğum kitap, yazı ile ilgili birkaç cümlecik ya da birkaç sayfalık yazılar yazmaya zorladım kendimi. Hatta aynı kitap üzerine birbiriyle çelişen/karşıtlaşan değerlendirmelerimi kâğıda döktüm. Şiiri, öyküyü, kısa oyunu denedim. Deneme daha bir albenili geldi bana. Daha özgür, daha sınırsız, daha olanaklı bir tür deneme.

— "Denemenin Kıyılarında" ilk kitabınız değil. Bugüne kadar dil üzerine kitaplar yayımladınız. Denemelerinizin ağırlıklı konuları dil ve kültür. Türkçenin yabancı dillerin saldırıları karşısında durumunu nasıl buluyorsunuz?

— Dil bireyi, toplumu, evreni her yönüyle kuşatan bir özelliğe sahip. İnsanlık tarihinde yaratılan her bir kültür öğesi, güzelliği dilde karşılığını buluyor. Gelişkin toplumların dillerinin **kültür/ uygarlık dili** olması bundan. Diller sürekli değişim geçiriyor, zenginleşiyor. Hangi konuda olursa olsun, her metin önce dili yazıyor. Bundan ötürü dil ve kültür beni yakından ilgilendiriyor.

Dilimizin yabancı dillerin salgınına uğraması bugünkü olgu değil. Özellikle Osmanlılar döneminde görülen Arapça ve Fasça salgını bugün bile tutucu dilciler ile dil devrimi yanlısı dilciler arasında tartışma konusu. Bugün dilimize yoğun biçimde giren İngilizce sözcüklerin sorumlusu dil duyarlığı, Türkçe sevgisi konusunda yaya kalan aydınlar ve dilcilerimizdir. İşin ilginç yanı, onlar da kendilerinden yakınacakları yerde ortaya çıkan durumdan yakınıyorlar. Resmi Türk Dil Kurumu da 1983'ten bu yana ne tek bir terim kılavuzu çıkarabildi, ne de dergilerinde "yabancı sözcüklere karşılık bulma" çalışmaları yayımladı.

Bütün diller potansiyel olarak, yaratıldıkları toplumun gereksinmelerini, beklentilerini karşılayabilecek yeterliktedir. Önemli olan dilin potansiyel gücünü harekete geçirmektir. Türkçe'nin söz üretme gizilgücünü işletebilsek, dilimize bu kadar çok yabancı sözcük giremez...

— Dille gerçeklik bağıntısını nasıl kurabiliriz? Günlük kullanımda dilin gerçekliği değiştirme gücü nedir?

— Sorunuz iç içe iki soru içeriyor. Dille gerçeklik bağıntısına değinelim ilkin. Dil gerçeği görece olarak aktarır, daha açıkça söylemek gerekirse dil hiçbir zaman gerçeği birebir aktaramaz. Bir de şunu tartışmak gerekir: Gerçek nedir? Uzlaşımsal gerçeklikler burada söz konusu edilen. İnsan düşünen varlık olmasının ötesinde anlam veren, yorum yapan bir varlıktır. Bunu da **dil** adını verdiğimiz soyutlayıcı araçla yapar. Biz kavramlarla düşünür, sözcüklerle yazarız. Bu bakımdan dışdünyanın uzlaşımsal tekil gerçeği dilsel düzlemde çoğul gerçekliğe dönüşmekte her bir bireyin söylemiyle...

Gelelim dilin gerçekliği değiştirme gücüne. Bu dilin kullanımıyla ilgili bir konu. Gerçekten de dilin etkili kullanımı, belirli bir yaptırım gücünü de içermektedir. Dili psikolojik etkileme aracı olarak görüp kullananların çokluk yazarlar, bilim adamları ve özellikle siyasetçilerdir. Bunlar kendi düşsel, tasarımsal, kurmaca gerçekliklerine dilsel düzlemde de gerçeklik kazandırarak kitleler üzerinde belirli bir etki yaratabiliyorlar. Gerçeği dönüştüren düşüncedir, dil ise bunun bir aktarım yoludur. Bunun için dili her tür gerçekliğin oluşturucusu / dönüştürücüsü

TOKYO'DA

Beş çakıl taşı
Güre'den getirdim
İskeleden

Sandığındançıkardı
Mişi
Beş küçük bohça

Ceviz büyüklüğünde
Pirinç dolu içleri
Giysilerinden artık
Beş bohçacık

Beş taş oynadık

Cengiz BEKTAŞ

olarak görmek doğru değildir, kanımca.

— Denemelerinizin ana konularından biri de insanların kültürsüzleşmesi, okur yazar oranının düşüklüğü... Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Benim için insanın önemi, kültür varlığı olmasından kaynaklanıyor. Kültürü yaratan da, yücelten de, yozlaştıran da, tüketen de... insan. Çağımız insanının dramı şurada: İçinde yoğrulduğu, kendisinin de katkıda bulunduğu kültüre yabancılaşması. Kendi kabuğunu çatlatamayan, sınırlarını, olanaklarını zorlamayan, dış kültürlere açılamayan ulusal kültür, folklor olarak kalır, yerelleşir, alanı küçülür, kavruklaşır. Dünya kültürleri arasındaki çok yönlü etkileşim dünya insanını çok kültürlüleştirecektir kanımca. Bu nasıl olacak? Kolay değil, ama olanaksız da değil. Her şeyden önce her bir birey, kültürün temel gereksinmelerden biri olduğunun bilincine varmalıdır. Geçenlerde televizyonda kitabın temel gereksinme birimleri arasında 178. sırada yer aldığına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştı. Oysa kültür varlığı olabilmenin temel koşullarından biri de kitaptır, kitap okumadır. Bizde okur-yazar oranının % 70 - 80'e ulaştığı söyleniyor. Bir aldatmaca bu. İnsanlara alfabe düzleminde okuma yazma öğretmek onu kültürlü yapmaya yetmiyor. Kültürlü olmanın temel koşulu, okumak, düşünmek, değerlendirmek, yorumlamak, bir şeyler üretmektir. Okuma - yazma oranı % 70-80'lere ulaşsaydı gazetelerin tiraj 10-15 milyonu, kitaplarınki ise 40-50 bini bulurdu. Öyle değil mi? Ben yine de umutsuz değilim. Bugün kültürlü oluş, paralı oluşla ilişkilendirildiği için olacak, insanlar öncelikle para kazanmayı (her türlü yasal olan ve olmayan yollarla) ilke edinmiş durumda. Bugün paralı kesim, gece eğlencelerine, dış gezilere, lüks giyim-kuşama düşkün. Ama bir gün gelecek bunların da ancak kültürle bütünleşmesi durumunda tat verici olduğunu anlayacaklar. Orta direkten okumuş insanlar da gittikçe kültürsüzleştiklerinin farkında, bundan da acı duyuyorlar, ama bir gün çaresizliklerini yenecekler... Her şey insanın, düşünen insanın kendisinde düğümleniyor. Ezbere yaşamaktan bilinçli yaşamaya geçiş, insanın kültüre yönelmesiyle olanaklıdır ancak.

— Dünyagörüşü üzerine bir denemeniz var kitapta. Bu denemenizde dünyagörüşünü savunuyor, ideolojiyi dışlıyorsunuz. Oysa ideoloji toplumsal davranışlara sindirilmiş, içselleştirilmiş olarak vardır. Bu anlamda ideolojiyi reddetmek sistemin içselleştirilmiş ideolojisini görmezlikten gelmek olmaz mı?

— Galiba yanlış anlaşıldı o denemem. Ben ideolojiyi dışlamıyorum. İdeolojinin tanımlarından biri yerine, dünyagörüşünü koyuyorum. Hem tek bir ideoloji tanımı yok ki. Bakın kültürün bugüne değin 200 ayrı tanımı yapılmış. Ayrıca bu kavramlar çağlara, akımlara, modalara... göre değişiyor, yeni anlamlar kazanıyor. Bundan sonra da kazanacak. Hiçbir tanım, yetkin, dörtdörtlük, bütün anlambirimleri içeren bir nitelik göstermez. Her tanım birtakım doğrular içerir; yanlış saptamalar da önerir, kısacası eksiktir. İdeoloji terimi için de bu böyledir. Değişik tarihlerde yayımlanmış sözlüklere bir bakın. Çeşitli kavramların çok değişik tanımlarıyla karşılaşacaksınız. Şöyle de bir deneme yapabilirsiniz: Tarih, toplumbilim, siyasal bilim, felsefe gibi alanlarda uzman olan kimselerden ideoloji terimini tanımlamalarını isteyin. Benzer tanımların yanı sıra çok farklı tanımlarla da karşılaşacaksınız.

— Tüketim ekonomisinin giderek sanatı, yazını ve dili tükettiğini görüyoruz. Bu bir tükenişe mi gitmektedir, insanın bu tükenişi nasıl aşacağını düşünüyorsunuz?

— Tüketim ekonomisinin sanatı ve yazını tükettiğini sanmıyorum. Eğer gerçek anlamda sanat ve yazın tüketilebilseydi, bugün daha da gelişmiş düzeye gelebilirdi. Sanat ve yazın ürünleri tüketmek için yaratılmıyor mu? Sanatta ve yazında zaman zaman kimi sapmalar olabilir, ama bu gerçek sanatın ve yazının özünü değiştirmez. Dilde de zaman zaman tıkanmalar olabilir. Ama bunlar sürgit değildir. Çünkü insan tükenmez, hep tüketir. Kültür ve sanatta yaratma ve tüketme birbirine neden-sonuç ilişkisiyle bağlıdır.

Keşke tüketim ekonomisi sanatı ve yazını da tüketim kapsamına alsa diye düşünüyorum. Keşke insanlarımız sanatı ve yazını (ve bunların ürünlerini) günlük tüketim maddeleri listesine alsa... Bir ekmek, on yumurta, yarım kilo peynir, yarım kilo zeytin... ve bir ya da iki gazete, haftalık alışverişlerde bir dergi, bir kitap... Süpermarketlerin bir bölümü kitaplara ayrılabilir, diye düşünüyorum. Bir gömlek, bir çift çorap, bir kıravat... Bir konser bileti... Sanat ve edebiyat tüketildikçe tükenmeyecek kaynaklardan...

ŞİİR VE MODA

Sennur SEZER

Şiir ve moda sözcüğü sizi irkiltti mi? Yoksa modayı yaşamın bir parçası olarak mı algılıyorsunuz, moda sözcüğünün, yaşamın her dalına uygulanabilir bir kavram olduğuna mı inanıyorsunuz? Bu saydığım nedenler yüzünden, şiir sözcüğünün yanına moda sözcüğünün kolaylık ve rahatlıkla yerleşebileceğini mi düşündünüz? Saydığım seçeneklerden hangisini kabullenirseniz kabullenin, bilin ki şiirle moda kavramı yanyana yaşayamaz. Sanatın bütün dalları da, aynı kuralı taşırlar.

Modanın, ekonomik nedenlerle doğduğunu yadsımıyorum. (Size tüccarların elinde kalan fazla miktarda pembe ya da yeşil kumaşın, parlak düğme ve fermuarların o yıl üretilen modellerde kesinlikle yerini alacağı gibi "bilinen" verilerle oluşturulmuş nutuklar çekmeyeceğim.) Bu ekonomik nedenler kimi zaman zorunluluklardan da doğar. (Ceketlerin dirseklerindeki deri parçalar yoksulluk ve savaş yıllarının getirdiği bir uygulamadır). Sanatın bir tek kuralı vardır: İnsan için olması.. Bu insan ister sanatçı olsun, ister toplum kişilerinden biri.. İnsanın duygularını (nefret, öfke, sevgi, kırgınlık), düşüncelerini ya da güzellik anlayışını yansıtma yollarından biri sanat. İnsana karşı olamaz. İnsanlardan nefret eden, dünyadaki tüm insanlara karşı olan bir sanatçının duygularını taşıyabilir. O zaman da, bu duyguları taşıyan insanı, yani sanatçısını savunmaktadır. (Belki o sanatçı kendini tanrı saymaktadır.. Ama "kendi benliğinin" insan yanından kurtulamadığından, bir yerde yine de insanı savunmak zorunda kalır). Modanın insanın temel gereksinimlerinden çok ekonomik nedenlerden kaynaklanması mı sanatla bağdaşmaz? Olabilir. Bence modanın tüm insanları bir tek tip biçiminde algılaması, Üniformaya sokma eğilimi, değişim isteklerini kendi belirlemesi, sanatın temel yasasıyla bağdaşamaz.

Sanatçı üretimini, biçimi, içeriği, bakış açısıyla kendi belirler. Sanatın belirlenen "temel kuralı" dışında yıldan yıla değişen kuralları yoktur. Dolayısıyla moda şiir, moda resim, moda heykel de olamaz.

ÇAĞDAŞLIK VE MODA

Burada durup, "çağdaşlık" kavramıyla "moda" kavramını birbirine karıştırmamamız gerektiğini hatırlayalım. Bir sanat eserinden "eski" diye söz ediyorsak onun döneminde de "çağdaş" olmadığını varsayabiliriz. Sanat eserinin biçimindeki "eski"lik, içeriğini etkilememeli. Fuzuli, Karacaoğlan, Yunus Emre bugün kullanılmayan ölçülerle yazdılar ama eskimediler.

Öyküler, şiirler, romanlar, anlatılar içeriğinden dolayı eski sayılıyorsa genelde abartı ürünüdürler. (Diyelim ki aşırı acı, sulu gözlülük, ya da yakıp yıkma, dünyaya egemen olma gibi kolaycılıklar). İnanıyorum ki dönemlerinde "moda"ydılar. Çağdaş değildiler ama.. (Burada da durup "akım" sözüyle modanın birbirine karıştırılmaması gerektiğini anımsatayım. İnsancıllık akımı bir moda değildi. Onu bir moda olarak algılayanların "modası geçmiştir". Akımları yaratanlar, bu akımın moda durumuna gelmesini istemezler. Bir akımın yaşama geçmesi başka, moda olması başka. Yaşama geçen kavramlara alışılır, vazgeçilmez olur, yadırganmaz. Moda kavramlar ise, eskir ve atılır. Bir eşarp gibi. Kimi zaman antika bile sayılmaz.)

Sanatçı adayını, hadi daraltalım çemberi, şair adayını yanıltan, "moda"nın kabul görmesidir. A ya da B'nin yazdığı şiir beğeniliyorsa, bu şiirin biçimini, içeriğini yinelemek modayı izlemeye çalışmanın ilk adımıdır. (Bu söylediklerimin genç şairin ustasını seçmesiyle ilgisi yok. Ustasını seçmenin kurallarından biri, ustayla aynı bakış açısını paylaşmayla başlar. Ustadan ayrılmayla biter. Bu ustanın gördüğü "rağbet" çırağı etkilemez). Divan şiirinde eşcinsel aşkı "moda" durumuna getiren kimdi bilemiyoruz. Ama İran ve Eski Yunan'ın yaşayıp inanarak yazdıkları bu sevda bizde "komik ve trajik" anlatımlara da yol açtı. Moda ve geçerlilik gerekçesiyle.

Sözün özü, siz siz olun "şimdi bu biçimde, şu içerikte şiirler yazılıyor" gerekçesiyle yazmaya başlamayın. Yıpranmış imgelerden ka-

NİŞAN

Suların uzak denizlere vardığı yerde
Uçsuz zamanlar çiçeği lanetli zakkum
Sağıyor yitirilmiş maviyi ıtırlardan
Yüzüm bulutlara boyanıyor ey çocuk aklım

Savruk bir yağmur sonrası içe kapanmış
Duyarsızlığı sürüyor üstümüze arsız
Sekerek bir küfürden geçiyor pırıltısı
Ne yağmur duyuyor sesi ne pencereler

Her şey yarım yamalak yarım yamalak sevi
Bir kadın köpeğini salıyor özgürlüğe
Koşup bütün zamanlara siyiyor sevincini
Gizemli perdeler sarıp sarmalıyor evi

Tanığımdır yaşlı çam sarmaşık sömürgesi
Hayatı savunan nefesin nefesimde
Bir sese nişanlıyorum solgun bir sesi
Yalnızlık bakıyor aynadaki reşimde

Aydın HATİPOĞLU

çındığınız gibi, "pek moda" imgelerden de kaçının. Çağdaş ile modayı ayırın. Çağdaş olmayı savsaklamayın. Modayı izlemeyin.

SÖZCÜK VE İMGE MODASI

Simgeler, imgeler ve sözcükler, kimi dönemlerde moda oluverir. Tüm dünyada ortak moda kavramlar da vardır. Karanlık, güvercin, güneş tüm dillerde aynı kavramı yansıtır. Ama güneşin ortalığı kavurduğu çölde, geceden bir kurtarıcı gibi söz edilir şiirlerde. Arap şiirlerindeki leyl ve leyla sözcüklerinin hep güzelliği vurguladığını hatırlayın. Sözcükler, yaşamdan kaynaklanmalı. Demir dövmenin nice bir iş olduğunu bilmeyen, bir bardak çayı bir armağan gibi algılama olanağını yaşamamış, bir menekşeyi koklamamış kişinin şiirinde ne demirci ve kızan demir, ne bir bardak demli çay ne de menekşenin otlar arasında saklanışı, kokusuyla kendini haber verişi gereğince yeralabilir. Dağa tırmanmamış, dağı tanımayan bir ozan dağa çıkmaktan söz ettiğinde ona teleferiği salık verebilirsiniz. Ama şiirde ortak imgeymiş dağa çıkmak, halay çekmek, ak güvercin, mor menekşe. (Bir zamanlar da kıral, geyik imgeleri modaydı) Siz o imgeyi yaşamadıysanız kullanmayın. Sözcükler bir fular gibi herkese yakıştırılamaz. (Ya da bir fular gibi size yakışan sözcükleri bulun) Sanat "ayrıksılık"tır.

SANAT "AYRIKSILIKTIR" AMA...

Sanat ayrıksılıktır cümlesi üstünde duralım biraz. Bu, sanatçının herkesten başka olmak için en uçtaki duyguları, biçimleri kullanması gerekir demek değil. Hani hep söylediğimiz insanın biricikliğiyle ilgili. Herkesin yaşadığı, ya da yaşadığını sandığı duyguları söyleyenler, insanlar için yeni, alışılmamış duyguları alışılmış ya da anlaşılır biçimde söyleyenler ve alışılmamış duyguları alışılmamış ya da güç anlaşılır biçimde söyleyenler ayrımını edebiyat, resim sinema ve tiyatro da örneklemeye çalışın. Bu dalların hepsinde de insana yakın, çağdaş olabileceğinizi de unutmayın.

Şaşırtıcılık, mizah, küfür, hüzün, alaycılık, yergi şiirde etkili yollardır. Ara sıra moda da olur. Bu ögeleri, şiiriniz gerektirmedikçe kullanmayın. İlle de modadan yanaysanız, siz bir tavır seçin, başarılı olun, bırakın o moda olsun. Modayı siz başlatın.

Moda olan akımlara da sakınca ile yaklaşın. Kavramları birbirine karıştırmamaya çalışın. Toplumcu ile toplumsal kavramını karıştıran ağabeylerinize benzemeyin. Dünyanın bir yanında kesintiye uğramış siyasal akımlardan birine inanıyorsanız da inancınızdan utanmayın. (Bu insancıl akımlar için geçerli bir kural. Ama ille de ırkçı olacaksanız, yine ırkçı olun. Ama bu inanışı toplumculuk diye yutturmaya da çalışmayın. Toplumculuk geçerli diye toplumsallığı toplumculuk saymayın. Toplumculuk akımının "eskidiği" kanısına kapılıp nedir geçerli olan diye dönenmeyin. Unutmayın birinci kural "kendini tanı" ikinci kural" inanmadığını yazma", üçüncü kural "sıradanlıktan kaç"tır: Sıradanlık sözünü ve kavramını yalınlıkla karıştırmak genel yanlışımız. Yalınla basiti, karışıkla karmaşığı (kompleks) karıştırmak da...

Bu yazıda da parantez içleri kalabalık. Parantez içleri okunmasa da olur demeyeceğim. Parantez içlerinde biraz fazla durun. Unutmadan, kan sözcüğü yerine kullanılan tüm sözcükleri düşünün. Sonra Hilmi Yavuz'un aşağıda anacağım dizesini / okuyun. Dizedeki çiçeği arayıp görün. Yangını ne kadar çok hatırlattığını da algılayın. Yalnız, bu dizeyi taklit etmeyin. Bir şairin, kendine özgü sözcüklerle nasıl yeni imgeler yaratabileceğini bir kez daha düşünme örneği olarak okuyun. Sevmek zorunda değilsiniz.. Yinelemek zorunda da.

"Şimdi kim dindirecek erguvanları bende"

ŞİİR DENİZİNE AKAN IRMAKLAR

Gülsüm AKYÜZ

Gece... İplerinden boşanmış doru taylar gibi yağmur dışarda... Ardarda patlayan gökgürültüleriyle yırtılıyor gecenin sessizliği. Şimşeklerle aydınlanıyor gökyüzü. Yağmur damlaları yere düşüyor hızla. Birikip derecikler ve seller oluşturuyor. Sürekli düşüyor damlalar yere, biribiri ardına...

Şiir kitapları da öyle... "Ülkemizde şiir okunmuyor. Şiir okuru yok. Şiir kitapları satılmıyor" savlarına karşın sürekli, dirençle, inatla yayımlanıyor. Ardarda. Yağmur damlaları gibi, birikip derecikler, ırmaklar oluşturuyor. Şiir denizine doğru yol alıyor köpüre köpüre. Şiir okuruna doğru. Şiir okuru var. Bazan bir imza gününde, bazan bir şenlikte bazan bir kitabevinde çıkıyor karşısına ozanın hiç beklemediği anda. Şiirleri yorumluyor. Böylece okuduğunu, önemsediğini belli ediyor ozana. Özellikle gençler; duygularını, çoşkularını daha rahat, daha hesapsız koyuyorlar ortaya. Şiir okuru, var; ve kendine inanan, insana inanan şiire, ozana kitaba el ediyor.

Yayımlanıyor şiir kitapları ardarda... Birikiyor ellerimizde. Bu kez Ankara'dan iki kadın ozanın şiir kitapları var başucumda. Yağmur vururken camlara, rüzgar savururken fidanları, bu kitapların dünyasına giriyorum yavaşça.

BİR İLK YAPIT

Bir Ardıç Kuşuyum Ben, Zerrin Taşpınar Şahin'in ilk yapıtı. Kitap başından sonuna dek kadının iç dünyasını, beklentilerini, ezilmişliğini, öfkesini, direncini, umudunu anlatan şiirlerle dolu. Ozanın kadın sorunlarına bakışını, eleştirisini ve ürettiği çözümleri dile getiren şiirlerle. "Kızın elinde oya gelin olacak yakın/ doğduğu yerde çocuk/gittiği yerde kadın" olanın duygularını, "Tam öğrenirken bir şehri..." isli baca, çatlamış fayans, herşeyi ardında bırakıp giden, "Yeni komşular benimserdi severek gülümsemeyi" yaşama "bir ipek mendil özlemenin tadını ekleyerek" bakan birinin iç dünyasını anlatan şiirlerle. Bence bu duyguları, yaşanmışlıkları bir kadın ozan dile getirebilir bunca içten, bunca yalın, bunca gerçek. Ancak bir kadın, bir kadın ozan duyabilir sızısını ezilmişliğin "Sarsak ve beceriksiz adımlarım/ utanır gibi kadınlığından" dizelerinde dışa vurduğu gibi. Bu ezilen, yazıklanan kadınlara böylesine el uzatabilir ve seslenebilir onlara, "Ben seni panayır çadırlarında buldum/... gecekondu sokaklarında, genelevlerde/adli tıpta - kolları mühürlü/... Yıllardır ben seni can içinde "dizelerinde olduğu gibi.

Ancak, insanlığı ikinci plana itilen, ev işlerinin yoğun baskısından bunalan bir kadın bunca yalın, bunca gerçekçi dile getirebilir kadının gerçeğini ve iç dünyasında kopan fırtınaları: "Yerler kirlenmiş camlar lekeli-bulaşık çok/vur kendini işe - yorgunluk uykudur/uyku saklar seni/ sustur gönlünde çalan şarkıları/ sustur ve uyu. Çocuklar anlamasın." "Yetişkin kızlarındadır biraz anneler ve biraz aktarırlar yanlışlarını/ o yitik baharları mutlaka/gizli pınarları koşulsuz."

Ozan, kadının üstündeki toplumsal baskılara, bu baskıları bir yazgı gibi kabullenişlere karşı çıkar, öfke duyar. "Çok eski bir sermayedir güzelliğin/ sevdan buyruklu./ Bir damla kan içre onurun..." "Karanlık bir gergefi dokuyor kadın/- taa en tepeden ayak uçlarına- /onbirinde satılmış bir kızın çığlıklarıyla/ bozulmuş kanlı çarşafları dokuyor" "yani ne taşıdıysa bana annem/binlerce yıllık kadınsı bir zamandan" "Gün geçtikçe artıyormuş genelevler/ onca yoksulluk varken/ onca keder/ ozanlar bile yalnızca/cinsel bir simge yaparlarsa kadını" dizelerinde dışa vurduğu gibi. Ozan yalnızca kadın olmanın, ana olmanın sancılarını taşımaz yüreğinde. Ülkemizde olup bitenler, yakın geçmişimizde yaşanan acılı, kanlı olaylar, ölümler ve kopardığı onca yeşil yaprakla eylül, ozanın kuşkusuz ilgi alanının içindedir. Şiiriyle sorgular o dönemdeki toplumsal durumu; insanları, insanların tepkisizliğini: "Ölümler üretilen bir çağın ortasında/bungun ve acılı/ yorgun bir kadınsan-zorlarsan sabahı/../ ve bahara kaldırılmışsa mavi elbisen/gündemdedir eylül." "Neydi yitirilen?/ Paspaslanan taşlar, soğuk duvarlar/gri pencerelerden bile sezilen/ suskusuyla kocaman şehir." "mayıs karla örterken bahçemi/ sorgulayan bir Deniz'ken Marmara/ bana bahar muştusu getirme." "her kavgada ölendiler/ ve doğumda yenilenen onlardı/ her şafak asıldılar.

Ozan, kadının ezilmişliğine, toplumdaki ikincil konumuna, başkaldırırken; umut ve direncini diri tutar hem de toplumumuzda yaşanan acılı, olaylara karışır. "İnatla kadınlığımı bilemem/ ve yüksek sesle konuşmam bundandır" "yine de ölmedi tenimin altında/ gümüş pullu balıklar." Kendisi umudunu yitirmediği, başkaldırdığı gibi direnmeye çağırır bütün kadınları: "düşlerini yormayı dene", "usul usul büyümede uyanmaların/ pusatların birikmede/ bir fidan gibi bakmaktasın özgürlüğüne / yeşermede dalların/ bir görkemli şafağın hazırlığındasın." dizeleriyle yüreklendirir kadınları.

Ozan, direnmenin bir biçimi olan sevdayı kutsar, yüreğini koyar "Bir Ardıç Kuşuyum Ben" şiirinde ortaya. "Kaç kişinin gücü yetmiştir/ yasaklanmış bir aşkı savunmaya../ Bir ardıç kuşuyum ben/ toprağa düşeceğim bir gün/ içimde çimlenen tohum çatlatıp yüreğimi/ ağaca dönsün ve yüzyıl yaşasın diye/ hiç ardıma bakmadan öleceğim/... yüzünü biriktiriyorum şimdi" Bununla beraber direnmenin karşı koymanın, eziklik ve baskıdan kurtulmanın birlikte olacağına inanır, ortaya koyar: "Başları önce eğik sonra usul usul dikleşerek/ elleri önce hafif hafif sonra birleşerek sımsıkı/ birbirlerinden güçlenerek / bir oyunda çoğalmalı"

Zerrin Taşpınar Şahin'in şiiri, şiirde yenilik, estetik arayış adına anlamı dışlamayan bir şiir. Ozanın yaşanmışlıkları, özlemleri, umutları duru, yalın bir söyleyişle dışa vuruken, kendi içinde yetkin bir çizgiye ulaşmış. Oturmuş bir şiir. Zerrin Taşpınar Şahin'in şiirlerini okurken yaşadığım bir olayı anımsadım: Kent dışındaki bir imza gününe giderken beni almaya gelen bir öğretmen arkadaş, ev yaşantımı görünce son derece şaşırmış ve şaşkınlığını şu sözlerle dışa vurmuştu: "Baktım, her evdeki işler yapılıyor sizde de... Her kadının yaptığı işler. Üstelik bir çocuk "anne" diyor. Çok şaşırdım. "Gülümseyişle şöyle yanıtlamıştım. "Önemli olan yaşamın içinde, yaşarken, yaşamı böylesine gerçekliği içinde yaşarken yapıtlar üretebilmek. "Taşpınar Şahin'e, ikisi ikiz, üç çocuk anne diyor ve her kadının yaşadığını yaşıyor o da ve şiir yazıyor. Yaşamın taa içinden, insan olmanın, kadın olmanın, ana olmanın bilincinde. Daha nice şiirlere diyorum Taşpınar'a.

BİR USTANIN YENİ YAPITI

Gülten Akın, ülkemizin yakın geçmişinde insanlarımızın yaşadığı acıları en yoğun yaşayan insanlarımızdan biri, bir ozan ana. Bu dönemi bu dönemde yaşanan acıları, yüreğinden kopup gelen dizelerle betimleyen, sorgulayan bir ozanımız: "Hey tanrım, bu çocuklarımız bizim/ Bunca yıl hangi taşı oraya kapatsan/ Unufak olur/ Bunca yıl hangi kuşu/Bize hüzünlü görüşler, telörgüler/Beton gölgeler bağışlayan/Bunca yıl hangi bir kuşu,/ Ölür ölür ölür/ Anlamıyor musun/ Yok mu senin oğlun kızın", "Ellerini görsem oğlumun/ Uzun esmer pamaklı ellerini/ Onları özlüyorum/ Görsem ellerini oğlumun/ Ardında bağlı durmasa" dizelerinde olduğu gibi yalnız kendi duygularını, acılarını değil; o dönemi yaşayan bütün anaların duygularını dile getiren bir ozan.

Sevda Kalıcıdır, ozanın yeni kitabı. "Günlerce aylarca şiirden kaçtım/ Gümüş tilkim mavi sincabımdı/ Kovaladı beni/ Işığı önüme düştü yansıdı balkıdı/ Dokundu okşadı, ayağımı çeldi yolumu gözledi"dizeleriyle başladığı kitabı. Yaşadığı acılar mıydı ozanının "şiirden kaçtım" demesine neden olan; kendisini yalnız, kaybolmuş duyumsatan. Yoksa acılı şiirler yazmak istemeyişi mi? Kimbilir neden? Yine de bu hüzün, yalnızlık duygusu yansıyor yeni kitabındaki şiirlerinde de... "Bir deli kuzgun gibiyim yaşlı teleğimle/ Göğü siliyorum duraksamadan/ Yorgunluktan değil, öyle sanıyorum/ Yalnızlıktandır/ Hızla dökülüyor tüyüm teleğim...," "Kayboldum/ Çevrilir sayılar sonuncuya değin/ Ansımaz sonuncu kaçtı, biter telefon/.../ Kayboldum/ Kimlere hüzündü kimlere nostalji/ Kimler tutkun idi kimler unuttu/ Siz hepiniz ölüleri ve mezarları seversiniz/ Çoğa sürmez bir gün ben de beklerim." dizelerinde hüzün, yalnızlık ve hatta bir ölüm düşüncesine alışma yoğun olarak kendini göstermektedir... "Çocuklar/ İçten bir sesleniş/ Yetinmeli/ Telefon yalandan bağlar/ İnsan yalnız daha yalnız yaşlandıkça / Kendine konuşur kendi", "Ölümü ben ölümü ben/ Tuttum uzağımda yadsıdım/ Bir vida gibi sessiz kendiliğinden / O bana alıştı", dizelerinde insanın yaşlılığa, ölüm duygusuna alışmasını betimlemektedir.

Yaşamını derinden etkileyen mapusane yaşanmışlıklarından, hüzünlü şiirler bu kitapta da yer almaktadır. "Telörgüde boynu bükük/ Bir sarı bir küçük bir serin çiğdem/ Canımın parçası öte geçede/ Bedeninde yarı ışık yarı gölge/ Ah demem/ Ah demez canımın parçası," "Öyle özgür, öyle özgürlüğe sevdalı/ İstese dağları eritirdi soluğuyla/ Kıyamet dudağının iki ucundaydı/ Mapusta öldü...," "Gülemem, çiçek alamam, utanırım kendimi onarmaya/ Dünyası zındandan zındandan zındandan/ Zındanlar boşalmadıkça..."

Ozan, mapustakilerin, dışardaki yakınlarının acısını, hüzününü yazarken; bu insanların yaşadıklarına duyarsızlığa da tepkisini dışa vurur. "Susarız gözlerimizde binbir iğne/ Resmiyle doludur tarih susarak öldürdüğümüzün" dizelerinde olduğu gibi.

Değişen toplumsal koşulların getirdiği yeni değer yagılarını betimler, eleştirir. Karşı çıkar "Yalana yaslanmamış bir çeşit erk kurulmadan önce/ Köprüler ve yollar tahviller senetler hükmünde/ Nehirlerimiz ve dağlarımız ve başka başka nelerimiz/ Senet senet satılmadan önce/ Şirketler vakıflar ocaklar kutsal kılınıp" değerlerimizin yitirilişine.

Tanıklık eder toplumsal çelişkilere, yanlışlıklara, savaş kışkırtıcılığına, çocukların ölümüne. "Onu gördüm/ Yabanıl bir hayvanın yüzüydü/ Bankalardan otellerden uzun otomobillerden/ Kente bakıyordu/ Onu gördüm/ Yüzü yabanıldı yine yırtıcıydı/ Silahları gördüm sonra/ Düşen çocukları gördüm/ Gözlerinde yarım bırakılmış gülümseme".

Acılarla yoğunlaşır duygular; insan olgunlaşır. Gülten Akın; oğlu idamla yargılanan bir ananın, bir ozan ananın tanımsız acılarıyla olgunlaştırıp güçlendirmiş şiirini. Yer yer şiirini dayandırdığı geleneksel söyleyişi ise belli bir ölçü ve keyifle kullanıyor. Okurken tad alıyor insan. Ozan bu olgunlaşmayı şu dizelerle belirtmektedir. "Tanrım sen beni sınarken nelerce/ Ben seni sınadım" "Ters çingenesiyim güneşin, bir onu izledim/ Yollar özlemden kanadı. Adımı yansıdı dağlar/ Ağacoldum yemişlerim silkelendi hoşnudum/ İçime yürüdü ayaklarım".

"Onardım kendimi geri çekilmekle/ Yaşamı da seni de seviyorum", "Gün bu yediveren umuda karşılık gelmiyor/ Bir yerlerde bir ağustos kalmış olmalı", "Avcunda sıkıca sakladığın/ Renkli kırık camlar/ iki elin kızıl kanda/ Aç avuçlarını sesini yükselt/ Gel dirilt değiştir" dizelerinde dışa vurduğu gibi; umudu ve direnci eksiltmez yaşamında şiirinden. İnsana insanın mücadelesine inancını yineler: "Oysa akan bir ırmağı kim durdurabilir" "Erzincanda bin kuş var/ Acıları derin, öfkeleri kında/ Dirençleri kavi/ Gümüş bir onurla kanatlanmışlar" dizelerinde. İnsan olmanın, ozan olmanın sorumluluğunu hiç unutmaz: "Yanlış mı belledim, İnsan sorumluluktur".

İnsan olmanın, ozan olmanın sorumluluğunu duyan ozana; bu sorumlulukla yazdığı şiirlerle, yaşamımıza yeni güzellikler katan ozana, günlerine merhaba...

TAHSİN YÜCEL VE YAZAR SORUMLULUĞU

Kadir YERCİ

Yazılı kültürün birçok yapıtının, yazarının amaçladığının dışında, hatta o amaca karşıt bir serüveni olmuştur. **Robinson Crusoe**'nun, klasik siyasal iktisadın prototip insanına-elbette yanlış biçimde-temel ve başlangıç alınması, yazarının-polis olmasına karşın-amaç ve istencini aşan bir olguydu.

Madam Bovary, farklı yorumlarıyla, yazarın amaçladığının dışında bir anlam kazanan bir başka yapıttır. (*)

Yazarının amacından ayrı olarak, Patrick Süskind'in **Koku** adlı romanı da-adasız-bir **robinsonad** romanıdır. Üstelik bu yapıt(lar) kategorisine adını veren **Robinson Crusoe**'yu düzelten" ve ona gerçek kimliğini veren bir yapıttır. (**)

Ancak, bu-ve ayni çerçeveye sokulabilecek başka-yapıtların bir özelliği var: Yazarının amaçlamadığı bir anlam kazanmış olsalar da, tiplemeleri olgun ve kusursuz! Örneğin, Orhan Kemal, **Murtaza** ile, Kant'ın **ödev ahlakı** kategorisine giren görkemli bir örnek üzerinde çalıştığını belki hiç düşünmüyordu. Nitekim, onun öteki yapıtlarında böylesine "arınmış" bir tipe pek rastlanmaz! (**Murtaza**'nın, Kantçı böylesi yorumuna Orhan Kemal'in katılabileceğine hiç kuşku yoktur!)

Yazın ürünü, basılıp piyasaya çıktığı andan sonra, kendi serüvenini yaşamaya başlıyor. Yazar, kendi kitabı için dahi bu serüvene -o ürün temelinde-müdahale edemiyor! Ne var ki, olgun bir yapıt ortaya koyup koymamanın yazar sorumluluğu açısından ayrımı var: Bütünlüğü olmayan, romanın iç mantığı açısından da gerçekçi bulunmayan, sarkan bir tip yaratan -ya da tip yaratamayan- yazar, nesnel ve yansız ölçütlerin kullanıldığı bir yazın dünyasında, başarısız bir yapıtın yazarı olarak değerlendirilip bir yana bırakılmalıdır. Ancak, romandaki tip, siyasetle, şöyle ya da böyle ilgili bir tip ise, yazınsal ölçütler hemen hiç uygulanmıyor!

İşte, Tahsin Yücel'in, **Peygamberin Son Beş Günü** adlı romanı, ciddilikle, baştan sona okunamayacak; yazarının, yaratmak istediği mizahın altında kaldığı, **irrasyonel**de gezinen, dolayısıyla da **rasyonel**de açıklanma ve eleştirilme olanağı bulunmayan (eleştiriden müstağni, eleştiri dışı) bir yapıttır. Bu nedenle de mazurdur.

Tahsin Yücel, **Peygamberin Son Beş Günü**'nü yazarken, besbelli ki bu kitaptaki "sorunsalını" paylaşan, yakın tarihli bir başka romanı, Vedat Türkali'nin **Tek Kişilik Ölüm**'ünü ve o romana yapılan eleştiriyi de hiç mi hiç dikkate almamış! Almış olsaydı, o romana göre dahi, çok çok aşağı düzeyde bir "romanla" okuyucu karşısına çıkma cesaretini gösteremezdi. Tahsin Yücel, romanın kendisiyle başladığını öneren Orhan Pamuk ve benzerlerini, **Peygamberin Son Beş Günü**'nün başında-örtük biçimde-eleştirirken, kendisinin de geçmişten-hele pek yakın geçmişten-haberliymiş izlenimini vermediğini düşünüyor mu acaba?

Kitabın başında, "Zorunlu Bir Açıklama" başlıklı bölümde, Tahsin Yücel, bu bölüme imza olarak kullandığı "Yazarlar"ın kaleminden, şöyle yazıyor:

"...(Rahmi Sönmez'in) yaşamını yapıtını yakından inceleyince kendisini çok sevmiştik; üstelik Rahmi Sönmez ülkemizde oldukça yaygın bir ozan türünün ilginç bir örneği gibi görünmüştü bize. Böylece, aksak bir roman biçiminde bile olsa, onun yaşamöyküsünü yayımlamak, yalnızca unutulmuş bir ozana varolma hakkını vermek değil, yazın dünyamızın belirli bir yanını da aydınlatmak olacaktı" (s. 9).

Yani, roman, hiç de öyle şakacı biçimde yazılmış değildi. Bir savı (?) vardı!

İlk bölümde çizilen Peygamber tipi, nevrotik bir tip! S.160'da, Peygamber'in ussal dengesinin yerinde olmadığı, yazarca zaten belirtiliyor:

"... Fehmi Gülmez, dostunun ussal dengesinin yerinde olduğunu sanıyor, onunla tartışmaya kalkıyordu."

Oysa, s. 217'den başlayarak verilen bar bölümünde, romanın kurgusuna aykırı biçimde, Peygamber'in hiçbir nevrotik davranışı yok! Nevroza en çok yaklaşan sevişme paragrafları bile düşle karışık! S. 285'ten başlayarak, Nazım'ın Peygamberle-düşsel-konuşması da, keza, nevrotik değil!

Öte yandan, Feride de, iş ararken, ısrarla, patronlara "... kaçınılmaz biçimde yaklaşan proletarya devrimine ilişkin görüşlerini aktarıyor" (s. 43).

İnandırıcılıktan tümüyle uzak bu satırlar, ayrıca, Yücel'in, Peygamber'i de benzer biçimde "karakterize ettiği (!?)" düşünülürse, okuyucuyu haklı olarak, romanın, hep bir "takıntılar toplamı"na denk geldiği yargısına getiriyor: Romanın hemen bütün tiplerini bir takıntıyla açıklamak olanağı var. Böylece, hep takıntılıların anlatıldığı roman, karşıtını ve karşılaştırılabilecek olanı içermediğinden, bütünüyle gerçekliğin dışına düşüyor. Kendisine "devrimci diskur" çekilen ama yine de Feride'yi işe alan patron, bunun romandaki belki en küçük örneği.

Peygamberin Son Beş Günü'nün okuyucular ve eleştirmenlerce yapılan yorumun, bu romanın yazarı olarak Tahsin Yücel'in bu yapıta vermek istediği anlam olmadığı, açık seçik ortaya çıktı. Ancak, bu anlam ve yorum ayrımı, yazımızın ilk paragraflarında değindiğimiz türden bir ayrım

---

(*) Bu yapıtla ilgili olarak Veli Yılmaz'ın **Evrensel Kültür Dergisi**'nin 4 mart 1992 sayısındaki yorumu (Madam Bovary'nin özgürleşen insanın örneği olarak görülmesi) bizce doğru değildir. Madam Bovary kapitalizmin çürümüş insanının örneğidir.

(**) Yapıtların farklı yorumlanışlarına örnek diye sözüm ona "içeriden" bir karşı çıkışla yapıtlara "kendilerini" anlattıran kimi eleştiri yazarları da çıkışıyor: **Koku** da, böyle -utangaç- bir eleştiriye konu oldu: **Çerçeve** dergisi sayı 28 Ocak 1988. Bu ve benzeri eleştiriler yöntemsel olarak yanlıştır. Nedeni yazımızın buraya kadarki paragraflarında var.

UNUTMAMAK SÖZLERİ

Yürüdün içindeki bütün yollar tükendi
Kendini göremediğin bir ayna ve duvarlar
Dokun yaşadıklarına cam kırıkları ve karanlık.

Her şey dört adımla tanımlanır: kanatsız yaşamak
Yedeğe alınan günleri taşırız gizlimizde
Ve bir an soluğumuz yetmez son öpüşmelere.

Biliyorsun, şimdi ben çocukluğumda yıkandığım
Suların titreşimindeyim ve bedenim susmuş
Konuşmam, konuşmuyorum. Dilimde sözler kırıldı.

Yanımda kimseler yok düşündüklerimden başka
En yiğit yanımız bu unut-mamak, ey unut-mamak
Tek kanadımız, o da kırılırsa nasıl uçarız, nasıl uçarız ha.

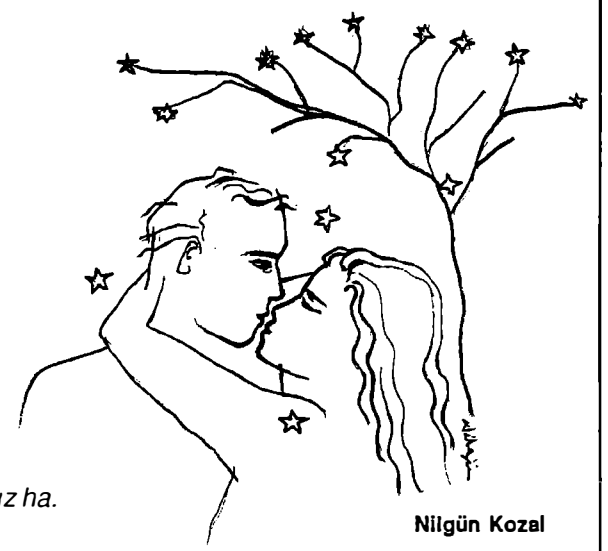

Nilgün Kozal

Koray FEYİZ / Mayıs, 1985

da değil! Yazarın tiplemedeki başarısızlığından kaynaklanan, yazarının "meramını anlatamamasından" kaynak-lanan bir ayrım! Burada, -bu romanı bu biçimiyle yayımlayan yayınevinin sorumluluğu bir yana- çok ciddi bir yazar sorumluluğu doğuyor. Bu sorumluluğun niteliğini daha berraklaştırmak ve sorumluluğun gereğinin -ancak- Bir yolunu göstermek üzere, ünlü bir sinema yönetmeninden, İsveç'li İngmar Bergman'dan kimi alıntılar yapmak istiyoruz: (***)

— **"(Birkaç filminizde)... yine gördüğümüz, bir an tahta bir kadın yontusu önünde kalıyorsunuz. Neden?**

— O yontu, bir geminin burnuna konmuş bir yontuydu. Yaşadığım adada, evimin dış yanında duruyor. Benim arkadaşım; sert bir odundan yapıldığından seviyorum onu. Benim için kişisel kimi şeyler anlatıyor.

— Nasıl oluyor da, seyirciye böyle, kişisel anlamları olan şeyleri götürüyorsunuz: Yeniden ve yeniden ortaya çıkan gemi başları, (...) günlükler ve mektuplar; (...) küçük anları açıklamakta bile zayıf kalan kişisel kuş korkusu? Bütün bu şeylerin anlamını anlamadan bakıp duran kişiye ne diyeceksiniz?

— Bütün bu şeyler, bana bir şey, başkalarına başka şey anlatıyordur.

— Onları yinelemekten özgül bir amacınız yok mu?

Ama, sizi yazar kabul ederek izleyen seyirci için bunun ne anlama geldiğini düşünmüyor musunuz? (...) Bu oyun dolu bir dünya değil; (...) seyirci ciddi ve tipik sorunlarla karşı karşıya olduğundan kuşku duymuyor. Hayranlarınız, sizi dünyanızın biçimini anlamak bütün bu göllerin, adaların, kayalıkların adlarını, özelliklerini ve hatta önemini bilmek istiyorlar. Bize neyi öğütlüyorsunuz?" (s. 133).

"(Sessizlik adlı) Filminizin özyaşamöyküsel doğası üstüne iki paradoks var. Birincisi, garip, aşırı kişisel, hatta rutinleştirilmiş daha çok Freud'çu simgecilik. Örneğin, garson, sosisin başını ısırıp kopardığında, belli seyirci bunun hadım etme simgesini belirtmesine karşı çıkamaz.

— Öyle değil. Rol için aldığım aktör, yaşlı harika bir adamdı, o sırada da, damarlarındaki kan pıhtılaşmasından hastaydı, belleğini yitirmişti, rolün gereğini bile anımsayamazdı. Biz filmi çekerken yaşamında olanları bile unuttu. Tam anlamıyla çocuk gibi oldu. Ama yüzü olağanüstüydü. Dolayısıyla kendi görevini yerine getirmesi anlamında, ona ne isterse yapabileceğini söyledim. Bu, onun, çocukla şakalaşarak yaptığı doğaçlamadır." (s. 146-147).

— "Bir filmi düzeltmek için başka bir film yapar mısınız?

— Yalnızca, **The Passion of Anna** ile **...**

— The Rite'ı düzelten?

— Evet. Sonra **Winter Light** bir nebze, **Through a Glass Darkly**'yi düzeltmek için yapıldı.

— Evet, ve sorunlardan biri...

— Ve **The Magician, The Naked Night**'ı düzeltti.

— Ya, ...

— Ama bilinçli olarak değil. Allahtan ki, bilinçli değildi.

— Onun yanlış olduğunu gördünüz ve ...

— Artık gitmeliyim." (s. 156-157).

Şimdi sorabilirsiniz: Sanatçının vermek istedikleri ile okuyucunun-izleyicinin-algıladıkları arasındaki açıklık, özgül anlamlar ve yapıtı "düzeltme gereği" Tahsin Yücel'de, en az Bergman'daki denli yok mu? Bu soruya, Yücel'in kendisi, "Hayır!" diyemiyor (tam olarak "Evet!" demesi ise, kendini yadsıması olurdu!)

Bergman'ın açıksözlülüğünü, dürüstlüğünü, yanlışını kabul edişini ve yanlışını "onarışını" düşünüp pekâlâ şunu da sorabilirsiniz: "Bu denli gönül indirmek için, o denli yüksekte mi bulunmak gerekiyor yoksa?"

(***) C.T.Sammels, **Antonioni, Truffaut Fellini Sinemasını Anlatıyor.** Çev. Kadir Yerci, Düzlem Yayınevi, İstanbul, 1992.

İYİ ADAMDI... ACAR ADAMDI

Düzce... bahçeli... tek katlı... ahşap bir ev. Geniş bir salonun duvarında asılı bir resim. Düzce'ye Nazım Hikmet için giden bizler resme bakıyoruz.

Resmi yapılan Arif Zengin, oturuyor. Karşımızda... Arif Zengin'in resmini yapan Nazım Hikmet içimizde... Sevinç... üzüntü... heyecan...

Bu duygularla dolu dolu Arif Zengin'le konuşurken, Nazım Hikmet'in nasıl biri olduğunu sorduk. Arif Zengin, biraz durakladıktan sonra" iyi adamdı... acar adamdı" dedi.

Bu iyi adama, acar adama, düşüncesinden ötürü eziyet edildiğini hayatının karartılmak istendiğini hepimiz biliyoruz. Ben bu yazıyı yazarken Nokta dergisi kandondurucu belgeler yayımladı.

Bu belgelere göre Türkiye hükümeti bazı yurttaşlarımızı ölüm kamplarında yok edilsin diye Alman nazi hükümetine teslim etmiş.

Bunu okuduktan sonra... hayır hiçbir sözüm yok... Aşağıda Nazım Hikmet'in... iyi adamın... acar adamın 1938 yılında Ankara Askeri Cezaevinde yaptığı resmin öyküsünü okuyacaksınız.

Resmin diasını çeken... söyleşinin bandını dergimize veren İsa Çelik'e, Arif Zengin'le bizi tanıştıran Celil Yağız'a teşekkür ederim.

Cengiz GÜNDOĞDU

— Nazım Hikmet'le karşılaşmanızı anlatır mısınız?

— Biz askerdik. İnzibat merkezdeydik. Ankara Merkezde. Beni ayırdılar, mapusların başına verdiler. Bu güçlü dediler. O zaman güçlüyüm, iyiyim. Bu ara bunlar yedi kişi geldiler. Onu mahkemeye getirip götürürdüm. Oradan altı ayı geçirince sivil hapisaneye götürdüm teslim ettim. Ordan tezkere aldım geldim. O da ordan yirmi sekiz yıl yedi ya, İstanbul'a geçti.

— Yani altı aya yakın beraber kaldınız orda.

— Daha fazla

— Peki bu resim nasıl oldu.

— Bu resim... Onun ailesinin ismi Piraye. Ailesi geldi ziyarete İstanbul'dan oraya. Gelince nöbetçi var tabi ki, nöbetçi "yasaktır" dedi. "Ama" dedi "ben uzak yerden geldim, çağırdılar beni" Orada onbaşıydım ya, çağırdım ona. Dedim "Sen merkeze git merkezden izin alabilirsen gelirsin, dönersin, görürsün. Yüzbaşıdan izin alacaksın." Göstermek yasak. Anahtar cebimde.

O gitti. Yüzbaşı bir merhamete geldi, ona iki saat görüşme izni verdi. O iki saati getirdi bana bıraktı. Ben de getirdim kapıyı açtım içeri aldım. İki saati dört saat yaptım. Dört saat bıraktım. Yüzbaşının geleceği yok. Bana soruyor telefonda. Ondan sonra Piraye gitti. İkinci günü kaput sırtımda. Sırtıma atmışım öyle. Nazım Hikmet beni gördü, şöyle bir baktı. "Onbaşı senin bir resmini yapayım" dedi. Bu kadar. Bir resmini yapayım deyince... elinde bir şey yok. Ne kağıt var, ne kalem var, ne bir şey var. Böyle yüzüme bakıyor. Şöyle bir çevirdi. "Tamam" dedi "git şu şu kalemleri al gel." Onları aldım geldim.

— Böyle durdunuz mu siz?

— İşte kaput sırtımda öyle durdum ya. Yeğnik değil o kaput. Öyle durdum.

— Önce eskizini çizmiş. Arkadakileri eklemiş. Çift süren adam... çiftçi ya...

— Peki sen bu resmi alınca ne yaptın? Camlattın nı hemen?

— Ona çerçeve yaptırdım orda. O eski çerçeve de tavanda duruyor şimdi. Ağır tahtadan... uygunca bir şey değil. Hemen getirdim, çaktım. Çerçevenin içinde getirdim. O tahta çerçeveyle getirdim.

— Yani bu orijinal çerçevesi değil.

— Evet

— Nazım Hikmet'in kim olduğunu o zaman biliyor muydun?

— Bilmiyordum.

— Neden hapis yattığını biliyor muydun?

— Hiç bilmiyordum.

— Sonra öğrendin mi?

— Yalnız o geleceği zaman yüzbaşı dedi ki" Arif, bir mapus gelecek. Çok dikkat etmen lazım". Bu defa baktım, Bir gün baktım, iki gün baktım. İkinci günü jandarma, polis, inzibat... üç kişinin arasında geliyor. Koltuğunda ufacık bir bohça. Sarışın, uzun boylu. Onun resmini o geldikten sonra gazetede gördüm ama kaybettim. "Bu adamı zaptedebilirsek tamamdır" dedim. Kendim de o zaman iyiyim. "Bunu kaçırmasak iyi" dedim.

(Gülüşmeler)

— Ben şunu öğrenmek istedim. "Dikkat et" denince ne düşündün. Ne geliyor dedin kendine. Niçin dikkat edilmesi gerektiğini

düşündün mü?

— Ben ne yaptığını, ne ettiğini bilmiyordum ki.

— Ama dikkat edilmesi gerekiyor adama...

— Görevliler et dedi. Kimseye göstermeyeceksin. Bizden izinsiz kimseye göstermeyeceksin. Piraye'yi gösterdim ya, çok şeyler teklif etti. Beni götürecek İstanbul'a. Çok şeyler yapacak... Ben de "Önce sen kurtul bakalım. Beni götüreceksin ama sen hapissin".

— Sonra öğrendin mi Nazım'ı

— Sormadım. Askerlik bitti, köye geldim. Yalnız bizim köyden bir kişi vardı onun yanında.

— Benim öğrenmek istediğim şu. Bu resim Türkiye kültürü açısından çok önemli. Sen bunu neden sakladın? Bilmeden mi sakladın?

— Bir hatıra diye... Hatta başka arkadaşlar da istediler. O zamanki parayla yirmi beş otuz para vereceğiz dediler. Yapmadı. "Arif'ten başkasına yapmam" dedi.

— Peki bir şey daha öğreneceğim. Merak ediyorum. Sizler için mücadele ettiğini, şiirler yazdığını bilmiyordunuz değil mi?

— Yok.

— Şimdi? Şimdi biliyor musun? Sizler için mücadele ettiğini, hapse sizler için girdiğini biliyor musun?

— Yok.

— Arif Amca, onunla sohbet eder miydiniz?

— Arada sırada. Çok etmezdik. O ayrı yerdeydi.

— Sever miydi seni?

— Severdi tabii. Dedim ya Ben askerliği bitirirsem, o da kurtulursa beni İstanbul'a götürecekti. "Beni tanırsın" derdi.

— Nasıl bir insandı Arif amca?

— İyi bir insandı.

— Dediğim gibi Ankara'dan getiriyor. Dediğim gibi, bu yapıt onun için değerli. Gerçekten dikkat edin, ta bu ana kadar en ufak bir deformasyona uğramadan saklamış.

— Ne zaman söylendi ona?

— Yirmi-yirmi beş sene oluyor.

— Nazım Hikmet'in resmi yaptığını siz ne zaman öğrendiniz?

Arif Zengin (Fotoğraf: İsa Çelik)

— Yirmi Yirmi beş sene oluyor.

— O zaman anlattınız Nazım Hikmet'in kim olduğunu.

— Kendi ölçüsüne göre Nazım Hikmet'in kim olduğunu biliyor. Ama bu konuya giren bir insan değil. Onunla sıcak bir ilişkileri olmuş. Onun için en değerli hediye o resimde. O resimden başka".

— Galiba bu ilk kez ortaya çıkacak

— Peki ne olacak şimdi bu resim?

— Efendim bu resmi biz dergimizde yayımlayacağız. Diyeceğiz Nazım Hikmet Arif Zengin'in resmini yapmış. Bizim için önemli olan bu resmin saklanması.

— Çok hoşlarına gitti bu resmi bugüne kadar saklamış olman. Bunlar Nazım Hikmet'in fikirlerini savunan, şiirlerini iyi bilen onların samimi dostları. Taa İstanbul'dan kalktılar. Senin bu resmini göreceğiz diye geldiler.

— Kaç yaşındasınız

— Seksen

— Zaten dikkat edin, resmin üzerine o tarihi yazmış. 17 Nisan 1938 Şimdi dikkat ederseniz, asker resimleri nasıl bir modaysa, Nazım Hikmet o mizanpajı vermiş. Ankara kalesi, Türk bayrağı...

— O kendiliğinden yaptı. Yoksa ben yap demedim. O vakit kendiliğinden bir iyilik yapayım dedi, bunu yaptı.

— Sen bana yapar mısın demedin.

— Yok.

— Sevindin mi peki amca?

— Böyle yüksek bir yerin üstünde dururken "dur onbaşı dedi, bir resmini yapayım dedi. İşte o kadar. Mapusların içine girmiştim. Neyle yapacaksın dedim benim resmimi. Elinde hiçbir şey yok. Dedim ya. Şu kadar ufak bir kalem çıkardı. Koydu o şeyin üstüne.

— Evvela bir taslağını çizmiş.

— Böyle yüzüme bakıyor. Dikkatli bakıyor. Böyle bir çevirdi. "Tamam" dedi. "Şimdi sen yedi türlü kalemi dedi, şu kağıdı getir" dedi. Gittim getirdim. Gördüğünüz tarzda yapınca arkadaşlar da çok istediler. Yapmadı.

— Sevindiniz mi peki?

— Tabii

— Peki bir şey de ben soracağım. O zaman askerlerin Nazım Hikmet'le ilişkisi yasak değil miydi? Onu oldukça tehlikeli görüyorlardı her halde.

— Yok ya öyle bir şey yoktu. Tehlikeli olsaydı o... Acar adamdı acar.

— Acar mıydı? İyi adam... Acar adam...

"NAZIM HİKMET" ŞOV

Bülent HABORA

Herşeyi yozlaştırmakta, kokuşturmakta kimse elimize su sökemez.

Bir dönemler "Dernek" furyası vardı. Canı sıkılan "Dernek" kurardı. Sonra "Apoletli Demokrasi" geldi. Dernekler okka altına gitti. Üyelerin bir bölümü nikel ve banknot alanında Mevlevi dervişi gibi dönerlerken, bir başka bölümü de ya halk için çalışmayı kabare kadehleriyle anılar komikliğine dönüştürdüler ya da "Değişen dünya" esprisini farklı bir biçimde algılayarak döndüler.

İşte "Vakıf" furyası da bu dönemde ortaya çıktı. Önüne gelen, Osmanlı hayranlığını içeren yasalardan yararlanarak "Vakıf" kurdu. Bazıları "dini"ydi, bazıları "ticari"ydi, bazıları "ciddi"ydi, bazıları da "gayriciddi"ydi.

"Vakıf enflasyonu" döneminin kuruluşlarından biri de "Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı" adını taşıyor.

Anladığım kadarıyla bu kuruluş, öncelikle Nazım Hikmet'in yeniden yurttaşlığa alınması, mezarının getirilmesi gibi şeylerle uğraşacakmış.

Bu konular o denli önemli mi? Hâlâ kitapların toplatıldığı, emekli sosyalist gazetenin afacan "kitap tanıtıcı"larının arkadaş yapıtlarına övgüler döktürdüğü, eş-dost yazarların birbirini kaşıdığı, kitapların 2-3 bin basıldığı bir ülkede, Nazım Hikmet'e "Yurttaşlık hakkı" verilse ne yazar?

Mezarı getirilecekmiş... Sonra bir gün, gene "Apoletli Demokrasi" gelir, Nazım'ın mezarındaki kemikler ya çöp torbasıyla alınır, (Anıtkabir'den son çıkarılan kemikler gibi) ya da bu kentin göbeğinde olup da, 10 milyon İstanbul'lunun 9 milyon 999 bininin bile bilmediği Şeyh Bedreddin'in mezarı gibi olur, ozanımızınki...

Yurttaşlık hakkı, mezar gibi "derun" işlerle uğraşan bu Vakıf, günün "mânâ ve ehemmiyeti"ne uygun olarak bir yarışma düzenlemiş, bunun için de bir Seçici Kurul oluşturmuş. Seçici Kurul üyelerinin adlarını okuduktan sonra, Nazım Hikmet'in "Vatan Haini" adlı şiirini anımsadım.

Şöyle başlıyor şiir:

"Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ."

Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz," dedi Hikmet.

"Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ."

Bir Ankara gazetesinde çıktı bunlar, üç sütun üstüne, kapkara haykıran puntolarla

bir Ankara gazetesinde, Fotoğrafı yanında Amiral Vilyamsonun.

66 santimetre karede gülüyor, ağzı kulaklarında, Amerikan amirali.

Amerika bütçemize 120 milyon lira hibe etti, 120 milyon lira.

Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz" dedi Hikmet

Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ."

Bu mısraları yazan ozanın adına düzenlenen şiir yarışmasının Seçici Kurul'unda, bu şiirde sözü edilen emperyalizmin en güçlü organlarından birinin açtığı roman yarışmasında Seçici Kurul üyeliği görevini yapmış olan bir kişi de var. Vakıfçılara hayırlı ve uğurlu olsun.

"Seçici Kurul" olayının yanında bir de "Yarışma" olayı var. İsteyenlerin 5 şiirle katılacağı bu "Yarışma" ve Seçici Kurul'un üzerinde üç saygın sanatçımız şunları söylüyor:

"Bana kalırsa bu bir ödül değil, bir yarışmadır. Daha önemlisi, bu yarışmada seçici kurulu oluşturan kişilerin arasında Nazım Hikmet'in düşünce dünyasıyla uzaktan yakından hiçbir ilgisi bulunmayan, hatta ona ters düşen kimselerin bulunmasıdır. İstifa mektubunda da belirttiğim gibi, seçici kurul üyeleri arasında Nazım Hikmet'i tanıtmaktan ya da sunmaktan öte onunla ilgili köklü araştırmalar yapmış tek kişinin bulunmamasıdır. (..) Bu tutum, Nazım Hikmet'i özünden sıyırıp bugünün egemen değerlerine uydurmaya çalışmalarına yarar sağlayabilir ancak." (Afşar Timuçin, Gerçek Haftalık Haber Dergisi, 15 Haziran 1992)

"Nazım Hikmet, bir yarışmaya değil, bir ödüle ad vermesi gereken büyük bir ozan. Ancak ödül jürisi çok dikkatli seçilmeli. Bence koşulları yayımlanan yarışmanın seçici kurulu dünya görüşü, sanat anlayışı ve kişilikleriyle birbirleriyle çelişen kişilerden oluşuyor." (Sennur Sezer, age)

"Gönderilecek 5 şiirle Nazım'ın onuruna yakışır, onun sanatını ve görüşlerini sürdürebilecek bir sonuca varılabileceğini sanmıyorum. Seçiciler kurulunun hem dünya hem sanat görüşleri ayrı hatta zıt kişilerden oluşması olumlu sonuca ulaşmayı büsbütün baltalar. Nazım'a, Nazım şiirine yazık olacak bence." (Adnan Özyalçıner, age)

Haksızlar mı?

Bu yarışma olayı giderek, "900 900 bilmemkaç'a telefon edin, kazanacak şairi bilin ve bir otomobil kazanın... Türkiye'nin her yerinden 1 dakikası 5833 TL'dir," gibilerden duyuruları da bünyesine alırsa, hiç şaşırmayacağım, **Mobil** ve **Nazım** kaynaştırıldıktan sonra...

GÜZEL BİR İSTİFA

Afşar TİMUÇİN

Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın kurulacağını duyunca sevinmedim. Kuruldu. Üzüldüm. Çünkü bizde bu tür etkinliklerin ne kadar düşürücü...eksiltici olduğunu biliyorum. Bizde bir takım adamlar, insanı örgütten...Örgütlenmeden tiksindirmek istiyor..herhangi bir iş oldu, bu bir takım adamlar o işi örgütlüyor...sonra örgütle birlikte o işi berbat ediyor.

Örgütten...örgütlenmeden tiksindirici böyle işlerin bilinçli yapıldığına inanıyorum.

Nitekim, Nazım Hikmet'te de bu dediklerim yaşandı. Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'nın düzenlediği "Nazım Hikmet Aramızda" gecesinde Nazım Hikmet eksiltildi. Buna İnsancıl'da karşı çıktık. Derhal. Kayseri'de çıkan Eşik Kültür Sanat Dergisinin saptadığı gibi, "bu karşı çıkış" İnsancıl dergisinin 9. sayısında yayımlanan (Temmuz 1991) İnsancıl imzalı "Vakıfların Nazım Hikmet'i yazısı şairi savunmaya yönelik ve onun öğütülmesine karşı çıkan yazılardan ilki oldu."

Bu yazıdan sonra bile Vakıf, Nazım Hikmet'i öğütme harekatını durdurmadı..Şimdiye kadar hiçbir ciddi etkinlikte bulunmayan bulunmayacağı da açık seçik ortaya çıkan bu Vakıf, Nazım Hikmet'i öğütmeye devam ediyor.

Öğütme işinin bilinçli yapıldığına inanıyorum. Sisteme karşı her türlü değer yerlebir ediliyor...direngen insanların iç dünyası karartılıyor...

Arkadaşımız Afşar Timuçin, Vakfın bu işlemine...Nazım Hikmet'in yerlebir edilmesine karşı çıkıyor. İçimizi karartmaya...Nazım Hikmet'i "kendisine hiç uymayan" koşullarda müzeye kaldırmaya çalışanları teşhir ediyor.

Afşar Timuçin, Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı'ından istifa ediyor.

Türkiye'de bir takım adamlar insanı, örgütlenmeden tiksindirmek için çalışıyor. Bilinçli...

Ama ben donatılmış insanların bu tiksintiyi yokedeceğine kesinlikle inanıyorum.

Kesinlikle inanıyorum Nazım Hikmet'in "olmak istemeyeceği bir biçime sokulamayacağına."

Afşar Timuçin Nazım Hikmet'i öğütmeye çalışan Vakfın dişini kırıyor.

Afşar Timuçin Vakıf'tan istifa ediyor... İstifanın güzelliği umudumuzu pekiştiriyor...

Cengiz GÜNDOĞDU

Sayın Samiye Yaltırım,
Nazım Hikmet
Kültür ve Sanat Vakfı Başkanı
Tünel / İstanbul

Danışma üyesi olarak aranıza katılalı beri Nazım Hikmet'le ilgili çalışmalarınızı basından izledim ve bu çalışmalar çerçevesinde katılabileceğim olumlu bir etkinliğin gerçekleşmesini bekledim. Bugüne kadar, izci ruhuyla gerçekleştirilmiş bir takım işler dışında, Nazım Hikmet'in düşünce ve sanat adamı kişiliğini derinden tartışacak ve bu kişiliğin özelliklerini ortaya çıkaracak herhangi bir girişiminizin olmadığını görerek ve bu konuda sizden herhangi bir çağrı da almayarak düş kırıklığına uğradım. 1992 başlarında yaptığınız genel toplantıya önemli bir buluşma nedeniyle katılamadım, bu arada sözkonusu toplantının "The Marmara" adlı otelin salonunda yapılmasını yadırgadım ve bunu İnsancıl dergisinde yaptığım bir "gençlerle tartışma"da açıkladım. Her kişi kendi yaşam felsefesinin gereklerine göre değerlendirilmelidir görüşümün katı bir bakış ortaya koymadığı inancındayım. Bir kişiliği evrensel düzeyde bir ağırlık kazanması onun tantanalı görünümler altında anılması zorunluluğunu getirmez. Nazım Hikmet, hepimizin bildiğimiz gibi, Cumhuriyet'le gelen ulusallık bilincinin üst sınıf çıkarları adına kullanılması eğilimlerine karşı çıkmış bir kimsedir. Vakfınızın üyeleri bir kır gazinosuyla ya da halk işi bir düğün salonuyla bir lüks otelin salonu arasında hiçbir ayrım görmeyecek kadar demokratlaşmış ya da "her şeyi aşmış" olsalar da, Nazım Hikmet'in dünya görüşünü göz önünde tutarak davranmak zorundadırlar. Bu zorunluluğu önemsemedikleri zaman amaçlarının dışına düşmekle kalmazlar. Nazım Hikmet'le ilgili eylemlerinde içtenlikli oldukları konusunda ciddi kuşkular uyandırırlar.

Nazım Hikmet'le ilgili olarak vakfınızda neler yapılabilirdi? Her şeyden önce böyle bir kuruluş Nazım Hikmet'in düşüncesiyle ve sanatıyla ilgili geniş çerçeveli bir inceleme, araştırma, derleme ortamı oluşturabilir, bu yolda ortaya konulan ürünlerin yayımlandığı iki aylık ya da üç aylık bir dergi çıkarabilirdi. Çünkü, hepimiz biliyoruz, Nazım Hikmet'le ilgili olarak yapılmış köklü çalışmaların sayı-

sı çok azdır yazarlarımız daha çok ustayla ilgili anılarını kitaplaştırmaya ya da onun şiirlerini derinliksiz tanıtma yazılarıyla sunmaya ağırlık vermişlerdir. Bu yüzden onun şiirleri şu ya da bu biçimde yeniden doğru yanlış basılmış, bu arada yayımlanan anılar gerçekliği bulandıracak bir yığılım ortaya koymuştur. Ancak bu arada bu anıların da ışığında Nazım Hikmet'in ayrıntılı yaşam öyküsünü hazırlamak gibi bir fikir nedense oluşmamıştır, onun sanatını geniş çerçevede ve derinlemesine ele alan kitapların yazılmasına doğru bir eğilim ortaya çıkmamıştır. Buna karşılık, değişen dünya koşullarının da yardımıyla onu tam anlamında karşısında olduğu üst sınıf bilincinin içine yerleştirme çabaları arttıkça artmıştır. Bir takım insanlar bazı ülkelerdeki bazı hükümet değişikliklerini kanıt göstererek toplumculuğun ölümünü ilan ederken Nazım Hikmet'in de içinde bulunduğu halktan yana ulusçuluk bilincini bir yanılsama gibi göstermeye yönelmişlerdir. Vaktiyle bazı büyük adların çabasıyla başlatılmış olan "Nazım Hikmet yıkanır mıydı yıkanmaz mıydı" tartışmasının bugün "Nazım Hikmet bir düşün peşinde yıllarca koştu durdu"ya kadar geliştirilmiş olmasını vakfınız sorumluları hiçbir tepki ortaya koymadan geçiştirmeyi yeğlemişlerdir.

Siyasal yaşamın tümüyle dışında bulunan bir kimse olarak bugün herhangi bir fikri savunuyor değilim, hele böylesi bir fikri savunmada Nazım Hikmet'i kullanıyor hiç değilim, ben yalnızca kurnazca girişilmiş bir giderme siyasetini ortaya çıkararak bir büyük sanatçıya kötülük etmeye, bir toplumun bu büyük sanatçıdan yararlanma olanaklarını enaza indirmeye çalışanlara dur demeye çalışıyorum. Ayrıca hiçbir siyasal etkinlik içinde olmamam toplumcu dünya görüşüne bağlı kalmama ve sanatımı bu görüş çerçevesinde geliştirmeme elbette engel değildir. Bugüne kadar edindiğim bilgilerin ışığında, dünyada geriye dönüşler olmadığının tam bilinciyle, ne toplumcu dünya görüşünün sonu gelmiş olduğuna ne de böylesi bir görüşün yaşama geçmeden yıllarca bir baskı aracı biçiminde sürmüş ve bugün bitmiş olduğuna inanıyorum. Dünyanın bütün geleceğini sermayeci ilişkilerin güdümüne bırakarak insanlar için tek gerçek umudun sınıf değiştirme umudu olmasını sağlamak ve bunun dışında bütün umutları öldürmek gibi acımasız bir gelişime öncülük edenlerin ülkemizdeki uzantıları Kurtuluş Savaşımızın destanını yazmış bir şairi kendisine hiç uymayan koşullarda müzelik etmeye, içini boşaltıp etkisiz kılmaya çalışıyorlarsa, buna dur demek görevi en başta sizin olacaktır. Ancak vakfınızın bu yönde ciddi bir tutum ortaya koyduğunu söylemek güçtür. Öte yandan öne sürdüğünüz ya da işlediğiniz sorunlarla daha çok Nazım Hikmet'i olmak istemeyeceği bir biçime sokmaya yönelmiş olduğunuz görülmektedir. Şairin yeniden yurttaşlığa alınması sorunu sizin konunuz olmamalıydı. Nazım Hikmet bugün bir yurttaştan daha çok bir şeydir, onun "iade-i itibar" diye bir sorunu kesinlikle olamaz. Nazım Hikmet'in mezarını yurda getirmek ya da ona şurada burada simgesel mezarlar yapmak heyecanı izcilere yakışır bir heyecandır ve soyut şeylerle oynamaktan başka bir anlam taşımaz. Din açısından bakıyorsanız, islamda mezar kültürü yoktur. Toplumcu açıdan bakıyorsanız, mezar ancak bir işarettir. Nazım Hikmet'in okul kitaplarına alınması konusuna gelince, böyle bir şey ancak onun özellikle 1922-1928 arasında yazmış olduğu şiirlerin toplum bilincinden silinmesi koşuluyla gerçekleştirilebilir, bu da pirince giderken bulgurdan olmaktır. Böyle bir konu ödünsüz gerçekleştirilemez ve kimse Nazım Hikmet adına ödün vermeye hak sahibi değildir.

"Nazım Hikmet Şiir Ödülü"yle ilgili olarak dünkü gazetelere vermiş olduğunuz ilan sizden Nazım Hikmet çalışmalarıyla ilgili umutlarımı kesmek açısından son damla oldu, böylece aranızdan ayrılmaya karar verip rahatladım. Sizin ödül diye sunmaya kalktığınız şey bir yarışmadır ve Haliç maratonu gibi her yaştan insanı bir araya getirmekle adaletsiz bir yarışmadır. Ben bu yarışmaya katılsam, aşağıda bildireceğim nedenlerle hiçbir güven duymadığım seçici kurulunuz bana "ödül" verse, benden çok daha genç ve deneyimsiz şairlerin hakkı yenmiş olmaz mı? Ayrıca, beş şiiriyle yarıştırdığınız insanların kitaplarını basmaya hazır olmak biraz aşırı bir yürekliliği ortaya koymakta değil mi? Beş şiiriyle birinci gelen bir şair size basılsın diye verdiği şiirler derlemesinin bir bölümünde "beş parmağın beşi bir değildir"i savunuyorsa ne diyeceksiniz? Bunlar bir yana, seçici kurulu neye göre oluşturdunuz? Bu kurulda, Nazım Hikmet'le ilgili olarak dişe dokunur bir çaba ortaya koymuş tek bir kişi bulunmadığı gibi, düşünce açısından NazımHikmet'e taban tabana karşıt kimseler vardır. Bunların Nazım Hikmet'e olan ya da varsayılan saygıları bunları Nazım Hikmet'le ilgili bir konuda değerlendirmeler yapmaya hak sahibi kılar mı? Bu kişilerle çalışmayı göze alan öbür üyeler de şimdiden "kuşkugötürür" duruma düşmüşlerdir. Ayrıca vakfın bir turizm ortaklığı gibi tatil yaptırması da olumsuzluklara eklenmiş bir olumsuzluktur. Bütün bunlar demokrat olmakla açıklanabilir mi? Bize göre demokrat olmak her düşünceye saygılı olmaktır ama her düşünceyi baştacı etmek değildir. İlkesiz olmakla demokrat olmak ayrı şeylerdir.

Sayın Samiye Yaltırım,

Vakfınızdan ayrılmamı gerektiren işlemlerin bir an önce eksiksiz yapılarak sonucun bana bildirilmesi konusunda yardımcı olacağınız inancıyla size derin saygılarımı sunarım efendim.

A.TİMUÇİN / 7 Haziran 1992

ÖYKÜ

KÜÇÜK İÇKİ EVİ

Nevra BUCAK

Kanatsız düşlerimizle küçük içki evinde avunurduk...

"Bir cin-tonik daha verir misiniz, "dedi kadın.

Ak saçlı barmen yılların biriktirdiği sessiz bir hoşgörüyle kimbilir kaçıncı cin-toniği uzattı.

"Düşlerimi uçurmalıyım," diye düşündü kadın.

Kanatsızdı düşler, uçamazlardı. Keşke uçabilselerdi... Yoksa, o şiirsel gecenin sabahını başka nasıl unutabilirdi;

Git, diyordu basamaklar, git diyordu kapılar, git diyordu kapının önüne bırakılmış çocuk bisikleti, git diyordu kova, git diyordu süpürge; yerleri silen temizlikçi kadının yorgun selamında bile sinsi bir kovalama gizliydi.

Merdivenleri bir hırsız gibi inmişti... Evet hırsızdı, çaldığı da bir erkekti, başka bir kadınla birlikte uzun yıllar sefalarda, cefalarda çekmiş bir erkek...

Sözde, kendini çağının kadını gibi görürdü. Ama değil, asla değil. Yoksa çok mu onurluydu, ya da hemencecik incinecek kadar derin düşünen.

Yaşlı barmen, barda tek başına oturan kadına gün görmüş bir olgunlukla baktı. İrkildi. Kadın bir öykü anlatıyordu. Aslında alışıktı, orada herkes bir öykü anlatırdı, yine de kadının öyküsü farklı geldi. Bu öykü değildi, başka bir şeydi... Sonra, buldu yaşlı barmen: Bu bir düştü!

Kadın telefonda erkeğe, "Biz böyle bir gece yaşamadık, düşlerde kurduk,"demişti.

"Evet, canım yaşamadık... Yine de söyle bana, sen beyninle sevişirken yaşadıklarımızı nasıl düşlere gömebilirim. Hem yakınımda, hem de öylesine uzağımdasın ki tıpkı o çok sevdiğim kent gibi... belki haklısın... Evet, biz bir düş yaşadık..."

Kadın, iki sözcükle telefonu kapadı: "Unut, gitsin!"

Şimdi de kadın mıydı acımasız, oysa bu mümkün müydü...

"Şiir gibi sevişiyorsun, "demişti erkek.

Kadın acıyla gülmüştü: "Bu her zaman olmaz, şiir nasıl her zaman yazılamazsa..."

Şiirsel gecenin sabahında erkek, "Seni artık göremem,"demişti.

Kadın düşten o sözcüklerle uyanmış, sonra çıplak teninin üzerine koruyucu zırhını canı yanarcaksına geçirmişti çabucak.

Ak saçlı barmen, kadına yeniden baktı, yine irkildi. Kadın artık düş anlatmıyor, masal istiyordu. Barmen kadınla gözgöze geldiğinde kadının gözleri sessizce yakardı: "Bir masal hazırla bana, ne az, ne çok, içine yalnızca barış, sadakat ve sevgi kat, yeter."

Barmen mi masalı hazırlamaya koyuldu, ya da Uzak-Doğudan gelen minik bir hap mı bardağa kaydı, emin değildi. Kadın, bir şeyler duyuyordu, masal ya da düş. Ne farkederdi, dinlemeye başladı...

"Beni kollarında büyüten senin o çok sevdiğin kenti bir süre için sana bırakıyorum..." demişti kadın, çiçek pasajında oturup beyaz şarap içtiklerinde... Sonra, doğduğu kenti erkeğe çocuğunu teslim edercesine bırakarak çıkıp gitmişti...

Susuz bir denizdeydi... Deve kervanları geliyordu, akın akın... Sıcaktı, çok sıcak... Kupkuruydu dudakları... Saçlarında kum fırtınaları esiyordu... Üzerinde kilim desenli uzun bir maşlah vardı, çıplak ayakları bileklerine dek kuma gömülüyordu... Ardında bedeviler, yorgun bir yavaşlıkla ağır ağır geliyorlardı... Neresiydi burası... Yoksa denizci Sindbad'ın gizemli ülkesi mi? Bağdat! Ne çok gözyaşı dökmüştü, ne çok... Gözlerini yumdu... Halk hâlâ aç mıydı, peki çocuklar? Ayaklarının yerden kesilip bir devenin üzerine bindirildiğini hissetti... Usulca gözlerini açtı... Çocukluğunun masalını yaşadığı o acı dolu düşlerin kentini nasıl tanımazdı... Tanrım,ne olur masal gölgelenmesin, diye sessizce yakardı. Ne yazık, herşey değişmişti... Sonra, deveden yavaşça indirilip yere bırakıldığını gördü, çölü yitirmişti. Bir sokaktaydı... Çevresinde dumanları tüten yıkıntılar buldu, onların arasından geçti... Çocuklar gördü, bir deri bir kemik... Kadınlar, yaslı yüzlerini kara çarşaflarına gömerek ağlıyorlardı... Evlerden ağıtlar yükseliyor, bebekler ölüyordu sıra sıra... Savaşın acımaktan yoksun çirkin yüzünü tanıdı... Masal gittikçe kararıyordu... Kadınları teselli edemedi, çocukları kucaklayamadı... Yüreği isyanla kabarırken gözyaşları onulmazlıkla boynuna süzüldü...

Neredeydi, Binbir Gece Masallarının yürekli Sindbad'ı, neredeydi Alaaddin'in Sihirli Lambasındaki o kocaman cin, neredeydi kötülükleri kanatlarıyla uzaklaştıran dev kartallar, neredeydi barış perileri, neredeydi sevgi

YÜZÜMDE

Görebilirsin yüzümde
Özgürlüğümün çizgilerini
Nasıl aştığımı hendekleri
Nasıl geçtiğimi çitlerden
Tellerden, taşlı tepelerden

Görebilirsin yüzümde
Yağmurun toprakta bıraktığı izleri

Cemile ÇAKIR
Haziran 1992

Birol Üzmez

perileri, neredeydi Ali Baba'yı Kırk Haramilerden kurtaran gözüpek halayık akıllı Mercan? Neredeydiler? Yoksa, güzeller güzeli Şehrazad, zalim Şehriyar'ı artık oyalayamıyor muydu? Şehriyar yine her gece başka bir kızla evlenerek ertesi sabah da boynunu mu vurduruyordu? Belki, Şehriyar zamana uyarak buraya çılgınlar çılgını bir lider olmuştu, kim bilir...

"Bir cin-tonik daha, lütfen..."

Hasbahçede bülbüller şarkı söylüyor, kelebekler çiçeklerle doya doya sevişiyorlardı. Her bir çiçeğin bedenine bir kelebek iniyordu, çapkınca. Saraya giden ipek halılarla kaplı gül kokulu yolda, birbirinden güzel yarı çıplak halayıklar durgun bir sissizlikle bekliyorlardı.

O, yaklaşırken başlarını öne eğdiler. Bu hüzünlü bir selamdı, ya da uğurlama! Önlerinden kayarcasına süzülerek geçti. Esir kızlar ardından gitmediler, bu onlara yasaktı.

Utanıyordu... Toz pembe tülden şalvarın içinde çırılçıplaktı, ayağında uçları ponponlu çarıklar vardı.

Saraya girdiğinde gördü Şehriyar'ı! Saf ipekten kaftanıyla zümrütlerle işlenmiş yastıkların üzerine yarı uzanmıştı. Her zamanki gibi mağrur, ulaşılmazdı. İnsanı irkilten sesiyle, "Yolladığım yakutları boynunda görmüyorum, Şehrazad." dedi.

"Bağışlayın, sevmedim. Kan rengiydiler!" Şehriyar duymazlıktan gelerek kaşlarını kaldırıp sordu: "Bana bu gece ne anlatacaksın?"

Şehrazad titredi. Bin gece boyunca anlattığı masallarla çılgın Şehriyar'ı oyalayarak yaşamaya çalışmıştı bu güne dek. İçi ezilerek yavaşça, "Bu son masalım,"dedi...

Erkek, kadını yanına çekti, tülden şalvar yastıklardan birinin üzerine parçalanarak kaydı, altın kafeslerde kapalı, inci gerdanlıklı kuşlar canları yanarcasına acı acı öttüler...

"Sizi okurken çocuktum! Ama hâlâ gençsiniz, "dedi kadın. Şehriyar gururla baktı: "Ben hiç değişmem, ölmem de. Üstelik dünya yaşlanıp çirkinleştikçe masallara daha çok güveniyorum. Ben masalda yaşarım, sense masallarla yaşıyorsun. İşte, aramızdaki farklılık..."

Sonra, Şehriyar yavaş yavaş değişti, başka biri oldu. Kadın onu tanıdı. Bu düşlerde uçurmaya çalıştığı erkekti, başka bir kadından çaldığı erkek...

"Sana kentimi bırakmadım mı, neden geldin?" diye sordu kadın, hoşnutsuzdu. "Seni geri götürmeye geldim, "dedi erkek, "Kent bekliyor seni!"

"Gelemem, "dedi kadın, "Beni burada alıkoyan bir güç var, henüz sınırını bilmiyorum, ama var... Hem beni anlamalısın, çünkü senin kentime tutulduğun gibi ben de buraya tutuldum!"

Erkek, onulmazlıkla yineledi: "Kent seni çağırıyor, duymuyor musun, belki de burada kalmandan korkuyor." Kadın içini çekti, sonra çocuk gibi güldü: "Ben Binbir Gece Masalları'yla Büyüdüm. Yerken, içerken, uyurken, oynarken... Onlarla doluyum. Hem bu kent acılı, hâlâ sarılmıyor yaraları, görmüyor musun?"

"Sen Alaaddin'nin Sihirli Lambası'nı arıyorsun aslında, ama bulamazsın, o Şehriyar'la birlikte masalda kaldı... Gel, dönelim..."

"Olmaz," dedi kadın, "Döndüğümüzde sen de kendi kentine gitmeyecek misin?" Erkek, aynı onulmazlıkla başını önüne iğdi: "Ne yazık, evet!"

"O zaman beni burada bırak, bırak da düşlerime kanat takıp Binbir Gece Masallarına dilediğimce uçayım, orada Sindbad beni yürekli bir aşkla kollarında tutsun, ışıl ışıl, korkusuzca özgür bir sevgiyle yüzüme baksın, yalnızca BARIŞ tan söz etsin sabaha dek, sonra dolu dolu sevişsin gündüzden geceye, geceden gündüze..."

Masalın sonunda zümrüt işlemeli yastıklardan başını kaldırıp sordu Şehrazad, "Canımı bağışlar mısın, Şehriyar?" Şehriyar, sinsi bir gülüşle, "Bağışladım," dedi, sonra kaşlarını çattı: "Bunun yine de bir masal olduğunu unutma!"

Küçük içki evindeki kadın da yaşlı barmene sordu: "Kadın orada mı kaldı?"

Barmen gözlerini kadından kaçırıp yanıtladı: "Bir süre sonra geri döndü, şimdi tek başına içki içiyor, yalnız!"

1 Ekim1991 / Çiftehavuzlar

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

11 Haziran Perşembe

Kurban bayramının birinci günü...Esenköy... Nurettin'in çaybahçesi... Dostlarla öpüşmeler... sarılmalar... hal hatır sormalar... neden geç kaldınlar...

Esenköy'de esenlikli... gülümserli bir hava... Az daha canım sıkılıyordu. Günce'mi yazdığım pırıl pırıl kağıtları evde unutmuşum. Köyde satılan kağıt iyi değil. N'apacağımı düşünürken Kemal Küçük bir dolu kağıt verdi... pırıl pırıl... Doğayı değiştiren insanın güzel emeği... Her yazar bunu düşünmeli... Her şair... Bunu kavrayan hile katmaz sanata... Sistemin ideolojisini üretmez yeniden...

Pırıl Pırıl... beyaz kağıt... insanın güzel ürünü... Bunu bilen... kavrayan için bir aldanguç değil...Yolda gelirken Brecht'in **Karanlık Zamanlar'**ını okudum yeniden... Gözlem sanatını önemsiyor Brecht. "Öğrenmeniz gereken ilk şey, gözlem sanatı "diyor... Devam ediyor. "Sadece kendini gözleyen kişi/insan bilgisini edinemez hiçbir vakit."

Bizde böyle oldu. Özellikle şairler yalnızca kendini gözledi... tükenik... bitik solcular.. eski demiyorum bunlara, eskinin değeri var çünkü...şöyle demeliyim. Tükenik...bitik...alkolik...dedikoducu...bir zamanın solucuları... Bunlar tükenikliğini... bitikliğini... bilinçsizliğini mutlaklaştırdı yalnızca kendini gözlediği için. İnsana...direngen insana karşı şiir yazdı. Kendi tükenmişti... meta sisteminde yitirmişti insanî bilincini... Kendinde bunu gördü yalnızca. Bu yüzden... Sakat bir gözlemci olduğu için... insanın binlerce yıldır ayakta tuttuğu... gerçekleştirmek için ta ilk zamanlardan beri mücadele verdiği, güzel... insanî dünya ülküsüne dirsek vurdu. Kendi yıkılmışlığını o ülkünün yıkılmışlığı sandı.

Yıkılmamak...temiz...insanî bilinçle diri bir sanat için gözlem önemli. "Bu yüzden ilk eğitimimiz/yaşayan insanlar arasında başlamalı/ilk okulunuz/iş yeriniz, eviniz, semtiniz olsun/ sokaklar, yeraltıları, dükkanlar olsun/ Ordaki tüm insanları gözlemlemelisiniz/yabancıları tanıdık gibi/tanıdıkları yabancı gibi"

İyi bir gözlemin bir başka koşulu şu. "Gözlem yapabilmek için/karşılaştırmayı öğrenmek gerek/ Karşılaştırma yapabilmek için de gözlem yapmış olmak gerek."

Karşılaştırma... her alanda önemli bu. Karşılaştırmayı öğrenmeyen, sözgelimi, insanı seviyorum diye, hayata hile karıştıranla... hileyi gören...herkesin bu hileyi görmesi için mücadele edeni bir tutar. Bu iki insanın arasında son derece önemli farkı görmez. "Ne var"der "ikisi de insan"Sakat gözlemci... karşılaştırmayı öğrenmemiş biri, insanı... somut insanı değil, ideyi... insan idesini sever.

Düşünmeli... Hayata hile katan... yabancılaşmayı pekiştiren bir insan nasıl güzel olabilir. Böyle biri çirkindir. Çirkinlik sevilmemeli.

Çirkini sevmemeli. Hayata hile karıştıranı... çirkini... ben insan severim diye... seven, güzeli zedeler.

Doğru gözlem önemli... her alanda.."Bir meyva üreticisi/rastgele bir insandan/daha keskin bir gözle inceler/ elma ağacını/Ama insan kaderinin gene insan olduğunu bilmeyen/tam anlamıyla göremez insanı."

Göremez... Göremediği an doğru gözlemciye kızar... sinirlenir... Doğru gözlemcinin titizliğini... tek bir kelime için sorun çıkarmasını... hayata hile karıştıranlara sertliğini kavrayamaz. Sekterlik der buna. Oysa titizlik...kelimelere milimetrik bakış... hayata hile karıştıranlara öfke.. adaleti tutkuya dönüştürmek için "hem öğrenirken, hem öğretirken"diyor Brecht "oyununuzla girebilirsiniz/çağınız insanının tüm kavgalarına/ve böylece, çalışmanın ağırbaşlılığı ve bilginin çoşkunluğu içinde/yardım edebilirsiniz/kavga deneyimini ortak deneyime dönüştürmeye/ve bir tutkuya dönüştürmeye/ adaleti"

İnsansever öğrenmeli bunu...hayata hile karıştıran-

la...hileyi göreni...göstereni bir tutmamayı...Hayata hile karıştıran çirkindir. Çirkini seven güzeli zedeler. Sevgi için doğru gözlemi...milimetrik karşılaştırmayı öğrenmeli.. Önemli çok önemli bu. Değilse, o yangeldimciye... hayata hile karıştırana...sefil iç dünyasıyla insanî mücadeleyi çirkinsiyene su taşırsın... insan için mücadele eden sususuzluktan kıvranırken siperde.

Akşamüstü... Nurettin'in çaybahçesi..Dostlar boşalttı masamı yazabilmem için. Bugün öğlen gülüşlü bir iş oldu, onu anlatayım. Öğlende kebapçıda...kebap yerken, soğuk şalgam sularını oh oh diye gövdeme indirirken, bir hanım kafamı öptü... saçımın döküldüğü yeri. Döndüm baktım, Mirat. Adil'in karısı. Sordum. "Kafamla ne alışverişin var"dedim. "Bu güzel, bu direngen kafayı çoktandır öpmeyi tasarlıyordum" dedi.

Çok şairin... Çok yazarın kopsun diye ilendiği kafayı bir dost okurun ta İstanbul'dan gelip, Esenköy'de öpmesi... Bunu düşündüm de güldüm testere sesiyle... Bütün gün kafamda kırmızı dudak iziyle dolaştım. Ne idüğü belirsiz bir ödül değildi o... içten bir öpüştü...

Direngen kafacığım için.

Kızmayın bana boyun kasları çürük ödülcüler... Sizler, Jüri üyelerinin bile okumadan verdiği ödüllerle övünüyorsunuz... yerin kabul etmediği sesinizle. Ben direngen kafama kondurulan içten öpüşle övünüyorum... yüksek dağlarda dolaşan...denizin fırtınasıyla kavga eden...yıldırımlarla yarışan sesimle.

12 Haziran Cuma

Sabah...kahvaltıdan sonra...Çeviz Ağacı'na bakıyorum. İçim titriyor. Beni beklememiş. Açıvermiş güzelliğini. Gören gelmiş...kuşatılmış. Kızmadım bunun için ceviz Ağacı'na. O, bir yerli...yeri yurdu var. Tanıdık yüzler... Bildik sokaklar...Bana gelince...bir yerli değilim ben. Yerim yurdum, soyum sopum belli değil... Bir de kök işi var. "Ben Azeriyim... Ben Türküm...Ben Kürdüm... Ben Çerkesim, diyorlar şimdi. Fransız.. Alman... Arap... Sırp... Hırvat... böyle kökler var. Ya benim köküm... "Sizin kökünüz... dendiğinde "Ben bu anlamda köksüzüm... köküm yok" diyorum. Devam ediyorum: "Bana söylendiğine göre ben insanmışım. Köküm bir yandan ateşi bulandan çıkıp, piramitlere... camilere... köprülere taş taşıyanlara dayanıyormuş.

Taş taşıyor... kökümün bir dalı burda. Öbür dal, Spartaküs'e... Hallac'ı Mansur'a... Ravendi'ye dayanıyormuş. Ateşte yanıcı.

Ateşte yanıcı... kökümün öbür dalı da burda. Ne kök değil mi.. Bir dalı taş taşıyıcılara ... bir dalı ateşte yanıcılara gidiyormuş. Ama kesinlikle... kesinlikle... kesinlikle insanı kırbaçlayanla... insanı gaz odasına atanlarla ... işkencecilerle.. artıemeğe elatanlarla bir ilgim yokmuş. Ezilen... horlanan.. sövülen her kimse.."sen de adam mısın lan"kime deniyorsa o benim atammış...

Peki bu "mış"lara n'oluyor. Bütün bunları şimdi cehennemde yandığına inandığım annem belletti bana... Ben de inandım. Köksüz kaldım. Çünkü benim köküm insan. Görünmüyor şimdi.. derinlerde... Bütün işleri yapan o. Doğayla ilişkiye giren... doğayı değiştiren o. Görünmüyor ama. "Köküm insan" dediğim de "Hani nerde" diye sağa sola bakıyor köklüler.

Şimdi cehennemde yandığına inandığım.. oh olsun beni köksüz bıraktığı için... annem bir kök bulsaydı, sözgelimi, Çerkes, Azeri, Tatar, Fransız, Türk, Kürt Çin... bir kök işte.. ben de köküme sıkı sıkı sarılır... bütün insanî değerlerin o kökten çıktığını savunurdum. "Konukseverlik..arkadaşlık.. mücadele.. sanat felsefe.. bilim.. efsane.. ne varsa işte, bütün bunlar benim kökümden fışkırdı... kültür.. uygarlık.. dil.. hepsi hepsi benim kökümde" derdim.

Ah, bir köküm olsaydı...

Ceviz Ağacı'na bakıyorum. İçim eziliyor. Kuşatılmış... kuşatmışlar.. Kökü var hepsinin... Silkinmesini.. hadi ordan demesini bekliyorum. Bana soruyorlar.. "Senin kökün nerde"diyorlar. "İnsanda" diyorum. "Hani nede"diyorlar...

İnsan... hani nerde.. Görünmüyor. Suskun...Ceviz Ağacı'na bakıyorum.. "Ben insanseverim"diyor. Herkesi seviyormuş... hiç ayrımsız.. Özsuyuyla beslenen sürüngenleri de:. "Yoksa acımak zorunda mısın onlara?" diyor Brecht. "Gözyaşlarına mı boğulalım/ çekip gittiğini görünce tahtakurularının/Sen, ahbap, bir lokma ekmeği olmayan insana acımış olan sen/oburluktan çatlayana mı acıyorsun şimdi de?"

Deniz...kıpırtısız..."Demeyecekler... Karanlıktı o zamanlar/Ama diyecekler/ Neden şairleri sessizdiler."

Deniz... olduğu yerde duruyor... kıpırtısız... Düşünüyorum. Daha başka ne demeyecek.. ne diyecek insan diyor mu.

Belki şöyle. Demeyecekler, deniz neden olduğu yerde durdu. Demeyecekler neden bazı insanlar hile karıştırdı denize. Ama diyecekler sen niye hile karıştıranlarla bir masaya oturdun. Ama diyecekler sen niye kadeh tokuşturdun hilecilerle.

13 Haziran Cumartesi

Konferanslarımdan birinde sordular. Eleştiri yapıcı mı, yıkıcı mı olmalı... Yıkıcı olmalı dedim. Neden yıkıcı olmalı eleştiri. Söyleyeyim. Sistem bize nasıl düşünmemiz...nasıl davranmamız gerektiğini öğretir. Bu öğrenmeyle değer yargılarımız.. estetik yargılarımız oluşur... Hayatı, sisteme göre yorumlar... Sisteme göre yürütürüz. Sistemin iğdişlediği beynimizle bakarız hayata. İşte bu noktada şunu söylüyorum.. Sistemi kökten... yıkıcı eleştirmeden kafa açıcı... sağlıklı öğrenme mümkün değil. Biz hasarlı bilinçle bakıyoruz hayata. Bu yüzden değer yargılarımız... estetik yargılarımız... davranışlarımız sağlıksız. Tam bir yabancılaşmanın içinde hasarlı bilinçle hayatı ciddi bir biçimde çözümleyemiyoruz. Bu yüzden sık sık sakata düşüyoruz... Sakata düşmemek... insanî bir toplum için süreci başlatmak istiyorsak, olup biteni.. bugünü... geçmişi kökten... yıkıcı eleştirmek gerekiyor. Bu olmadığı için, sisteme teslim olmayan... olmak istemeyen güvenilir insanımız bile... elyordamıyla hareket ettiği için... günün birinde sakata düşüyor. Sözgelimi, yazarımız... şairimiz, günün birinde adlanmak istiyor... çünkü adlanmak bu sistemin değer yargılarından biri. Sisteme göre adlanan değerli.. adlanmayan değersiz... Yazarımız... şairimiz şöyle dü-

şünüyor. Bunca yıl yazdım. Şimdi adlanayım. Gidip bir ödül alayım. Ben de değerli olayım. Ödülleri de "bizim ödüller" "onların ödülleri" diye ikiye bölüyor. "Bizim ödüller iyi" diyor. Böylece sakata düşüyor. Şunu düşünmüyor. Ödül veren jüri üyeleri de sakatta.

Gülüyorum. Gözü görmeyenler, gözü görmeyen bir başkasını en güzel gözlü seçiyor... İşte ödüllerin özeti bu bizde.

Söylüyorum. İyi bilinsin. Kim olursa olsun sakata düşmüştür ödül alan. Bir gün demeyecekler niye ödül verdiniz. Ama bir gün diyecekler, niye ödül aldınız.

Sanatçı sisteme "Sizin yarattığınız allahlar benim ayağımın altında" demeli. Ödül, edebiyatımızın allahı. Sanatçı bu durumda "Bizim allahımız iyi" demez. Çünkü sanatçı yabancılaşmanın ürünü allahlara teslim olmaz. Yabancılaşmanın ürünü allahları açımlar.. gösterir sanatçı... Gidip de "Bizim allahımız iyi" diye kandırmaz insanı.

Hasarlı bilinç, "Bizim allahımız iyi" diyor, sakata düşüyor. Sistem allahlarla yürütüyor işini.. iyisi kötüsü yok allahların.

Al şimdi iyi allahından ödülleri... istifle. Yabancılaşma kırıldığında pişman olacaksın. Yerlebir olacaksın. Kıldan ince kılıçtan keskin sırat köprüsünden geçemeyeceksin.

Bütün bunları Taner Timur'un **Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik** adlı eserini okurken düşündüm. Baştan şunu söyleyeyim. Taner Timur bazen sistemin içine giriyor. Yazarı baştan başa sistemin dışında olabilseydi... düşünce hayatımızda bir kopuş.. Bir başlangıç olabilirdi. Peki, Taner Timur, ucuna gelmişken neden sistemin dışına çıkamadı da o gelgitleri yaşadı. Burası...birçoğumuzun ayağını tuttuğu için.. son derece önemli. Bakın ne diyor Taner Timur. "Bir edebiyat eleştirmeni olmadığım için diğer bölümlerdeki gibi, Yaşar Kemal'in eserine daha ziyade toplumsal ve ideolojik içeriği açısından eğildim. Bununla beraber şu gözlemi yapmaktan da kendimi alamıyorum. Yaşar Kemal eserlerinin bir kısmının kurgusunda gereken ihtimamı göstermemiş izlenimini veriyor. Yer yer gereksiz uzatmalar, tekrarlar. Akçasazın Ağaları'ndaki ülkücü nutuklar ve Amerikalıların verdiği işkence aletlerinde olduğu gibi, dönemin siyasal konjonktürünü fazlaca yansıtan pasajlar pek inandırıcı olmuyor ve esere de bir şey kazandırmıyor."

Şimdi burda duralım. Çok söyledim. Ağzımda yaş kalmadı. Bir eser... roman... öykü... şiir... fotoğraf... resim... bütündür. Toplumsal-ideolojik içeriği doğru olursa... kurgusu sağlam olursa o eser güzeldir. Toplumsal-ideolojik içeriği... benim deyişimle hakikatı doğru, kurgusu bozuk eser güzel olamaz. Tersi. Hakikatı bozuk, kurgusu sağlıklı eser de güzel olamaz. Ama Türkiye'de bu söylediğim kesinlikle dikkate alınmaz. Hakikatı doğru diye kurgusu bozuk esere güzel denir. Tersi. Kurgusu sağlam, hakikatı bozuk esere de güzel denir. İşte tam bu noktanın kökten... yıkıcı eleştirisi gerekir. Herkesin bu yargıyı hızla yıkması şart. Sözgelimi herhangi bir ırkı yücelten...insanî değerleri o ırka maleden eserin hakikatı yanlıştır. Kurgusu sağlam diye bu esere güzel denmez. Türkkiye'de bu dikkate alınmadı. Alınabilseydi... hasarlı bilincimizi onarabilseydik berbat romanlar yayınlanmaz... berbat romanlar ödül üstüne ödül almazdı.

Taner Timur'a dönüyorum. Yaşar Kemal baskın düşüncenin etkisiyle "deha" düzeyine çıkarılan bir romancı. Taner Timur, Yaşar Kemal'de "deha"düzeyine çıkarılan bu yazarın eserlerinde eksiklik görüyor... Ama nasıl olabilir diye düşünüyor. Taner Timur, uğruna bir sözlük yapılan... herkesin kayıtsız şartsız beğendiği bu romancıda eksiklik olabilir mi... acaba ben mi yanılıyorum diye... ciddi bir çekingenlikle Yaşar Kemal'de kurguya "gereken ihtimamı göstermemiş izlenimini" edindiğini söylüyor.

Aslında Taner Timur, Türkiye'de sanat eserlerinin temel bozukluğunu yakalıyor. Tam bu noktayı didik didik edecekken edebiyat eleştirmeni olmadığı gerekçesiyle sistemin ucuna gelmişken, yeniden sistemin içine giriyor. Aslında sistemin dışına çıkıp, Yaşar Kemal'in eserlerinin kurgusuna hiç dikkat etmediğini uzatmalarla... tekrarlarla eserlerini şişirip bozduğunu söylememiz gerekiyor. Ama o zaman Yaşar Kemal'i nasıl açıklayacağız. Çünkü Yaşar Kemal, Taner Timur'un deyişiyle "estetik gücüyle" ulusal sınırlarımızı aşmış ve evrensel yazının değerleri arasına girmeyi başarmış.

Estetik güç...Yaşar Kemal'de estetik güç varsa, eserlerinin kurgusu neden bozuk. Kurgusu bozuk eserler yazan bir yazarın estetik gücü neye dayanıyor... Öbür deyişle hakikatı doğru, kurgusu bozuk eserlere kim güzel diyor. Nasıl oluyor da kurgusu bozuk eserler yazan Yaşar Kemal "estetik gücü"yle uluslararası oluyor.

Şu bilinsin. Yaşar Kemal, yaşayan romancılarımızın hiçbirinden estetik güç açısından bir milim ilerde değil. Bu konumuyla Yaşar Kemal uluslararası olmuşsa Selim İleri'nin de, Adalet Ağaoğlu'nun da, Pınar Kür'ün de... Talip Apaydın'ın da, Demirtaş Ceyhun'un da uluslararası olması gerekir. Olamamışlarsa... en azından yirmi romancımızın Nobel alması gündemde değilse bu işte sakatlık vardır. Bu sakatlık edebiyat dışıdır.

Yaşar Kemal, edebi kanallarda değil, meta kanallarında yürüyor. Terslik burda. Öbür yazarların estetik gücünün Yaşar Kemal'den az olmasında değil.

Sözgelimi, müzik dünyasında Zülfü Livaneli uluslararası. İki kaset sonra ben uluslararası olamazsam bu Zülfü Livaneli'nin estetik gücünden değildir. Benim iyi reklam olamayışımdandır.

Türkiye'de sanatın gerçekliği böyle. Bunu kabul etmeliyiz. Estetik güce dayalı güzel eserler yaratılmasını istiyorsak bu gerçekliği, değiştirmek için açık seçik görmeliyiz. Göremezsek reklama dayalı adlandırılmış sanatçıların, adlanmışlığını metafizik temellere...deha ...şans...allah yardım etti... dayandırırız. Bu sistemin işine yarar. Sistemin işine yarayan düşünce sistem işidir. Sistemin devamını sağlar.

Soru. Taner Timur, ucuna gelmişken neden sistemin dışına çıkamıyor. Önce bakış açısı. Sistem dışı bakış açısıyla her taşın altına bakmadan...kıyıbucağı... millimetrik tutamakları...kökten, yıkıcı eleştirmeden sistemin allayıp pulladığı doğrularla başetmek mümkün değil. Bitti mi. Bitmez. En küçük bir eleştiride sistemin sövgü-

sü...çirkinsi davranışları...dirsek vuruşları...zehirli alayları...yanbakıcı küçümsemeleri... jiiet atıcı bakışları... avuç içinde bız, uğrun uğrun sokuluşları..."Sen şöylesin... sen böylesin" diye koltuklaya koltuklaya tuzağa götürüşleri... tatlıyla bulanmış mıcır yedirişleri... yüreküstüne ağır baltalı hain saldırışları... kaynamış katran taşıyıcıları olanca gücüyle boşalır insanın üstüne. Yaşadığım için biliyorum. Bütün bunlara dayanmak... iç dünyayı dik tutmak... dost bildik hain saldırıların yarasını beresini sarıp sarmalamak...dişleri kırmadan mıcırları çiğnemek...bel vermeden tuzaklardan sıyrılmak... onca çelmeye karşın başeğmeden yürümek...kırılan incinen...gönül dünyasını, hızla onarmak... bilirim zordur... Peki arkadaş, n'aptın...n'ettin de derisi yüzülmüşten beter oldun. Değişik bakış açısıyla "Ben, bu eseri, şu-şu-şu nedenlerle beğenmiyorum"dedin. Altıüstü bu. İşte bizim yazarımızın demokratlığı. Eserini beğenirsen...sistem içi bir iki eleştiri yaparsan ballıbörekli demokrat olur. Sistem dışı eleştirdin mi derisi yüzülmüşten bin beter eder seni...Bilirim zordur dayanmak sistem dışına çıkınca. Ama doğru öğrenmek...doğru değer yargılarına...doğru estetik yargılara varmak başka türlü mümkün değil.

Taner Timur'u, sistem dışına bütünüyle çıkmasa da itmiyorum. Taner Timur'un eserini önemsiyorum. Bu koşullarda bile sistemin dışına çıktığında doğruları gösterdiği için okunmalı diyorum. Ama sistemin içine girdiğinde...Yaşar Kemal'in estetik gücü...yanılıyor. Bunu bilelim.

Taner Timur, Kemal Tahir'in **Devlet Ana**'sına sistemin dışından bakıyor. Kemal Tahir için bir bardak suda fırtına yaratılmıştı bir zamanlar. Hasarlı bilinciyle düşünce üretiyorum sananlar, ırkçılığı güzelleştirmek isteyen Kemal Tahir'in **Devlet Ana**'sını devrimci roman diye piyasaya sürmüştü. Bunun ötesi var.....Taner Timur şöyle diyor, dünya literatüründe Marx'ın "Asya despotizmi"dediği bir devlet tipinin Marx adına, bir adalet düzeni olarak savunulmasının bir başka örneği olabileceğini sanmıyorum."

Ne kadar şaşırtıcı değil mi...Cellatların gece gündüz demeden kafa uçurduğu...yüzbinlerce insanın kesilip kuyulara tıkıldığı Osmanlı düzeni, kimi sözde solcularca adil düzen diye yüceltilmiş...Kemal Tahir de göya bunun romanını yazmıştı. Ama cehalet bulaşıcıdır. Bir zamanlar bazı insanlar Freud'la Marx'ı sentezlemek istediler...**Freud'a Kim Gider** adlı yazıma da ağız dolusu sövdüler...Bu noktada marksist Attila İlhan, faşizmi "analiz eden" romanlar yazdı. Taner Timur, Attila İlhan'ın romanlarında marksist analiz bulamadığını söylüyor. Şöyle diyor Taner Timur, "Reich'tan beri Freud'u Marx'la uzlaştırmaya çalışan bir akım mevcuttur. Fakat örneğin faşizmin analizinde sınıf faktörünü tamamen bir kenara itip "sadizm"le yetinmek inandırıcı olmaktan uzaktır." Bitmedi. Attila İlhan "Toplumsal yöntem konumunda ise, ulusal çelişki diyakletiğini, sınıfsal çelişkinin yerine koyuyor." N'oluyor. Olan şu. Cehaletin salıncağında uyuşmuş insanların mıymıntı beyinleriyle okudukları bu romanlara Türkiye'de güzel deniyor.

Taner Timur, sistemin dışına çıkar çıkmaz o kibar di-

ANKARA 14 HAZİRAN'92

Çıkrıkçılar Yokuşunda bir eski Ahi
Dedem mi... soluğu ateş mi buz mu
iplikçiler, kavaflar, mitil yorganlar
kapı önlerindeki kırnap mı biz mi
yoksa orlon mu bu, angora mı, naylon mu?..

Ne zaman unuttuk ham ipekleri
tiftik beslemeyi, yün eğirmeyi
çıkrıkları
çıkrıklarda bir ince hüzün
inen-çıkan, uğuldayan bir türkü

Kocaman kazanlarda güneşi kaynatırdık
toprağı, cevizi, elemeğini
çoraplara nakış nakış düşürürdük sevdayı
yağlıklara sitem sitem göznuru.

Çıkrıkçılar Yokuşunda bir cigara içimi
heybesinde yeşil armut, kuru üzüm
nazar kıran iğde dalı, kestane
şişelere değişilmiş nohut demeti.

Göç aşıran bağlarda gevenler vardı
bir anmalık koparmadan bırakmazdı yolcuyu
alıçlar... alıçlar
dağların zulasında bir ışık seli
güz sevinci, boynumuzda yazsonu.

Çıkrıkçılar Yokuşunda kara para, ihanet
darağacı kurulmuş Saraçlar Çarşısına
kırkyıl hatırlı kahve, komşu hakkı
salkımsaçak sallanıyor merhaba.

Çıkrıkçılar Yokuşunda bir eski Ahi
tezgâhında çocuklara bir avuç şeker
yoksullara bir tas çorba
bir köşeye usulcana kıvrılmış
bir seccade yersizlere.

Darağacı dar etmiş sokakları
Dedem mi... soluğu ateş mi buz mu
umutsuz mu, öfkeli mi, dargın mı
yangın mı Saraçları kül edip de savuran
sahi yangın mı?...

Zerrin Taşpınar ŞAHİN

liyle bu cehaleti gösteriyor.

Şunu bilmeliyiz. Edebiyatımız mıymıntıların elinde can çekişiyor. Taner Timur şöyle diyor. "Herzen'in yazdığı gibi XVIII. yüzyıl edebiyatı birkaç uyanık insanın toplum üzerinde hiçbir etkisi olmayan asil bir uğraşısından ibaretti." Tıpkı, şimdi bizde olduğu gibi... edebiyatçılarımızın toplum üstünde hiçbir etkisi yok. Altmış milyonluk bir ülkede yazarıyla okuruyla ikibin kişiyiz. Bu sefaleti kırmak için 1988'de yeni bir edebi örgütlenme önerdim. Yüzbin okur hedefledim...Bazıları yüzbin okur mu diye alaya aldı...bazıları göz kapakları düşük...kılını bile kıpırdatmadan...yorgunluktan esneye esneye dinledi beni...Oysa ciddi bir örgütlenmeyle ilk altı ayda yüzbine...dört yılın sonunda bir milyon okura ulaşmak mümkündü... Bir milyon okurlu bir edebiyatın Türkiye'de yapacağı etkiyi düşünün...

Bu, Rusya'da şöyle oluyor "Yazınsal amatörlüğe değişik bir karakter veren ilk ciddi etki Masonlardan geldi.(...) Hareketin öncüleri Fransız Aydınlanması'nın klasiklerini ve Ansiklopedi'nin en önemli maddelerinin Rusça'ya kazandırılmasında başrolü oynadılar. Böyle bir toplumda edebiyatın etkisi, başka ülkelerde çoktandır kaybolmuş boyutlar kazandı. Puşkin'in ve Rileyev'in devrimci şiirleri, gençlerin ellerinde imparatorluğun en uzak eyaletlerine kadar yayıldı."

1988'de okur-yazar bütünleşmesi diye yola çıktığımda bunu düşünmüştüm. Ülkenin en uzak bölgesinde edebiyat...Bilinmeli. Bilinsin. İzmir'de, Adana'da, Ankara'da, Trabzon'da, Kayseri'de Samsun'da, Kars'ta, Diyarbakır'da Antalya'da bu işi götürecek... edebiyata hayatını koyacak değil beş kişi, iki kişi bile bulamadım. Şimdi o kişiler, kitap okunmuyor diye hayıflanıyor...belediye şenliklerine gidip, beş on kitap imzaladıktan sonra geceleri zilzurna sarhoş oluyor...Olun...size bu yaraşır.

Taner Timur'un nazik dille, arada bir sistemin içine girerek eleştirdiği Türkiye romanının temel eksiklikleri şöyle çıkıyor ortaya.

1- Romanınızın ya kurgusu...ya hakikatı sakat. 2- Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı anlatan gerçekci bir roman yok. 3- Romancılarımız bir bölümü dinci...bir bölümü ırkçı...bir bölümü Freud'cu...Böyle olmayanlar da sözgelimi, "Türk köy romanı, yaygın sömürü mekanizmalarına Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Dadaloğlu vb efsaneleriyle dolu Ortaçağ ideolojisiyle" saldırıyor. Şiirlerimiz... türkülerimiz de böyle değil mi..Haydi Köroğlu...haydi Dadaloğlu...haydi Kiziroğlu...Haydi urun ha... Ur bakalım. Boş kafayla nereye vuruyorsun.

Romanımızın... dahası sanatımızın temel eksiği bakış açısında. Bizim sanatçımız tarihi materyalist bakış açısını edinemedi. Bu yüzden insani gerçekçi olamadı. Taner Timur kibar diliyle konuşuyor. "İstanbullu bir romancının bir (örneğin) Newyorklu gibi roman yazmasına ne gerek vardı, ne de olanak."

Cahil taklitçi olur. Taklitçi için Parisli, Londralı, Berlinli gibi romanlar yazmak gerekliydi.

Taner Timur şöyle diyor "Bütün bireyleri, adil ve sömürüsüz bir düzende birer değer haline getirecek Aydınlama Kavga'sında zafer kapılarına kilit vurulmamıştır. Gözlem ve muhayyile gücüyle yaratma özgürlüğünü her şeyin üstünde tutması gereken romancı, bu kavganın zorunlu bir öğesi değildir. Fakat, tüm roman tarihi gösteriyor ki, bu kavganın dışında da kalamaz."

Taner Timur'a bu güzel yargısı için teşekkür. Ama bu yargıda küçük bir düzeltme gerekli. Şöyle. İnsanı, adil ve sömürüsüz bir düzende birer değer durumuna getirecek Aydınlanma Kavgası'nda zafer kapılarına kilit vurulmamıştır. Gözlem ve düş gücüyle yaratma özgürlüğünü her şeyin üstünde tutması gereken, şair, öykücü, romancı... besteci... türkücü... tiyatrocu... filmci... fotoğrafçı... ressam... kısaca sanatçı, bu kavganın zorunlu öğesidir. Bütün sanat tarihi gösteriyor ki, sanatçı bu kavganın zorunlu öğesidir. Bütün sanat tarihi gösteriyor ki, sanatçı bu kavganın dışında kalamaz.

İşte bizim kavgamız...bütün ayrıntıların ötesinde zafer kapılarına kilit vurulduğuna inanıp bugünü mutlaklaştıran sanatçıya karşı...hayır diyoruz. Zafer kapılarına kilit vurulmamıştır. Aydınlanma Kavgası'nı çirkinseme...meyhanelerde kendini tüketme...

Dün akşam yemeğinde Esenköy kıpırtısızlığı değiştirdi. Bütün gün kıpırtısız yaşandı. Akşam yemeğinin ta başında bir rüzgar geldi...Sert...kaldırıp atıcı...Rakı kadehini zor kurtardım. Sofra karıştı. Deniz aldı başını gitti... uzaklara... Sonra bir yağmur...kocaman.

Bundan ötürü severim Esenköy'ü. Gerçekliğe boyun eğmez. Bir rüzgar...bir yağmur...güneş bile burnunu çıkaramaz.. Sağ sol "Ne bu rüzgar, ne bu yağmur" diyecekmiş... sevmeyecekmiş...düşünmez bunları Esenköy.

Rakı içerken...bulutlar koşturup duruyor.. dağ dorukları, yıldırımlarla şimşeklerle kavga ediyor...Ceviz Ağacı'na baktım. Sistemin kuşatmasını kırmak için yekiniyordu. Belki olmaz, belki kırar.

Yarın gidiyorum. Cangıla.

27 Haziran Cumartesi

Günler sonra Esenköy... Dün gece geldim. Yemekte, rakı kadehinin birincisini bitirmemiştim yağmur boşandı. Hep yağdı...Bu yaşa geldim, böyle yağmur görmedim. Yıldırımlar...şimşekler yeri göğü birbirine kattı. Dostlar, "Şiddetini İstanbul'da bırak gel Gündoğdu"dediler şimşekler çakarken.

Yağmurda Sevgili Ceviz Ağacı..hep ona baktım. Çözemediğim...giremediğim bir kuşatılmışlığı var. Ne yandan dolansam ince noktaları kapatıyor sanki. Hep biraz uzakta duruş..milimetrik...milimetrenin ötesine geçemiyorum sanki... Bir arayışta kayboluş...uzak noktadan bilinmeyen bir noktaya gidiş...

Çaybahçesindeyim...Yağmur yağıyor. Sevgili Ceviz Ağacı orda...Gidip baksam orda mı...ya orda değilse...Kandırıyorum kendimi. Orda diyorum...Belki orda...beni bekliyor.

Yağmur dolup dolup taşıyor...Sevgi böyle olmalı...dolup dolup taşmalı...Sevgili Ceviz Ağacı orda mı... Bilmem. Yerimden kalkmıyorum.

Sevgili Ceviz Ağacı'nın orda beni beklediğini düşünüyorum. Kandırıyor muyum kendimi. Belki. Belli olmaz bekler beni. Hep orda.

CEMAL REŞİT REY'DE SANATÇI ÖZGÜRLÜĞÜ

İNSANCIL

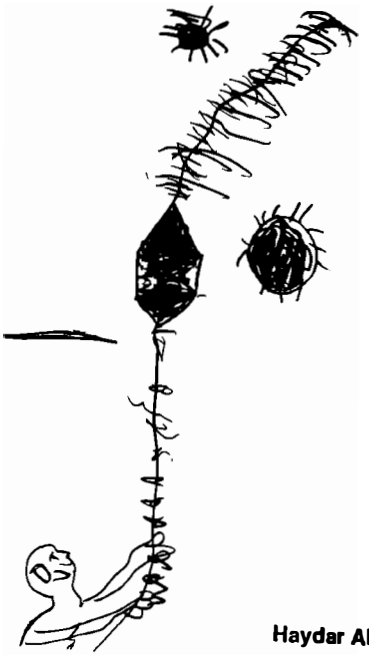

Haydar Ali Albayrak

İstanbul'da kültürel etkinlikler için kullanılan bir salon var. Adı Cemal Reşit Rey. Buranın sanat yönetmeni Filiz Ali...

İnsan bu salonu... bu salondaki etkinlikleri görünce... keşke diye dövünür, yurdumuzun her ilinde böyle bir salon olsa... her salonda bir Filiz Ali olsa...insan böyle düşünürken, İstanbul Anakent Belediyesi, bu salonu Belediye Televizyon Stüdyosu yapmak üzere harekete geçer. Sanat yönetmeni buna karşı çıkar.

Çıkınca ne oldu. Sabah gazetesinin deyişiyle "Salon müdürü şutlandı."

Böylesi trajik bir olayın "Salon müdürü şutlandı" diye verilmesi kültürsüz... tarihsiz bir dilin göstergesi... Olayla, olayın anlatımı birbirinden kesinlikle ayrı değil. Şöyle. Trajik bir olayın kültürsüz- tarihsiz dille anlıtımı, olmazlığın koşulu. Kültürsüz tarihsiz bir dil oluşmasaydı Filiz Ali o salondan "şutlanmazdı"... Ya da tersi. Burda olayla ... olayın anlatımı neden sonuç ilişkisini yıkıyor. Yeni bir ilişki ortaya çıkıyor. Bu ilişkide olayla olayın anlatımı birbirinin nedeni oluyor.

Raymond Williams'ın buhran dediği dönemlerde bu diyalektiği iyi kavramak gerekiyor. Çünkü bu diyalektiğin içinde sanatçının özgürlüğü yatıyor.

Williams şöyle diyor. "Bazı liberaller sanatçı özgürlüğü adına reformdan çekinmek ya da kültürün hiçbir biçimde örgütlenemeyeceğini savunmakla birlikte aslında hızlı bir yeniden örgütlenme biçimi yerleşmekte ve bunun yanısıra gerçek mülkiyet ve bağımsızlık, kültürümüzün her kesiminde gerilemektedir. ..

Gerilemeye devam edeceği de kesin gibidir...

Bu liberallere aslında neyi savunduklarını sormak isterim, çünkü değer verdikleri özgürlük ile televizyon servisinin ve gazeteler zincirinin sahibinin "kendi paranızı basmak için imkan"ı arasında benzer (ortak) bir nokta yoktur. Özgürlükle bağımsızlığın ancak halk tarafından garanti edilerek sağlanabileceği bir buhran noktasına ulaşmış bulunuyoruz." (İkibine Doğru. Çev: Esen Tarım. Ayrıntı Yay.)

Örgütlü meta kültürünün tarihsiz... kültürsüz diliyle, modernizm diye saklamak istediği bunalım sürecinde örgütlü meta kültürü, liberallerin özgürlük seslerini, "Tabii siz özgürsünüz. Özgür olacaksınız "diye" hoşgörüyle" karşılıyor. Ama özgürlüğünü kullanmak isteyen sanatçıyı "şutluyor". Yeni bir televizyonda program yapımı umudu taşıyan liberal sanatçılar da özgürlüğünü derin derin üzülmekte kullanıyor. Çünkü ekmek arslanın ağzında değil, meta kültürünün elinde... Filiz Ali, liberal sanatçıların üzülme özgürlüğünü alabildiğine kullandığı bir ortamda meta kültürüne kurban ediliyor.

Bütün bunlar şunu gösteriyor. Meta kültüre karşı insani kültürü örgütlemedikçe sanatçının özgürlüğünden... bağımsızlığından söz etmek mümkün değil... Meta kültürü insanların bütün davranışlarını denetim altına almak istiyor. Filiz Ali görevden alınıyor... sanatçılarımız üzülüyor... imza kampanyaları açılıyor... Belediye Kültür İşleri Müdürü Hilmi Yavuz bitmez tükenmez toplantılardan fırsat bulup görüşünü söyleyemiyor... Ama biz biliyoruz Hilmi Yavuz'un özgürlük üstüne mutlaka bir şiiri vardır, Filiz Ali "şutlansa" bile...

Bu konuda konuşurken Ali, "Nasılsınız" sorusuna "iyiyim" deyince "Nasıl iyi olabilirsiniz" dedik. "Artık mazohist oldum da ondan" dedi... Filiz Ali.

Şimdi Carmina Burana yükseliyor banttan... İrwin Edman Sanat ve İnsan adlı eserinde (MEB Yayınları) "akla dayanan bir medeniyet dünya güzelliği, his inceliği ve zihin düzeni ile en güzel müziğe benzer bir şey olsa gerektir."

Bu olay "meta aklı"nın güzel müziğe benzer bir uygarlık kuramayacağını gösteriyor.

Liberal sanatçılar özgürlük türküleriyle "meta aklının yarattığı çirkin uygarlık"la üzülüyor.

Hedefimiz Daha İleriye

Türk çiftçisinin güveniyle güçlenen
ŞEKERBANK daha ileriye, daha yeniye
ulaşmanın gururunu taşıyor.

İstikrarlı yönetim,
sürekli yükselen başarı grafiği...

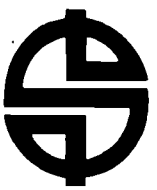

ŞEKERBANK

"Doğru Banka"